

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

**Η Εξωστρέφεια των Ελληνικών Επιχειρήσεων στο
Διάστημα της Οικονομικής Κρίσης/ Υγειονομικής
κρίσης: Εντοπισμός κινήτρων που συμβάλουν στην
αύξηση των εξαγωγών**

ΤΜ. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ: Εμπορικών Οικονομικών Υποθέσεων

Επιβλέπων:

Αριστείδης Μπιτζένης

Σπουδάστρια:

Ιωάννα Παπασπυροπούλου

ΑΘΗΝΑ - 2022

**Η Εξωστρέφεια των Ελληνικών Επιχειρήσεων στο
Διάστημα της Οικονομικής Κρίσης/ Υγειονομικής
κρίσης: Εντοπισμός κινήτρων που συμβάλουν
στην αύξηση των εξαγωγών**

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας εργασίας, κ. Αριστείδη Μπιτζένη, Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας με γνωστικό αντικείμενο: Διεθνής Επιχειρηματικότητα, Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και Πολυεθνικές, και εισηγητή του τμήματος Εμπορικών και Οικονομικών Υποθέσεων της ΚΖ' Εκπαιδευτικής Σειράς, για τις συμβουλές, την καθοδήγηση του και την επικοινωνιακή συνεργασία μας κατά την εκπόνηση της.

ΕΣΔΔΑ

ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

©

2022 – Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Δήλωση

Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.

Αθήνα, 19/05/2022

Υπογραφή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων και εν γένει της ελληνικής οικονομίας αποτελεί πάγιο αίτημα προκειμένου να διασφαλισθεί η οικονομική ευημερία της χώρας, όπως και η οικονομική ανάκαμψη σε περιόδους κρίσεων. Η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών και η διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων σε αγορές του εξωτερικού αποτελούν βασικούς πυλώνες τόσο της εθνικής στρατηγικής όσο και της οικονομικής διπλωματίας. Αρχικά, παρουσιάζεται συνοπτικά το θεωρητικό υπόβαθρο των οικονομικών και των υγειονομικών κρίσεων, συμπεριλαμβανομένης μία σύντομης επισκόπησης των πρόσφατων κρίσεων. Ακολούθως, αναλύονται οι θεωρίες του διεθνούς εμπορίου και η εξέλιξη τους στην πάροδο του χρόνου, όπως επίσης γίνεται αναφορά στη έννοια της εξωστρέφειας και στους τρόπους διεθνοποίησης μιας επιχείρησης. Το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο βοηθά στην κατανόηση της ελληνικής οικονομίας και της ελληνικής επιχειρηματικότητας.

Συνεπώς, ακολουθεί επισκόπηση της ελληνικής οικονομίας με έμφαση στις πρόσφατες περιόδους της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης. Επιπλέον, αναλύεται η ελληνική εξωστρέφεια των επιχειρήσεων και οι επιδόσεις των ελληνικών εξαγωγών και των άμεσων επενδύσεων. Στο τελευταίο μέρος παρουσιάζεται η αγορά της Βουλγαρίας ως μελέτη περίπτωσης. Σε αυτό το πλαίσιο παρουσιάζονται εκτενώς οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας, όπως και τα κίνητρα που υπάρχουν για την περαιτέρω διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στην αγορά της Βουλγαρίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

Διεθνείς επενδύσεις, Εξωστρέφεια, Εμπόριο, Επιχειρηματικότητα, Κίνητρα Εξαγωγών & Επενδύσεων, Οικονομική Κρίση, Υγειονομική Κρίση

ABSTRACT

The extroversion of Greek businesses and the Greek economy in general is a long-term objective to ensure the economic prosperity of the country, as well as its economic recovery in times of crisis. The increase of Greek exports and the penetration of Greek enterprises in foreign markets are key pillars of both national strategy and economic diplomacy. First, the theoretical background of economic and health crises is briefly presented, including a brief overview of recent crises. Furthermore, the theories of international trade and their evolution over time are analyzed, as well as the term "extroversion" and the ways in which a firm can internationalize. The above theoretical framework helps in understanding the Greek economy and Greek entrepreneurship.

Therefore, an overview of the Greek economy follows, with emphasis on the recent periods of economic and health crisis. In addition, the extroversion of Greek firms and the performance of Greek exports and direct investment are analyzed. The last part presents the Bulgarian market as a case study. In this context, the economic relations between Greece and Bulgaria are extensively presented, as well as the existing incentives for the further penetration of Greek enterprises in the Bulgarian market.

KEY WORDS:

Foreign Involvements, Foreign Involvement/ Entry mode, Trade, Entrepreneurship, Export and Investment Incentives/motives, Economic Crisis, Pandemic Crisis

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ.....	11
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	13
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
1.1.Το ερευνητικό ενδιαφέρον	14
1.2.Σκοπός και στόχοι της εργασίας.....	15
1.3.Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε	16
1.4.Η διάρθρωση της εργασίας	16
2.ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	17
2.1.Ο ορισμός της κρίσης στην οικονομία.....	17
2.2.Τα είδη των κρίσεων.....	17
2.2.1.Τραπεζική κρίση	17
2.2.2.Νομισματική κρίση	17
2.2.3.Κρίση χρέους.....	18
2.2.4.Κρίση λογαριασμών κεφαλαίων και ισοζυγίου πληρωμών	18
2.3.Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007/8.....	18
2.4.Τα αίτια δημιουργίας κρίσεων.....	19
2.5.Οι τρόποι αντιμετώπισης των κρίσεων	20
2.6.Οι συνέπειες των κρίσεων.....	21
3.ΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ.....	22
3.1.Ο ορισμός της πανδημίας.....	22
3.2.Η υγειονομική κρίση του COVID-19	22
3.3.Οι τρόποι αντιμετώπισης των υγειονομικών κρίσεων	23
3.4.Οι συνέπειες των υγειονομικών κρίσεων.....	24
4. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ.....	26

4.1.Οι απαρχές του διεθνούς εμπορίου.....	26
4.1.1.Μερκαντιλισμός – εμποροκρατισμός.....	26
4.1.2.Φυσιοκρατία	26
4.2.Κλασσικές θεωρίες διεθνούς εμπορίου.....	27
4.2.1.Η αρχή του απόλυτου πλεονεκτήματος του Adam Smith.....	27
4.2.2.Η αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος του David Ricardo.....	28
4.3.Σύγχρονες θεωρίες εμπορίου.....	29
4.3.1.Η θεωρία των Heckscher – Ohlin	29
4.3.2.Το παράδοξο του Leontief.....	29
4.3.3.Το θεώρημα Stolper - Samuelson	30
4.3.4.Η θεωρία του Porter και το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.....	30
4.3.5.Η θεωρία του κύκλου ζωής του προϊόντος του Vernon.....	31
4.3.6.Η θεωρία του στρατηγικού εμπορίου.....	31
5.ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	33
5.1.Η έννοια της εξωστρέφειας	33
5.2.Άμεσες ή έμμεσες εξαγωγές.....	33
5.3.Ξένες Άμεσες Επενδύσεις (ΞΑΕ).....	34
5.4.Επενδύσεις Χαρτοφυλακίων ή Έμμεσες Επενδύσεις	35
5.5.Δικαιόχρηση	35
5.6.Αδειοδότηση.....	36
5.7.Στρατηγικές συμμαχίες	36
5.8.Γραφείο Αντιπροσωπείας.....	37
5.9.Κίνητρα και αντικίνητρα ΞΑΕ	37
6.Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	40
6.1.Η εμφάνιση της κρίσης στην Ελλάδα	40
6.2.Οι μεταρρυθμίσεις και τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής	43
6.3.Το τέλος της οικονομικής κρίσης.....	45

7.Η ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	47
7.1.Η εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης στην Ελλάδα.....	47
7.2.Οι τρόποι αντιμετώπισης της υγειονομικής κρίσης.....	48
7.3.Οι συνέπειες της υγειονομικής κρίσης.....	50
8.Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	52
8.1.Η πορεία των ελληνικών επενδύσεων	52
8.2.Η πορεία των ελληνικών εξαγωγών	58
8.3.Τα εμπόδια στην αύξηση των εξαγωγών	62
9.ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ.....	64
9.1.Ανάλυση PESTEL για την Βουλγαρία	64
9.1.1. Πολιτικό περιβάλλον.....	64
9.1.2. Οικονομικό περιβάλλον	64
9.1.3. Κοινωνικό περιβάλλον	66
9.1.4. Τεχνολογικό περιβάλλον	66
9.1.5. Περιβαλλοντικό περιβάλλον.....	67
9.1.6. Νομικό περιβάλλον	68
10.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ.....	69
10.1.Εισαγωγές – εξαγωγές μεταξύ Ελλάδας - Βουλγαρίας.....	69
10.2. Ξένες Άμεσες Επενδύσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας	74
10.3. Θεσμικό πλαίσιο διμερούς οικονομικής συνεργασίας.....	77
10.4.Εμπορικοί εταίροι Ελλάδας – Βουλγαρίας	78
11.ΚΙΝΗΤΡΑ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ.....	80
12.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	88
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: Κατάταξη της Ελλάδας με βάση τους δείκτες ανταγωνιστικότητας .	95

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: Ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία – κυριότερα προϊόντα.....	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: Ελληνικές εισαγωγές στη Βουλγαρία – κυριότερα προϊόντα	99

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ

Εικόνα 1:Κατανομή των ελληνικών και κυπριακών επιχειρήσεων ανά περιοχή στη Βουλγαρία.....	78
Διάγραμμα 1: Ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1980 έως σήμερα.....	41
Διάγραμμα 2:Ετήσια μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας από το 1980 έως σήμερα	42
Διάγραμμα 3:Τα ποσοστά ανεργίας της Ελλάδα από το 1980 μέχρι σήμερα	43
Διάγραμμα 4:Συνολικά κρούσματα COVID-19 στην Ελλάδα από την αρχή της πανδημίας μέχρι σήμερα.....	48
Διάγραμμα 5:Συνολικός αριθμός θανάτων λόγω του COVID-19 στην Ελλάδα από την αρχή της πανδημίας μέχρι σήμερα.....	48
Διάγραμμα 6: Ελληνικές ΞΑΕ, καθαρές εκροές ως ποσοστό του ΑΕΠ	52
Διάγραμμα 7:Ο ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ της Βουλγαρίας την περίοδο 2000-2020	64
Διάγραμμα 8:Πληθυσμιακή ανάλυση της Βουλγαρίας για το 2022	66
Πίνακας 1: Οι Άμεσες Επενδύσεις της Ελλάδας ανά χώρα υποδοχής την περίοδο 2001-2020	54
Πίνακας 2: Καθαρές ξένες άμεσες επενδύσεις Ελλάδα στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας την περίοδο 2002-2021	57
Πίνακας 3: Μερίδα ελληνικών εξαγωγών παγκοσμίως την περίοδο 2000-2017 συμπεριλαμβανομένων των καυσίμων.....	58
Πίνακας 4: Μερίδα ελληνικών εξαγωγών παγκοσμίως την περίοδο 2000-2017 εξαιρουμένων των καυσίμων.....	59
Πίνακας 5:Αξία ελληνικών εξαγωγών κατά κατηγορία.....	60
Πίνακας 6:Εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας την περίοδο 2004-2021	61
Πίνακας 7:Τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της Βουλγαρίας την περίοδο 2016-2020	65
Πίνακας 8: Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδα - Βουλγαρίας την περίοδο 2016 – 2020.....	69
Πίνακας 9: Οι σημαντικότεροι προμηθευτές της Βουλγαρίας και η θέση της Ελλάδας για το έτος 2020.....	70
Πίνακας 10: Οι σημαντικότεροι προορισμοί των εξαγωγών της Βουλγαρίας και η θέση της Ελλάδας για το έτος 2020.....	70

Πίνακας 11: Οι μεγαλύτερες κατηγορίες προϊόντων αναφορικά με τις ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία	71
Πίνακας 12: Οι μεγαλύτερες κατηγορίες προϊόντων αναφορικά με τις ελληνικές εξαγωγές από τη Βουλγαρία.....	73
Πίνακας 13: Οι ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία την περίοδο 2016 – 2020.....	74
Πίνακας 14: Οι επενδύσεις της Βουλγαρίας στην Ελλάδα την περίοδο 2016-2020.....	74
Πίνακας 15: Ροή ελληνικών ΞΑΕ στη Βουλγαρία ανά τομέα δραστηριότητας το 2020 και το α' εξάμηνο του 2020 σε εκατ. €	75
Πίνακας 16: Απόθεμα ελληνικών ΞΑΕ στη Βουλγαρία ανά τομέα δραστηριότητας το 2020 και το α' εξάμηνο του 2021 σε εκατ. €	76

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

IMF	International Monetary Fund
NGEU	Next Generation European Union
SURE	Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρεία
ΑΕγχΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΓΣΕΕ	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΒΕΑ	Ελληνικό Βιομηχανικό και Επιμελητήριο Αθηνών
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΤΕπ	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
ΕΣΜ	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΕΣΠΑ	Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΝΕ	Ινστιτούτο Εργασίας
ΞΑΕ	Ξένες Άμεσες Επενδύσεις
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΝΑΤΟ	Οργανισμός Βορειοανατολικού Συμφώνου
ΠΟΥ	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
ΣΕΒ	Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων
ΤΠΕ	Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνίας
ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων, με εκτενής αναφορές στην χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και την υγειονομική κρίση του 2020, όπως και των επιδράσεων τους στην ελληνική οικονομία. Στον αναγνώστη παρουσιάζεται, αρχικά, το θεωρητικό υπόβαθρο των κρίσεων, του διεθνούς εμπορίου, της έννοιας της εξωστρέφειας, του τρόπου διεθνοποίησης των επιχειρήσεων και γίνεται επισκόπηση της πρόσφατης οικονομικής και υγειονομικής κρίσης, ώστε να εισαχθεί το ζήτημα της ελληνικής επιχειρηματικότητας και εξωστρέφειας. Ακολούθως, στην μελέτη περίπτωσης της εργασίας επιλέγεται η αγορά της Βουλγαρίας, για την οποία γίνεται εκτενής ανάλυση των χαρακτηριστικών και του επενδυτικού κλίματος. Η ανάλυση ολοκληρώνεται με τις οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Βουλγαρίας και τον εντοπισμό των κινήτρων για περαιτέρω διεύρυνση των ελληνικών επιχειρήσεων στην βουλγάρικη αγορά.

1.1.Το ερευνητικό ενδιαφέρον

Σύμφωνα με τον Οργανισμό του Υπουργείου Εξωτερικών, τα στελέχη Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, στο πλαίσιο των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων τους, ασχολούνται με ζητήματα εμπορικού ενδιαφέροντος και εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας που αποτελούν τον πυρήνα της οικονομικής διπλωματίας. Σε αυτό το πλαίσιο, μελετούν τις συνθήκες ξένων αγορών και βοηθούν τις ελληνικές επιχειρήσεις να διεθνοποιηθούν αυξάνοντας τις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών και προωθώντας τις άμεσες επενδύσεις της χώρας, γεγονός που τονώνει την ελληνική εξωστρέφεια, αυξάνει το εμπορικό ισοζύγιο και εν γένει συντελεί στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας (N.4781, 2021).

Επομένως, το ενδιαφέρον της παρούσας θεματικής της εργασίας παραμένει σημαντικό και επίκαιρο, εφόσον η συμβολή των εξαγωγών και των επενδύσεων στην οικονομική μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας αποτελεί βασικό παράγοντα, πόσο μάλλον σε περιόδους οικονομικής και υγειονομικής κρίσης που επιδιώκεται η οικονομική ανάκαμψη. Παράλληλα, η τόνωση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας αποτελούν πάγιες προτεραιότητες των ελληνικών κυβερνήσεων προσπαθώντας να επιλύσουν διαχρονικά ζητήματα της ελληνικής οικονομίας που λειτουργούν ως εμπόδια στην επιχειρηματικότητα και υλοποιώντας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις προς αυτή την κατεύθυνση.

Πέρα από το πρακτικό ενδιαφέρον για τους πολιτικούς και τους υπηρεσιακούς παράγοντες της δημόσιας διοίκησης, τα ζητήματα εξωστρέφειας, διεθνοποίησης των επιχειρήσεων, κρίσεων και διεθνούς εμπορίου παρουσιάζουν έντονο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον. Πρόκειται για θέματα των οποίων οι θεωρητικές προσεγγίσεις μεταβάλλονται και εξελίσσονται ανάλογα με τα γεγονότα της οικονομικής ιστορίας, με αποτέλεσμα η υπάρχουσα βιβλιογραφία να εμπλουτίζεται συνεχώς με νέες παρατηρήσεις και δεδομένα.

1.2.Σκοπός και στόχοι της εργασίας

Οι σκοποί της παρούσας εργασίας είναι α) η μελέτη της ελληνικής εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, μέσα από την επισκόπηση του θεωρητικού πλαισίου για το διεθνές εμπόριο και τη διεθνοποίηση των επιχειρήσεων, όπως και από την κατανόηση των επιδράσεων της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία, και αφετέρου β) η μελέτη των κινήτρων που ωθούν στην αύξηση της ελληνικής διεθνοποίησης των επιχειρήσεων μέσα από τη μελέτη περίπτωσης της βουλγάρικης αγοράς.

Οι επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι οι εξής:

(α) Η συνοπτική παρουσίαση των οικονομικών και υγειονομικών κρίσεων, συμπεριλαμβανομένων των αιτιών, των συνεπειών και των τρόπων αντιμετώπισης τους.

(β) Η επισκόπηση των βασικών θεωριών διεθνούς εμπορίου και της εξέλιξής τους.

(γ) Η παρουσίαση της έννοιας της εξωστρέφειας, των τρόπων διεθνοποίησης μιας επιχείρησης, όπως και η κατανόηση των κινήτρων και αντικινήτρων προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων.

(δ) Η ανάλυση των δύο μεγάλων κρίσεων που βίωσε η Ελλάδα από το 2008, δηλαδή της οικονομικής και της υγειονομικής κρίσης, συμπεριλαμβανομένων των συνεπειών και των τρόπων αντιμετώπισης τους.

(ε) Η παρουσίαση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων, μέσα από την παρατήρηση της πορείας των ελληνικών εξαγωγών και των άμεσων επενδύσεων, όπως και η ανάδειξη των εμποδίων στην αύξηση των εξαγωγών.

(στ) Η εκτενής παρουσίαση της βουλγάρικης αγοράς και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

(ζ) Η ανάλυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας.

(η) Η ανάδειξη κινήτρων για περαιτέρω διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στην βουλγάρικη αγορά.

1.3.Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε

Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της επισκόπησης πρωτογενών στατιστικών στοιχείων από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα) ή δημόσιους φορείς (π.χ. ΕΛΣΤΑΤ, Τράπεζα της Ελλάδος), όπως και δευτερογενών βιβλιογραφικών πηγών (π.χ. βιβλία, επιστημονικά άρθρα, μελέτες, έρευνες και επιστημονικές εκθέσεις).

1.4.Η διάρθρωση της εργασίας

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε δύο διακριτά αλλά αλληλοσυνδεδεμένα μέρη, δηλαδή το θεωρητικό και το πρακτικό κομμάτι. Το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας αφορά στο θεωρητικό υπόβαθρο των οικονομικών και υγειονομικών κρίσεων, τις βασικές θεωρίες διεθνούς εμπορίου, την έννοια της επιχειρηματικής εξωστρέφειας και των εξαγωγών, των τρόπων διεθνοποίησης μιας επιχείρησης, όπως και των κινήτρων και των αντικινήτρων των άμεσων ξένων επενδύσεων. Πρόσθετα, αναλύεται η εμφάνιση της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στην Ελλάδα και παρουσιάζεται η εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων. Στο πρακτικό κομμάτι επιλέγεται η Βουλγαρία ως μελέτη περίπτωσης και αναλύεται το περιβάλλον της αγοράς, οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας, ενώ βάσει της ανάλυσης προκύπτουν τα κίνητρα που συμβάλουν στην περαιτέρω διεθνοποίηση της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην αύξηση των ελληνικών εξαγωγών στη Βουλγαρία.

2.ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1.Ο ορισμός της κρίσης στην οικονομία

Στην οικονομική επιστήμη, οικονομική κρίση ονομάζεται μία περίοδος σημαντικής αρνητικής οικονομικής ανάπτυξης μίας χώρας. Η οικονομική κρίση μπορεί να αφορά μία ή περισσότερες οικονομίες, έναν οικονομικό κλάδο παγκοσμίως ή ακόμα και ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία (Hadziahmetovic, Halebic, & Colakovic, 2018). Μάλιστα, έχει παρατηρηθεί ότι οι κρίσεις στην οικονομική ιστορία ξεσπάνε έπειτα από υπερβολική οικονομική άνθηση (Οικονόμου & Τριαντόπουλος, 2018). Σε κάθε περίπτωση, διαταράσσεται η ομαλή λειτουργία ενός συστήματος (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

2.2.Τα είδη των κρίσεων

2.2.1.Τραπεζική κρίση

Η τραπεζική κρίση (banking crisis) μπορεί να αφορά α) μία κρίση σε λανθάνουσα κατάσταση εξαιτίας της συσσώρευσης υπαρχόντων προβλημάτων και ζημιών, β) μία μη συστημική κρίση πλήττοντας είτε μία τράπεζα είτε μικρό αριθμό τραπεζών, και γ) μία γενικευμένη τραπεζική κρίση σε όλο τον τραπεζικό τομέα σε συνδυασμό με μαζικές αναλήψεις. Συνεπώς, δημιουργούνται μεγάλα προβλήματα ρευστότητας στην οικονομία, τις επενδύσεις, τις επιχειρήσεις κ.α. (Κότιος & Παυλίδης, 2012)

Οι τραπεζικές κρίσεις ενδέχεται να προκληθούν εξαιτίας της μαζικής απόσυρσης καταθέσεων λόγω συνθηκών πανικού (π.χ. χρηματιστηριακή κατάρρευση, πολιτικός κίνδυνος), με αποτέλεσμα την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος. Αντίστοιχη έκβαση έχει η αλόγιστη σύναψη των τραπεζών για παροχή δανείων, τα οποία δεν μπορεί να αποπληρώσει διότι δεν διαθέτει προσωρινά τα κεφάλαια. Επιπλέον, η τραπεζική κρίση μπορεί να επέλθει λόγω αποτυχημένης άσκησης νομισματικής πολιτικής, όπως με την απότομη αύξηση των επιτοκίων ή με την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος που οδηγεί σε αύξηση χρέους των τραπεζών (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

2.2.2.Νομισματική κρίση

Η νομισματική κρίση (currency crisis) μπορεί να προκληθεί από τους εξής λόγους: α) τον πληθωρισμό, ο οποίος μειώνει την αξία του χρήματος, β) το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, δηλαδή όταν τα εισαγόμενα αγαθά και υπηρεσίες υπερτερούν από τα εξαγόμενα, γ) την κατάρρευση της εμπιστοσύνης προς μία οικονομία ή προς έναν χρηματοπιστωτικό τομέα για πολιτικούς ή οικονομικούς παράγοντες, όπου οι άνθρωποι φοβούμενοι ότι θα χάσουν τα χρήματά τους οδηγούνται σε εκροή κεφαλαίων, με

αποτέλεσμα την υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, δ) τα χαμηλά επιτόκια που καθιστούν την οικονομία και το νόμισμα λιγότερο ελκυστικά, με αποτέλεσμα την υποτίμηση του νομίσματος και ε) την τιμή των εμπορευμάτων, δηλαδή εάν μία οικονομία εξαρτάται από τις εξαγωγές πρώτων υλών και η τιμή τους μειωθεί τότε θα προκληθεί μείωση των εσόδων από τις εξαγωγές και υποτίμηση της ισοτιμίας (Pettinger, 2010).

2.2.3.Κρίση χρέους

Η κρίση χρέους (debt crises) αναφέρεται στην αδυναμία των κυβερνήσεων να αποπληρώσουν το εσωτερικό ή εξωτερικό χρέος, με αποτέλεσμα να προβαίνουν σε δανεισμό προκειμένου να καλύψουν το υψηλό έλλειμμα στον προϋπολογισμό. Σε περίπτωση που οι κυβερνήσεις δανειστούν υπέρογκα ποσά τα οποία οι αγορές φοβούνται πως υπάρχει μικρή πιθανότητα αποπληρωμής, τότε η έκδοση των κρατικών ομολόγων θα γίνεται με υψηλά επιτόκια υποδηλώνοντας την χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα της χώρας. Εάν αυτό γίνει σε εκτεταμένο βαθμό, η χώρα ενδέχεται να αποκλειστεί από τις αγορές αδυνατώντας να δανειστεί περαιτέρω χρήματα και σπεύδει να ζητήσει εξωτερική βοήθεια (π.χ. από το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα, περιφερειακές αναπτυξιακές τράπεζες κτλ.). Πάντως, για τη μείωση του ελλείμματος στον προϋπολογισμό οι κυβερνήσεις πρέπει να περιορίσουν τις δαπάνες και να αυξήσουν τους φόρους (Pettinger, 2010).

2.2.4.Κρίση λογαριασμών κεφαλαίων και ισοζυγίου πληρωμών

Οι κρίσεις σχετικές με τους λογαριασμούς κεφαλαίων και το ισοζύγιο πληρωμών (sudden stop ή capital account ή balance of payments) σχετίζονται με διαταραχές στην προμήθεια εξωτερικής χρηματοδότησης. Η έμφαση δίνεται στο ρόλο των διεθνών παραγόντων, όπως οι μεταβολές στα διεθνή επιτόκια που προκαλούν απότομη παύση στη ροή των κεφαλαίων. Έτσι, μειώνεται η συνολική ζήτηση και η παραγωγή. Τέτοιου είδους κρίσεις έχουν επηρεάσει χώρες με διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και διαφορετικά συναλλαγματικά καθεστάτα. Παρόλα αυτά, εντοπίζονται δύο κοινά ανάμεσα στις χώρες: α) η χαμηλή προσφορά εμπορεύσιμων αγαθών σε σχέση με την εγχώρια απορρόφηση και β) οι μεγάλες υποχρεώσεις του εγχώριου τραπεζικού συστήματος σε ξένο νόμισμα (Claessens & Kose, 2013).

2.3.Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007/8

Η τελευταία χρηματοοικονομική κρίση εμφανίστηκε το καλοκαίρι του 2007 στις ΗΠΑ, συνοδευόμενη από μία παροδική πετρελαϊκή κρίση το 2008, ενώ γρήγορα εξαπλώθηκε το 2009 σε ολόκληρο τον κόσμο προκαλώντας μία παγκόσμια οικονομική κρίση (Μπιτζένης,

Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014). Πρόκειται για μία ενδογενή κρίση καθώς δημιουργήθηκε είτε από την ίδια την οικονομία είτε από το χρηματοπιστωτικό σύστημα (Αβραμίδης, 2020). Η κύρια αιτία ήταν η φούσκα των περιουσιακών στοιχείων και ειδικότερα η φούσκα στη αγορά ακινήτων στις ΗΠΑ, η οποία οδήγησε στην χρεοκοπία της Lehman Brothers και έπειτα σε μία σειρά χρεοκοπιών και εξαγορών. Η εν λόγω χρηματοοικονομική κρίση είχε όλα τα χαρακτηριστικά των κρίσεων της προηγούμενης δεκαετίας, όπως η φούσκα ακινήτων, η μαζική απόσυρση κεφαλαίων και επενδυτικών δραστηριοτήτων, η παγίδα ρευστότητας, η κατάρρευση των παγκόσμιων ροών κεφαλαίου και ο βαθμός μετάδοσης της (Μανώλη & Μαρής, 2015).

Η κρατική παρέμβαση για τη διάσωση των τραπεζών και εν γένει του χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν επιτακτική, ενώ η Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ φάνηκε ανεπαρκής να αποτρέψει την παγκόσμια κρίση. Επιπροσθέτως, στην εμφάνιση της κρίσης οδήγησαν και δομικά στοιχεία του χρηματοοικονομικού και τραπεζικού συστήματος. Χρηματοοικονομικά εργαλεία που δημιούργησαν οι τράπεζες τα τελευταία είκοσι χρόνια οδήγησαν στη διάχυση των χρηματοοικονομικών και πιστωτικών κινδύνων. Ταυτόχρονα, η άκρατη πίστη σε μαθηματικά και οικονομετρικά μοντέλα που δίνουν έμφαση στην σημασία των αγορών και στην πεποίθηση της αυτορρύθμισης τους μέσω της ελεύθερης λειτουργίας αποδείχθηκε εσφαλμένη (Μανώλη & Μαρής, 2015). Το οικονομικό σοκ που προκλήθηκε από την ύφεση της αγοράς των ακινήτων οδήγησε σε συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας και του παγκόσμιου ΑΕΠ (Φλώρος, 2020).

2.4. Τα αίτια δημιουργίας κρίσεων

Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο γενικές κατηγορίες, σε κρίσεις παραγωγής και κρίσεις ζήτησης. Οι κρίσεις παραγωγής εμφανίζονται λόγω απότομων και μαζικών μειώσεων της παραγωγής που οφείλονται σε φυσικές ή τεχνολογικές καταστροφές, μειωμένους παραγωγικούς συντελεστές και κατάρρευση του συστήματος παραγωγής και διανομής. Όσον αφορά στις κρίσεις ζήτησης προκαλούνται από τη νομισματική πολιτική (π.χ. υπερπληθωρισμός), τη κατάρρευση εμπράγματων ακινήτων (π.χ. φούσκα ακινήτων), τη χρεοκοπία τραπεζών και την κατάρρευση της αξίας άυλων στοιχείων (π.χ. κατάρρευση της αγοράς ομολόγων) (Μανώλη & Μαρής, 2015).

Εν γένει, οι κρίσεις εμφανίζονται ως αντίδραση του συστήματος σε στρεβλώσεις που προϋπάρχουν και αποτελούν τα βαθύτερα αίτια του προβλήματος (Κότιος & Παυλίδης, 2012). Τα αίτια μίας κρίσης μπορεί να είναι εξωγενή ή ενδογενή. Συγκεκριμένα, ως

εξωγενείς οικονομικές διαταραχές νοούνται η αύξηση των τιμών των πρώτων υλών και της ενέργειας, η αλλαγή των συναλλαγματικών ισοτιμιών κ.α. Τα φαινόμενα αυτά μπορεί να δημιουργηθούν από οικονομικές και πολιτικές παρεμβάσεις, όπως ο κρατικός παρεμβατισμός και οι προκυκλικές οικονομικές πολιτικές (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

Αναφορικά με τα ενδογενή αίτια των κρίσεων αφορούν στη μείωση της ζήτησης και των επενδύσεων εντός της χώρας. Στην πρώτη περίπτωση, οι καταναλωτές μειώνουν τις αγορές και αυξάνουν τις αποταμιεύσεις λόγω των αρνητικών οικονομικών προσδοκιών, με αποτέλεσμα τη μείωση της ζήτησης και τελικά την ύφεση. Στην δεύτερη περίπτωση, οι επενδυτές μειώνουν τις επενδύσεις εξαιτίας των αρνητικών προσδοκιών που δημιουργούν η μείωση των κερδών και της ζήτησης, με αποτέλεσμα να επέρχεται οικονομική ύφεση (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

2.5.Οι τρόποι αντιμετώπισης των κρίσεων

Η αντιμετώπιση μιας οικονομικής κρίσης και κατ' επέκταση μιας ύφεσης αποτελεί πρόκληση, ενώ είναι σημαντική η ορθή κατανόηση των βαθύτερων αιτιών για την λήψη των κατάλληλων μέτρων. Γενικότερα, σε περιόδους ύφεσης ασκείται επεκτατική νομισματική, δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική με στόχο την τόνωση της ζήτησης. Για παράδειγμα, μπορούν να ληφθούν μέτρα όπως η μείωση των επιτοκίων για την αύξηση των επενδύσεων και της καταναλωτικής ζήτησης, η επέκταση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων για την ενίσχυση των δημοσίων επενδύσεων και τη μεταφορά εισοδημάτων για την κατανάλωση, η μείωση της φορολογίας κερδών και φυσικών προσώπων, όπως και η αύξηση των συντάξεων, των μισθών και των επιδομάτων (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

Στην περίπτωση, όμως, μικρών χωρών αδημονεί, μέσω της επεκτατικής πολιτικής στήριξης της εσωτερικής ζήτησης, ο κίνδυνος αύξησης των εξαγωγών χωρίς την προώθηση της εγχώριας ανάπτυξης. Συνεπώς, πρέπει να δίνεται έμφαση στη στήριξη των διεθνών μη εμπορεύσιμων αγαθών και στην υποκατάσταση της εισαγωγικής ζήτησης με εγχώρια αγαθά (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

Από τη δεκαετία του 70', όπου το διεθνές νομισματικό σύστημα πέρασε στις μεταβαλλόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες οι κυβερνήσεις να παρεμβαίνουν στις αγορές συναλλάγματος σε περιόδους αστάθειας. Πλέον, οι κεντρικές τράπεζες και άλλοι ρυθμιστικοί θεσμοί λειτουργούν ως σημαντικοί δρώντες σταθεροποίησης του χρηματοοικονομικού συστήματος. (Μανώλη & Μαρής, 2015). Πάντως, η αντιμετώπιση μίας διεθνούς οικονομικής κρίσης δεν γίνεται να επέλθει μεμονωμένα από ένα κράτος, αντ'

αυτού πρέπει να παρέμβουν συντονισμένα όλα τα κράτη της παγκόσμιας οικονομίας, όπως και να συμμετέχουν όλοι οι παίκτες (π.χ. αγορές, διεθνείς οργανισμοί, κοινωνία πολιτών) (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

2.6.Οι συνέπειες των κρίσεων

Από γεωγραφικής άποψης, οι κρίσεις κατηγοριοποιούνται σε εθνικές, περιφερειακές και παγκόσμιες, γεγονός που καθορίζει την έκταση των συνεπειών τους (Κότιος & Παυλίδης, 2012). Βέβαια, η αλληλεξάρτηση του χρηματοοικονομικού και του νομισματικού συστήματος και οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης οδηγούν αμέσως σε εξάπλωση μιας κρίσης στην παγκόσμια οικονομία. (Μανώλη & Μαρής, 2015). Εν γένει, οι κρίσεις επιφέρουν δυσμενείς επιπτώσεις για τους πληθυσμούς και αποτελούν συχνά παράγοντα κοινωνικής οπισθοχώρησης, ενώ ενδέχεται να κλονιστούν οι θεσμοί, οι δομές και οι ισορροπίες συμφερόντων, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέα δεδομένα, όπως η ανάδειξη νέων παικτών και συσχετισμών δυνάμεων (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

Η εμφάνιση μιας οικονομικής κρίσης μπορεί να οδηγήσει σε αλυσιδωτές δυσμενείς επιπτώσεις για το σύνολο της οικονομίας. Επεξηγηματικά, η μείωση της ζήτησης ενδέχεται να οδηγήσει σε συρρίκνωση της παραγωγής, άνοδο του ποσοστού ανεργίας, μείωση των επενδύσεων, πτώση των τιμών και μείωση του εξωτερικού εμπορίου. Παράλληλα, η εμφάνιση κρίσεων οδηγεί σε αύξηση των κρατικών παρεμβάσεων και του εμπορικού προστατευτισμού, όπως και σε ανταγωνιστικές υποτιμήσεις. Σύνηθες φαινόμενο αποτελεί η δημιουργία ελλείμματος και υπέρογκου δημοσίου χρέους λόγω της άσκησης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής (Κότιος & Παυλίδης, 2012).

3.ΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

3.1.Ο ορισμός της πανδημίας

Μια ασθένεια βρίσκεται σε έξαρση όταν υπάρχει αύξηση της συχνότητας που εμφανίζεται και συνήθως συμβαίνει σε μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων σε μία τοπική περιοχή. Σε περίπτωση που η ασθένεια γίνεται πιο σοβαρή και αφορά περισσότερα άτομα από έναν τοπικό πληθυσμό μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιδημία. Ενώ, εάν επεκταθεί ακόμα περισσότερο και επηρεασθεί ακόμα μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού η επιδημία πλέον χαρακτηρίζεται ως πανδημία (Merriam-webster, 2022).

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έχουν εμφανιστεί αρκετές πανδημίες, δηλαδή η ισπανική γρίπη το 1918, οι γρίπες του 1957 και του 1968 και η γρίπη H1N1 το 2009. Από τις πιο γνωστές πανδημίες είναι ο «μαύρος θάνατος», μια πανώλη που εξαπλώθηκε στην Ασία και την Ευρώπη τον 14^ο αιώνα. Ενώ, από το 2020 μέχρι σήμερα βρισκόμαστε εν μέσω της πανδημίας που προκάλεσε ο νέος κορονοϊός COVID- 19 (Merriam-webster, 2022).

Η εμφάνιση των πανδημιών τα τελευταία χρόνια ενδέχεται να έχει αυξηθεί εξαιτίας της αύξησης των ταξιδιών, της αστικοποίησης, των αλλαγών της χρήσης γης και της εκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος. Σημαντικός κρίνεται ο εντοπισμός και ο περιορισμός των αναδυόμενων κρουσμάτων, η ετοιμότητα διαχείρισης κρίσεων και η ύπαρξη υγειονομικών υποδομών (Madhav, et al., 2017).

3.2.Η υγειονομική κρίση του COVID-19

Στις 11 Μαρτίου 2020 ο ΠΟΥ κήρυξε τον COVID-19 ως πανδημία, αφού από την εμφάνιση του στις αρχές του 2020 σε διάστημα 100 ημερών μόλυνε πάνω από μισό εκατομμύριο ανθρώπων και προκάλεσε πάνω από 60.000 θανάτους. (Φλώρος, 2020) Η γρήγορη εξάπλωση της πανδημίας και ο μεγάλος αριθμός κρουσμάτων και θανάτων οδήγησαν τις αγορές σε υψηλά επίπεδα αβεβαιότητας και μεταβλητότητας. Η κρίση της δημόσιας υγείας λόγω της πανδημίας του COVID-19 προκάλεσε οικονομική ανασφάλεια, με αποτέλεσμα πολλοί αναλυτές να τη συγκρίνουν με την προηγούμενη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 (Φλώρος, 2020). Βέβαια, η υγειονομική κρίση είναι εξωγενής, καθώς η πανδημία δεν προκλήθηκε από ανισορροπία του χρηματοοικονομικού συστήματος ούτε από την οικονομία (Αβραμίδης, 2020).

Όμοια με την κρίση του 2008, την περίοδο της υγειονομικής κρίσης παρατηρείται πτώση των τιμών των αξιών λόγω της ανατίμησης του κινδύνου και του αυξημένου ασφάλιστρου που ζητούν οι επενδυτές. Συνεπώς, το κόστος δανεισμού είναι μεγάλο για τις χώρες, τις

επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. Μάλιστα, τα επενδυτικά σχέδια των επιχειρήσεων αναπροσαρμόστηκαν αναβάλλοντας τα αναπτυξιακά έργα. Σε αντιστοιχία με το 2008, η εκ νέου επιβράδυνση της πραγματικής οικονομίας, λόγω της μείωσης του τουρισμού και της εγχώριας κατανάλωσης, επέφερε πλήγμα στην ανεργία και στο εισόδημα των πολιτών (Αβραμίδης, 2020).

Η ανάκαμψη από την πανδημία ξεκίνησε από το 2021, αφού το παγκόσμιο ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 5,9% μετά την πτώση του κατά 3,1% το 2020. Αναμένεται να συνεχιστεί η ανάκαμψη και το 2022 με βραδύτερο ρυθμό λόγω των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία. Σύμφωνα με προβλέψεις της ΕΚΤ, υπό την υπόθεση του γρήγορου τερματισμού του πολέμου στην Ουκρανία, η παγκόσμια οικονομία το 2022 αναμένεται να έχει ρυθμό ανάπτυξης 3,7% (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

Είναι φανερό πως η έξοδος από την υγειονομική κρίση και η επιστροφή στην κανονικότητα δεν είναι ομοιόμορφη μεταξύ των χωρών, καθώς οι πλούσιες χώρες επωφελούνται της άμεσης πρόσβασης στα εμβόλια και την υγειονομική περίθαλψη με αποτέλεσμα να αναμένεται το 2022 να αντισταθμιστούν οι απώλειες σε όρους ΑΕΠ. Αντιθέτως, οι αναδυόμενες και οι αναπτυσσόμενες χώρες που δεν διαθέτουν αυτά τα προνόμια αναμένεται να συνεχίσουν να βρίσκονται σε ύφεση και κατ' επέκταση να αντιμετωπίζουν ζητήματα, όπως ο υψηλός πληθωρισμός (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

3.3.Οι τρόποι αντιμετώπισης των υγειονομικών κρίσεων

Εν γένει, υπάρχει ποικιλία πανδημικών απειλών που οφείλονται στην μεγάλη ποικιλομορφία των παθογόνων μικροοργανισμών και στην αλληλεπίδραση τους με τον άνθρωπο. Ανάλογα με την πανδημία, τα χαρακτηριστικά και τη μετάδοση της νόσου διαφέρει η κλίμακα των δυνητικών επιπτώσεων στην δημόσια υγεία, όπως και οι τρόποι αντιμετώπισης και οι στρατηγικές που απαιτούνται για τον μετριασμό της (Madhav, και συν., 2017).

Πριν την εμφάνιση μίας πανδημίας είναι σημαντική η ετοιμότητα του κρατικού μηχανισμού, ώστε να την αντιμετωπίσει αποτελεσματικά και έγκαιρα. Σε περιόδους κανονικότητας πρέπει να γίνονται επενδύσεις για την ενίσχυση των βασικών υποδομών δημόσιας υγείας, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων ύδρευσης και αποχέτευσης. Ακόμη, πρέπει να υπάρχει ετοιμότητα για την έγκαιρη διάγνωση μιας πανδημίας, το μετριασμό της μετάδοσης, όπως και μέριμνα για την θεραπεία και τη φροντίδα των ασθενών. Εξίσου σημαντικές είναι οι δομές επικοινωνίας για την διοχέτευση πληροφοριών και πόρων, οι γραφειοκρατικές υποδομές, οι ικανότητες της δημόσιας διοίκησης, όπως και η ικανότητα διοχέτευσης

οικονομικών πόρων για την αντιμετώπιση της οικονομικής αναταραχής (Madhav, και συν., 2017).

Με την ύπαρξη ενός καλά σχεδιασμένου μηχανισμού για περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης θα υπάρξουν αποτελεσματικές υγειονομικές παρεμβάσεις αντίστοιχες της σοβαρότητας της κατάστασης και του πληθυσμού που κινδυνεύει. Οι χώρες οφείλουν να είναι προετοιμασμένες με ισχυρούς δημόσιους θεσμούς, ισχυρές οικονομίες και επαρκείς επενδύσεις στον τομέα της υγείας. Εντούτοις, οι χώρες που δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένες μπορούν να λάβουν εξωτερική βοήθεια για την άμεση δημοσιονομική στήριξη (Madhav, και συν., 2017).

Σε κάθε περίπτωση, η κάθε χώρα οφείλει να δράσει γρήγορα εντοπίζοντας στις εστίες της νόσου και περιορίζοντας την εξάπλωση μέσω της λήψης των κατάλληλων μέτρων διαφυλάσσοντας την δημόσια υγεία. Συγχρόνως, οφείλει να μεριμνά για τον μαζικό εμβολιασμό του πληθυσμού κατά της νόσου και να παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες ενημερώνοντας για τους κινδύνους και τα μέτρα πρόληψης (Madhav, και συν., 2017).

3.4.Οι συνέπειες των υγειονομικών κρίσεων

Κρίνεται σημαντικό μετά την εμφάνιση μίας ασθένειας να υπάρξει έγκαιρη ανίχνευση της νόσου, άμεση δυνατότητα παροχής βασικής περίθαλψης, άμεσος εντοπισμός των επαφών των κρουσμάτων, υλοποίηση διαδικασιών καραντίνας και απομόνωσης, ετοιμότητα του συστήματος υγείας, όπως και παγκόσμιος συντονισμός και κινητοποίηση. Σε περίπτωση απώλειας αυτών των στοιχείων οι συνέπειες μιας παγκόσμιας πανδημίας μπορεί να είναι καταστροφικές, καθώς προκαλούν υγειονομική, οικονομική, κοινωνική και πολιτική αναστάτωση (Madhav, και συν., 2017).

Αναλυτικότερα, οι πανδημίες στον τομέα της υγείας μπορεί να προκαλέσουν αυξημένα ποσοστά νοσηρότητας και θνησιμότητας στον πληθυσμό, ενώ σε χώρες με υψηλά ποσοστά φτώχειας οι επιπτώσεις μπορεί να είναι ακόμα μεγαλύτερες. Αυτό συμβαίνει διότι η κοινωνική ανισότητα, η φτώχεια και οι περιβαλλοντικοί συσχετισμοί (π.χ. η έλλειψη καθαρού νερού) αυξάνουν την ευαισθησία σε ιούς. Συνεπώς, οι περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί, όπως οι πρόσφυγες και οι μετανάστες που ζουν σε παράγκες και άτυπους οικισμούς είναι περισσότερο ευάλωτοι. Όλα τα παραπάνω δημιουργούν σε πιέσεις στο σύστημα υγείας (Madhav, και συν., 2017).

Συμπληρωματικά, οι πανδημίες ενδέχεται να δημιουργήσουν κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες, πυροδοτώντας συγκρούσεις μεταξύ κρατών και πολιτών, εκτοπισμό πληθυσμών,

κοινωνικές εντάσεις και φαινόμενα διακρίσεων. Μάλιστα, σε χώρες με αδύναμους θεσμούς και πολιτική αστάθεια μπορεί να εντατικοποιηθούν οι πολιτικές εντάσεις. Σε κοινωνικό επίπεδο ο φόβος της πανδημίας μπορεί να οδηγήσει σε ξαφνικές μετακινήσεις πληθυσμών, σε μετανάστευση, σε στιγματισμό, περιθωριοποίηση και κοινωνικό αποκλεισμό των νοσούντων και των ευάλωτων ομάδων. Πρόσθετα, εξαιτίας του φόβου μπορεί να παρατηρηθούν αλλαγές στη συμπεριφορά των ατόμων, όπως η μη συγκέντρωση σε δημόσιους χώρους. Πέρα από την βία και την ένταση που μπορεί να προκληθεί λόγω των μέτρων αντιμετώπισης, η αλλαγή αυτή στις συνήθειες των ατόμων αποτελεί βασική αιτία των αρνητικών οικονομικών επιπτώσεων (Madhav, και συν., 2017).

Συγκεκριμένα, οι πανδημίες μπορεί να προκαλέσουν έντονα οικονομικά προβλήματα, τόσο βραχυπρόθεσμα δημοσιονομικά σοκ όσο και μακροπρόθεσμες συνέπειες παρεμποδίζοντας την οικονομική ανάπτυξη. Η αντιμετώπιση της πανδημίας και η λήψη μέτρων, όπως η απομόνωση των κρουσμάτων, οι υγειονομικές δαπάνες, οι ιατρικές προμήθειες και τα φάρμακα, δημιουργούν τόσο κόστος σε ανθρώπινους πόρους και προσωπικό, όσο και αυξημένες οικονομικές δαπάνες. Ταυτόχρονα, ενδέχεται να μειωθεί η απασχόληση, να διακοπούν οι μεταφορές, να περιοριστούν τα ταξίδια, να συρρικνωθεί ο όγκος του εμπορίου και των συναλλαγών πλήττοντας τομείς όπως οι αερομεταφορές, ο τουρισμός και οι εφοδιαστικές αλυσίδες. Τα μειωμένα φορολογικά έσοδα, οι αυξημένες κρατικές δαπάνες, η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και η μείωση της ζήτησης οδηγούν σε μείωση του ΑΕΠ και τελικά σε ύφεση, με πιθανή αύξηση των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους (Madhav, και συν., 2017).

4. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ

4.1.Οι απαρχές του διεθνούς εμπορίου

4.1.1.Μερκαντισμός – εμποροκρατισμός

Η πρώτη σχολή σκέψης είναι ο εμποροκρατισμός ή αλλιώς мерκαντισμός, που επικράτησε τον 16^ο – 18^ο αιώνα, με βασικούς εκπροσώπους τους Genard de Malynes, E. Misselden, T. Mun και S. Fortrey (Τσουνής, 2015). Η βασική θέση είναι ότι ο πλούτος του έθνους αντικατοπτρίζεται στην ποσότητα χρυσού και αργύρου που κατέχει το κάθε έθνος, με αποτέλεσμα η προσπάθεια της οικονομικής πολιτικής να επικεντρώνεται στην συσσώρευση τους. Το μέσο για την εισροή χρήματος είναι το εμπόριο και πιο συγκεκριμένα το θετικό εμπορικό ισοζύγιο. Οι мерκαντιστές δεν ασπάζονταν τη λογική του ελεύθερου εμπορίου, αντ' αυτού υποστηρίζαν τις μορφές αγοράς που η σύγχρονη οικονομική θεωρία ονομάζει μονοπώλιο ή μονοπωλιακό ανταγωνισμό. Στο πλαίσιο αυτό μέσα επίτευξης οικονομικής ευημερίας αποτελούν η απαγόρευση εξαγωγής πολύτιμων μετάλλων και η αύξηση εισαγωγής χρυσού και αργύρου μέσω δασμών στις εισαγωγές και επιδοτήσεων στις εξαγωγές, προκειμένου να ενισχυθεί το εμπορικό ισοζύγιο (Heilbroner, 2000). Ο мерκαντισμός αντιμετώπιζε με σκεπτικισμό τη σύναψη εμπορικών σχέσεων, ενώ το κράτος όφειλε να ελέγχει απόλυτα το εμπόριο θέτοντας περιορισμούς και λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα για τη διατήρηση θετικού εμπορικού ισοζυγίου (Τσουνής, 2015). Εν γένει, ο εμποροκρατισμός εξέφραζε τα συμφέροντα του εμπορικού κεφαλαίου και με το πέρασμα του χρόνου, κατά τον 17^ο αιώνα, μετατράπηκε σε προστατευτισμό (Heilbroner, 2000).

4.1.2.Φυσιοκρατία

Στην Γαλλία, τον 18^ο αιώνα, εμφανίστηκε η σχολή των φυσιοκρατών με βασικούς εκπροσώπους τους E. Quesnay, D. De Nemours, A.R. Turgot και Mirabeau, οι οποίοι είναι οι πρόδρομοι των κλασικών οικονομολόγων. Η φυσιοκρατία υποστηρίζει τη δημιουργία συνθηκών οικονομικής ελευθερίας χωρίς κρατικές παρεμβάσεις, η οποία θα εξασφάλιζε στα άτομα την επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος (Τσουνής, 2015). Δεδομένου ότι τα άτομα θεωρούνται ορθολογικοί δρώντες, δηλαδή σταθμίζουν το κόστος και το όφελος των ενεργειών τους για να επιλέξουν καθετί που μεγιστοποιεί το κέρδος τους, τοποθετούνται στο επίκεντρο του οικονομικού συστήματος. Τελικά τα άτομα δρώντας ορθολογικά μεγιστοποιούν την κοινωνική ευημερία. Η λογική αυτή αντικατοπτρίζεται στην φράση “laissez-faire, laisser- passer”. Οι φυσιοκράτες, εφόσον η κύρια παραγωγική διαδικασία της εποχής ήταν η γεωργία, συνέδεαν τον πλούτο του κράτους με την ποσότητα των παραγόμενων γεωργικών προϊόντων (Heilbroner, 2000).

4.2.Κλασσικές θεωρίες διεθνούς εμπορίου

Σε αντίθεση με τον μερκαντιλισμό και τη φυσιοκρατία που εξέφραζαν τα συμφέροντα της εμπορικής και της αγροτικής τάξης αντίστοιχα, η κλασσική οικονομική σχολή σκέψης, με βασικούς εκπροσώπους τους A. Smith, D. Ricardo, R. Malthus, F. Bastiat και J.B. Say, εξέφραζε τα συμφέροντα της ανερχόμενης βιομηχανικής αστικής τάξης των πόλεων. Η νέα αυτή τάξη ανέπτυξε οικονομικές δραστηριότητες μεγάλης κλίμακας, τις μανιφακτούρες. Κατά τον 19^ο αιώνα, η νέα παραγωγική δομή συνέβαλε στην δημιουργία σε κοινωνικό επίπεδο μίας βιομηχανικής αστικής τάξης και μίας τάξης μισθωτών εργαζομένων, θέτοντας παράλληλα την παραγωγική διαδικασία στη βάση του κατακερματισμού εργασίας (Heilbroner, 2000).

Ταυτόχρονα, η κλασσική οικονομική σχολή σκέψης ήρθε αντιμέτωπη με τα εμπόδια του μερκαντιλισμού, ο οποίος είχε μετατραπεί σε προστατευτισμό και ενίσχυε τον ρόλο του κράτους δημιουργώντας μονοπώλια. Σε αντίθεση με τον προστατευτισμό, οι κλασσικοί θεωρητικοί προωθούσαν το καθεστώς της ελευθερίας του εμπορίου και του ελεύθερου ανταγωνισμού, το οποίο βασιζόταν στις αρχές του φυσικού δικαίου. Η εξασφάλιση της ανάπτυξης του βιομηχανικού καπιταλισμού και η στροφή προς την παγκόσμια αγορά απαιτούσε την απελευθέρωση του εμπορίου και της βιομηχανίας από τους περιορισμούς που έθετε ο προστατευτισμός (Heilbroner, 2000).

4.2.1.Η αρχή του απόλυτου πλεονεκτήματος του Adam Smith

Η θεωρία του απόλυτου πλεονεκτήματος διατυπώθηκε από τον Adam Smith με το έργο του «Ο πλούτος των εθνών» το 1776, σε μία εποχή όπου η ανάπτυξη του εμπορίου προσέφερε σημαντικά οφέλη ιδίως στη Μ. Βρετανία. Συνεπώς, οι αρχές του ελεύθερου εμπορίου, χωρίς κρατικές παρεμβάσεις, ως μέσο επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης μιας οικονομίας κέρδισαν έδαφος έναντι του μερκαντιλισμού (Heilbroner, 2000). Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τη θεωρία του απόλυτου πλεονεκτήματος η κάθε οικονομία έπρεπε να εστιάσει στην παραγωγή προϊόντων που μπορεί να παράγει φθηνότερα. Με άλλα λόγια, η κάθε οικονομία έπρεπε να παράγει τα προϊόντα των οποίων η παραγωγικότητα είναι μεγαλύτερη από αυτή των ανταγωνιστών της. Επομένως, η κάθε οικονομία έχει συμφέρον να διεξάγει εμπόριο όταν το κόστος ευκαιρίας μεταξύ δύο αγαθών είναι μεγαλύτερο στο εξωτερικό από ότι στο εσωτερικό. Με άλλα λόγια, μία χώρα ωφελείται όταν εξάγει προϊόντα που παράγει με χαμηλότερο κόστος και εισάγει προϊόντα που παράγονται φθηνότερα σε άλλες χώρες. Με αυτόν τον τρόπο, η κάθε χώρα επικεντρώνεται στην παραγωγή προϊόντων που έχει το απόλυτο πλεονέκτημα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της (Γσούνης, 2015).

Στην περίπτωση που οι καταναλωτές δύο χωρών επιθυμούν δύο διαφορετικά προϊόντα, η κάθε χώρα πρέπει να εξειδικευτεί στο προϊόν που έχει το απόλυτο πλεονέκτημα και στη συνέχεια να διεξαχθεί εμπόριο μεταξύ των χωρών για την κάλυψη των καταναλωτικών αγαθών. Ενδέχεται, όμως, η μία χώρα να διαθέτει το απόλυτο πλεονέκτημα και στα δύο προϊόντα, ενώ η άλλη χώρα να μην διαθέτει το πλεονέκτημα του χαμηλού κόστους παραγωγής σε κανένα από τα δύο αγαθά. Σε αυτή την περίπτωση, σύμφωνα με τον A. Smith δεν υπάρχει κίνητρο για την ανάπτυξη εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών. Συνεπώς, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα εμφανίζεται η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος από τον D. Ricardo, με το έργο του «Αρχές Πολιτικής Οικονομίας και Φορολογίας» (1817), για να δώσει απάντηση σχετικά με τα οφέλη του διεθνούς εμπορίου και να υποστηρίξει ότι το εμπόριο αποτελεί παίγνιο θετικού αθροίσματος μέσω του οποίου όλοι αποκομίζουν οφέλη (O'Brien & Williams, 2011) (Μανώλη & Μαρής, 2015).

4.2.2. Η αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος του David Ricardo

Ο D. Ricardo εισήγαγε την έννοια του κόστους ευκαιρίας για ένα αγαθό, που αποτελεί την ποσότητα των άλλων αγαθών που πρέπει να εγκαταλειφθούν, προκειμένου να παραχθεί μία επιπλέον μονάδα αυτού του αγαθού. Βάσει αυτού μία χώρα έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή ενός αγαθού εάν το κόστος ευκαιρίας για την παραγωγή αυτού του αγαθού σε αυτή την χώρα είναι χαμηλότερο σε σχέση με μία άλλη. Με άλλα λόγια, εάν η Πορτογαλία έχει μικρότερο κόστος ευκαιρίας από την Αγγλία στην παραγωγή κρασιού και η Αγγλία έχει μικρότερο κόστος ευκαιρίας από την Πορτογαλία στην παραγωγή υφάσματος, τότε συμφέρει τις δυο χώρες να εξειδικευτούν στην παραγωγή των προϊόντων που διαθέτουν το συγκριτικό πλεονέκτημα και να συνάψουν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους (Τσουνής, 2015).

Πρόσθετα, κάθε χώρα θα εστιάσει την παραγωγή της στο προϊόν που παράγει αποτελεσματικότερα και έτσι θα παράγει περισσότερες και φθηνότερες μονάδες του προϊόντος που διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα και θα το εξάγει, ενώ παράλληλα θα εισάγει φθηνότερα ένα άλλο προϊόν στο οποίο μια άλλη χώρα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα. Τελικά, το εμπόριο αυξάνεται διότι η κάθε χώρα εισάγει και εξάγει μεγαλύτερες ποσότητες και προκύπτει μία αμοιβαία επωφελής συναλλαγή. Ο καταναλωτής επωφελείται, αφενός των φθηνότερων και ποιοτικότερων προϊόντων, και αφετέρου των χαμηλών τιμών που έχουν θετική επίδραση στο εισόδημα με αποτέλεσμα να αυξάνεται το βιοτικό επίπεδο και η ευημερία (O'Brien & Williams, 2011).

4.3. Σύγχρονες θεωρίες εμπορίου

4.3.1. Η θεωρία των Heckscher – Ohlin

Το ρικαρδιανό υπόδειγμα υποθέτει ότι ο μοναδικός συντελεστής παραγωγής είναι η εργασία, με αποτέλεσμα το συγκριτικό πλεονέκτημα μεταξύ των χωρών να προκύπτει μόνο λόγω των διαφορών στην παραγωγικότητα εργασίας (O'Brien & Williams, 2011). Στην πράξη όμως, το διεθνές εμπόριο επηρεάζεται και από τους διαφορετικούς πόρους που διαθέτουν οι χώρες. Πρέπει, λοιπόν, να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι συντελεστές παραγωγής, όπως η γη, το κεφάλαιο και ο ορυκτός πλούτος. Η άποψη ότι το διεθνές εμπόριο παρακινείται κυρίως από τους διαφορετικούς πόρους των χωρών αποτελεί μία από τις βασικές σύγχρονες θεωρίες εμπορίου, που εμφανίστηκε τις δεκαετίες του 1920 και 1930, και συχνά αναφέρεται ως θεώρημα των Heckscher – Ohlin, λόγω των ομώνυμων συνηδών οικονομολόγων (Μανώλη & Μαρής, 2015). Η ουσία του θεωρήματος είναι ότι οι χώρες τείνουν να εξάγουν αγαθά έντασης των συντελεστών παραγωγής που διαθέτουν σε αφθονία. Η θεωρία αυτή αναφέρεται και ως θεωρία των αναλογιών συντελεστών παραγωγής χάρη στην έμφαση που δίνεται στην αναλογία των παραγωγικών συντελεστών που είναι διαθέσιμοι στις χώρες, όπως και στην αναλογία που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των διαφορετικών αγαθών (Krugman & Obstfeld, 2011).

4.3.2. Το παράδοξο του Leontief

Σύμφωνα με το θεώρημα Heckscher – Ohlin, όπως ήδη αναφέρθηκε, η κάθε χώρα τείνει να εξάγει προϊόντα των οποίων η παραγωγή γίνεται από τους παραγωγικούς συντελεστές που διαθέτει σε αφθονία. Στην πράξη όμως, ο Leontief μελετώντας τις ΗΠΑ το διάστημα 1945-1970 διαπίστωσε το ακριβώς αντίθετο, γεγονός βέβαιο που αποτελεί παράδοξο. Επεξηγηματικά, οι ΗΠΑ θα ήταν αναμενόμενο, όντας χώρα με υψηλό κόστος εργασίας, να εξάγουν περισσότερα αγαθά εντάσεως κεφαλαίου και αντίστοιχα να εισάγουν περισσότερα αγαθά εντάσεως εργασίας. Ο Leontief, όμως, διαπίστωσε ότι συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο, εφόσον στα πρώτα στάδια παραγωγής τα αγαθά εξάγονται από τις ΗΠΑ, ενώ αργότερα παράγονται σε άλλες χώρες και εισάγονται σε αυτές (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009). Η εξήγηση που δόθηκε είναι πως οι χώρες μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την παραγωγικότητα εργασίας. Βάσει αυτής της λογικής έγινε η υπόθεση ότι οι ΗΠΑ χαρακτηρίζονται από τρεις φορές μεγαλύτερη παραγωγικότητα εργασίας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες (Τσουνής, 2015). Γίνεται αντιληπτό ότι η

ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού παίζει καθοριστικό ρόλο και επηρεάζεται από παράγοντες, όπως η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η τεχνογνωσία (Gilpin, 2002).

4.3.3. Το θεώρημα Stolper - Samuelson

Το θεώρημα των Paul Stolper – Wolfgang Samuelson (1941) εξετάζει την επίδραση που έχει η επιβολή ενός δασμού στην αναδιανομή του εισοδήματος των παραγωγικών συντελεστών (Μανώλη & Μαρής, 2015). Ειδικότερα, η επιβολή ενός δασμού αυξάνει την τιμή του εισαγόμενου προϊόντος και κατ' επέκταση την τιμή των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται εντατικά στην παραγωγή εισαγόμενων προϊόντων. Τελικά, η αύξηση της τιμής του εισαγόμενου προϊόντος οδηγεί στην αναδιανομή του εισοδήματος από την εξαγωγική βιομηχανία προς τη βιομηχανία που παράγει το εισαγόμενο προϊόν. Από τις αναδιανεμητικές συνέπειες σε ένα κράτος είναι ευνοημένοι οι κάτοχοι των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται εντατικά στα εισαγόμενα προϊόντα, με αποτέλεσμα να αποτελούν θιασώτες του ελεύθερου εμπορίου (Τσουνής, 2015).

4.3.4. Η θεωρία του Porter και το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα

Η θεωρία του Michael Porter αναλύει τους παράγοντες που καθορίζουν το διεθνές ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας χώρας στις εξαγωγές. Οι τέσσερις παράγοντες αφορούν στη χώρα, ενώ οι άλλοι δύο είναι εξωτερικοί και στο σύνολο τους επηρεάζουν την απόδοση μιας επιχείρησης μέσα σε μία χώρα, όπως και την ανταγωνιστικότητα της στην διεθνή αγορά. Αναλυτικότερα, οι εσωτερικοί παράγοντες είναι οι εξής: α) οι συνθήκες των συντελεστών παραγωγής, οι οποίοι καθορίζουν το κόστος, την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης, β) οι όροι ζήτησης, δηλαδή τα χαρακτηριστικά της εγχώριας καταναλωτικής αγοράς, γ) οι σχετικές και ενισχυτικές βιομηχανίες, δηλαδή η ποσότητα και η ποιότητα των πιθανών συνεταιίρων και δ) η στρατηγική, η δομή και η ανταγωνιστικότητα μιας εταιρείας, που σχετίζονται με το επιχειρησιακό περιβάλλον, τις πρακτικές και τη νοοτροπία της επιχείρησης. Παράλληλα, εξωτερικούς παράγοντες αποτελούν α) η πιθανότητα, δηλαδή τυχαία γεγονότα στο επιχειρησιακό ή το εξωτερικό περιβάλλον, και β) η κυβέρνηση και κατ' επέκταση οι πολιτικές αποφάσεις (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τον M. Porter μια μη ανταγωνιστική χώρα εξελίσσεται σε ανταγωνιστική μέσω των παραπάνω παραγόντων με πρώτο στάδιο εκκίνησης την εκμετάλλευση των παραγωγικών συντελεστών και την ανταγωνιστικότητα της τιμής. Εν

συνεχία, στο δεύτερο στάδιο η χώρα κατευθύνεται από την επένδυση, αφού οι επιχειρήσεις επενδύουν σε σύγχρονες εγκαταστάσεις, εξοπλισμό και τεχνολογία. Το τρίτο στάδιο χαρακτηρίζεται από την καινοτομία των επιχειρήσεων στα προϊόντα. Ενώ, στο τελευταίο στάδιο οι χώρες παύουν να είναι ανταγωνιστικές, αφού χάνουν τα κίνητρα για επενδύσεις, και οδηγούνται σε πτώση (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

4.3.5. Η θεωρία του κύκλου ζωής του προϊόντος του Vernon

Ο Raymond Vernon, το 1966, διατύπωσε την θεωρία του κύκλου ζωής των προϊόντων με σκοπό να εξηγήσει τις εμπορευματικές ροές των χωρών. Έμφαση δίνεται στον χρονικό προσδιορισμό των καινοτομιών, τη δύναμη της τεχνολογίας, τα αποτελέσματα των οικονομικών κλίμακας και την προσπάθεια των επιχειρήσεων να αντιμετωπίσουν τον ξένο ανταγωνισμό (Τσουνής, 2015). Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον R. Vernon ο κύκλος ζωής ενός προϊόντος απαρτίζεται από τρία επιμέρους στάδια. Το πρώτο στάδιο ονομάζεται «νέο στάδιο προϊόντος», όπου το νέο καινοτόμο προϊόν παράγεται σε μία εξελιγμένη βιομηχανικά χώρα (π.χ. ΗΠΑ). Το κόστος ανά μονάδα εργασίας και η δαπάνη κατασκευής του προϊόντος είναι υψηλότερα σε σχέση με μια λιγότερο ανεπτυγμένη χώρα, όμως η εταιρεία έχει κέρδος από την αποφυγή των εισαγωγών και των εξόδων μεταφοράς. Το δεύτερο «στάδιο ωρίμανσης προϊόντος» χαρακτηρίζεται από την τυποποίηση του προϊόντος, με αποτέλεσμα οι εταιρείες να επιτυγχάνουν οικονομίες κλίμακας. Η διευρυμένη παραγωγή μειώνει την τιμή του προϊόντος και αυξάνει την ζήτηση, η οποία απορροφάται από όμοια ανεπτυγμένες αγορές του εξωτερικού. Το τρίτο στάδιο λέγεται «στάδιο τυποποιημένου προϊόντος», όπου οι εταιρείες επιδιώκουν χαμηλό κόστος παραγωγής, ώστε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των καταναλωτών ως προς την τιμή και να αντιμετωπίσουν τον αυξανόμενο ανταγωνισμό. Έτσι, η εταιρεία μεταφέρει τις εγκαταστάσεις παραγωγής στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπου υπάρχει ανειδίκευτη εργασία και μπορεί να ελαχιστοποιήσει το κόστος παραγωγής (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

4.3.6. Η θεωρία του στρατηγικού εμπορίου

Η θεωρία του στρατηγικού εμπορίου προέρχεται από τη ρεαλιστική σχολή σκέψης και δίνει έμφαση σε αυτό που ονομάζει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, το οποίο συνδυάζει με τη βιομηχανική στόχευση. Αντιτίθεται στην λογική του ελεύθερου εμπορίου που ασπάζονται οι κλασικές σχολές σκέψης, καθώς η παρέμβαση του κράτους με τις κατάλληλες πολιτικές θεωρείται αναγκαία για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και κυρίως όταν πρόκειται για

την ανάπτυξη της βιομηχανίας και της τεχνολογίας (Μανώλη & Μαρής, 2015). Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας χώρας αφού ενισχύονται τόσο επιχειρήσεις όσο και συγκεκριμένοι κλάδοι (Gilpin, 2002).

5.ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

5.1.Η έννοια της εξωστρέφειας

Ο όρος εξωστρέφεια υποδηλώνει τη στροφή, τη διείδυση και τη δραστηριοποίηση των επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές. Η οικονομική πολιτική μίας χώρας οφείλει να διαθέτει ολοκληρωμένη και μακροπρόθεσμη στρατηγική εξωστρέφειας, ώστε να ενισχύει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και εν γένει της οικονομίας. Άλλωστε, η εξωστρέφεια αποτελεί βασικό πυλώνα για την οικονομία και η έλλειψή της αποτελεί πρόβλημα που εμποδίζει την οικονομική ευημερία (Κωνσταντόπουλος, 2021).

Η έννοια της εξωστρέφειας αφορά διάφορους τρόπους διείδυσης σε ξένες αγορές, συμπεριλαμβάνοντας τόσο το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών όσο και τις ξένες άμεσες επενδύσεις. Η έλλειψη εξωστρέφειας δημιουργεί προβλήματα στο εμπορικό ισοζύγιο μίας οικονομίας, ενώ η τόνωση της οδηγεί σε οικονομική ανάπτυξη και ανάκαμψη από μια περίοδο ύφεσης. Προκειμένου να τονωθεί η εξωστρέφεια και η ανταγωνιστικότητα μίας οικονομίας χρειάζονται στοχευμένες δράσεις, όπως η ενίσχυση της καινοτομίας, η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, παραγωγικών μεθόδων και διαδικασιών, όπως και γενικότερα η δημιουργία ευνοϊκού κλίματος επιχειρηματικότητας (Λυμπερόπουλος, 2021).

5.2.Άμεσες ή έμμεσες εξαγωγές

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος διεθνοποίησης μιας επιχείρησης είναι οι εξαγωγές, όπου το προϊόν παράγεται εκτός της χώρας- στόχου και αποστέλλεται σε αυτήν είτε έμμεσα (με τη διαμεσολάβηση ατόμων της εγχώριας αγοράς που προβαίνουν στη φόρτωση και την εμπορία του προϊόντος), είτε άμεσα (χωρίς τη διαμεσολάβηση των ατόμων αλλά με την εύρεση συνεργατών στη χώρα στόχο) (Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, 2014).

Στα πλεονεκτήματα των εξαγωγών συγκαταλέγονται το χαμηλό κόστος, ο περιορισμένος κίνδυνος σχετικά με την αξία του εμπορεύματος, η ταχύτητα εισχώρησης σε μία νέα αγορά, αλλά και η δυνατότητα σταδιακής εισόδου με λήψη σταδιακών αποφάσεων. Εντούτοις, μειονεκτήματα αποτελούν η δυσκολία στα πρώτα βήματα και η αδυναμία κατανόησης των πραγματικών αναγκών του καταναλωτή λόγω της απόστασης, όπως και η δυσκολία επιλογής συνεργατών στη νέα αγορά δημιουργώντας σχέσεις συνεργασίας (Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, 2014). Επιπλέον, πρέπει να συνεκτιμηθούν τα μεταφορικά κόστη που επιβαρύνουν την τελική τιμή των προϊόντων επηρεάζοντας την ανταγωνιστικότητα, η έκθεση σε συναλλαγματικούς κινδύνους, και η πρόσκρουση σε

δασμολογικά και μη δασμολογικά εμπόδια (π.χ. γραφειοκρατία, εξαγωγικές επιδόσεις άλλων χωρών, ποσοτώσεις στις εισαγωγές) (Κιτωνάκης, 2021).

5.3. Ξένες Άμεσες Επενδύσεις (ΞΑΕ)

Σύμφωνα με τον καθηγητή Α. Μπιτζένη «με τον όρο Ξένες Άμεσες Επενδύσεις (ΞΑΕ) (*Foreign Direct Investments – FDI*) νοείται η ίδρυση θυγατρικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό οι οποίες ανήκουν εξ ολοκλήρου ή μέρος τους στη μητρική εταιρεία» (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014, σ. 157). Η μητρική εταιρεία κατέχει το 51% των μετοχών και η θυγατρική εταιρεία εξαρτάται από αυτήν. Μάλιστα, η μητρική εταιρεία καθορίζει τη διαδικασία και τον τρόπο λήψης αποφάσεων, όπως και λειτουργικά θέματα (π.χ. επιλογή τεχνολογίας) της θυγατρικής εταιρείας. Επίσης, με την υλοποίηση ΞΑΕ πραγματοποιείται μεταφορά παραγωγικών πόρων και υλικών ή άυλων εισροών και εκτός εθνικών συνόρων στην επιχείρηση, όπως μεταφορά παραγωγικού εξοπλισμού και τεχνογνωσίας (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Ωστόσο, υπάρχουν συγκεκριμένοι τρόποι εμφάνισης των ΞΑΕ σε μία χώρα, οι οποίοι είναι οι εξής (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009):

(α) **Υποκατάστημα πλήρους ιδιοκτησίας (wholly owned subsidiary)**: Στην περίπτωση αυτή το υποκατάστημα στη χώρα υποδοχής ανήκει εξ ολοκλήρου σε μία μόνο επιχείρηση.

(β) **Κοινή επιχείρηση – κοινοπραξία (joint venture)**: Στην περίπτωση αυτή δύο ή περισσότερες νομικές οντότητες αποφασίζουν από κοινού τη δημιουργία μιας επιχείρησης αναλαμβάνοντας επιχειρηματική υποχρέωση για σύντομο χρονικό διάστημα με την ένωση κεφαλαίων, δυνατοτήτων και υπηρεσιών. Με την κοινοπραξία τα κέρδη, ο επιχειρησιακός κίνδυνος και οι απώλειες διαμοιράζονται μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, με αποτέλεσμα να προτιμάται σε περιόδους αβεβαιότητας, υψηλού κινδύνου και έλλειψης γνώσεων για την χώρα υποδοχής.

(γ) **Επένδυση Greenfield**: Πρόκειται για την δημιουργία μίας νέας οντότητας εκ του μηδενός με εξαγορά γης, μηχανήματων και κατασκευή υποδομών.

(δ) **Επένδυση Brownfield**: Πρόκειται για την απόκτηση μιας επιχείρησης που διαθέτει ήδη κτιριακές εγκαταστάσεις, αλλά αναπτύσσεται σταδιακά εξ ολοκλήρου (π.χ. εξαγορά πολυώροφου πολυκαταστήματος για να δημιουργηθούν κεντρικά γραφεία τράπεζας)

(ε) **Απόκτηση υπάρχουσας επιχείρησης (acquisition)**: Στην περίπτωση απόκτησης μίας επιχείρησης που ήδη υπάρχει, αυτή συνεχίζει να λειτουργεί χωρίς σημαντικές αλλαγές.

(στ) **Εκμετάλλευση απόκτηση – πλειοψηφία (acquisition of a majority)**: Πρόκειται για την απόκτηση του μεγαλύτερου μέρους των μεριδίων μιας επιχείρησης που ήδη υπάρχει.

(ζ) **Απόκτηση μειοψηφίας (acquisition of a minority)**: Πρόκειται για την απόκτηση μεριδίων μιας επιχείρησης που ήδη υπάρχει και αντιστοιχούν πάνω από το 10% ή το 25% στα αμερικανικά ή τα γερμανικά πρότυπα αντίστοιχα.

(η) **Συγχώνευση και εξαγορά (merger and acquisition)**: Δυο ή περισσότερες επιχειρήσεις προβαίνουν σε συγχώνευση με σκοπό τη διάλυση και την αναδιάρθρωση της μικρότερης ή των μικρότερων εξ αυτών εταιρειών.

(θ) **Επιχείρηση που δραστηριοποιείται μόνο στο εξωτερικό (παράκτια επιχείρηση)**: Η παράκτια (offshore) επιχείρηση δημιουργείται από την μητρική εταιρεία σε μία χώρα υποδοχής όπου η σχέση πολυεθνικών και κυβέρνησης είναι ευνοϊκές (π.χ. χαμηλή φορολογία).

5.4.Επενδύσεις Χαρτοφυλακίων ή Έμμεσες Επενδύσεις

Σύμφωνα με τον καθηγητή Α. Μπιτζένη «*επένδυση χαρτοφυλακίων είναι η μεταφορά του κεφαλαίου που επιτρέπει στον επενδυτή να συμμετέχει στα έσοδα/ κέρδη μίας επιχείρησης (μερισματική πολιτική)*» (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009, σ. 142). Στην επένδυση χαρτοφυλακίων, ο επενδυτής έχει στόχο τη γρήγορη αύξηση του κεφαλαίου, δηλαδή ο στόχος είναι βραχυπρόθεσμος διότι δεν επιδιώκονται ούτε αλλαγές στη διοίκηση της εταιρείας ούτε απόκτηση αυξημένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, όπως η απόκτηση ψήφου για τη λήψη οικονομικών αποφάσεων. Αντιθέτως, στην περίπτωση των ΞΑΕ στόχο αποτελεί η διεύρυνση του μεριδίου της αγοράς, τα αυξημένα κέρδη, η στρατηγική συμμαχία κτλ. (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

5.5.Δικαιόχρηση

Ο όρος δικαιόχρηση (franchising) περιγράφει τη σύμβαση εμπορικής συνεργασίας μεταξύ δυο επιχειρήσεων, του δικαιούχου (franchisee) και του δικαιοπάροχου (franchisor). Συγκεκριμένα, ο δικαιούχος λαμβάνει όχι μόνο το δικαίωμα παραγωγής ή και το δικαίωμα χρήσης της επωνυμίας, αλλά χρησιμοποιεί τα συστήματα, τις διαδικασίες, τις ευρεσιτεχνίες

και την τεχνογνωσία (know-how) από τον δικαιοπάροχο (Ευρετήριο Οικονομικών Όρων, 2022). Έτσι, επιβάλλονται από τον παραχωρητή (franchiser) δεσμευτικοί και αυστηροί κανόνες σχετικά με τις προδιαγραφές του προϊόντος ή της υπηρεσίας, προκειμένου ο δικαιοδόχος να μπορεί να το πουλήσει ή να το παρέχει πιο αποτελεσματικά (Κιτωνάκης, 2021). Ο δικαιοδόχος σε αντάλλαγμα όσων αναφέρθηκαν συνήθως καταβάλλει ένα χρηματικό ποσό για τα έξοδα ίδρυσης μίας επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένων του εξοπλισμού, των εγκαταστάσεων, των απαραίτητων προμηθειών, όπως επίσης πληρώνει τα πάγια δικαιώματα εκμετάλλευσης (Ευρετήριο Οικονομικών Όρων, 2022).

Στα πλεονεκτήματα της δικαιόχρησης (franchising) συγκαταλέγεται η άδεια χρήσης μίας εταιρικής επωνυμίας με την οποία το καταναλωτικό κοινό είναι ήδη εξοικειωμένο. Επιπλέον, ο δικαιοδόχος, εκτός από την αναγνωσιμότητα, επωφελείται της μη ύπαρξης εξόδων προώθησης και διαφήμισης του εμπορικού σήματος, καθώς αναλαμβάνονται από τον δικαιοπάροχο. Κατά γενική ομολογία, το franchising θεωρείται πιο ασφαλής τρόπος επένδυσης σε σχέση με τη δημιουργία μιας επιχείρησης εκ του μηδενός, καθώς ο δικαιοδόχος επωφελείται της εμπειρίας και των αξιόπιστων διαδικασιών του δικαιοπάροχου (Ευρετήριο Οικονομικών Όρων, 2022).

5.6.Αδειοδότηση

Σύμφωνα με τον Ν. Κιτωνάκη η αδειοδότηση (licensing) *«αποτελεί μία συμφωνία με την οποία το ένα μέρος (licensor) παραχωρεί στο άλλο (licensee) το δικαίωμα να παράγει και να διακινεί προϊόν του πρώτου, με αντάλλαγμα κάποια αμοιβή.»* (Κιτωνάκης, 2021, σ. 58). Συνεπώς, μέσω της δανειοδότησης ο licensee μπορεί να αξιοποιήσει άμεσα τα υπάρχοντα συστήματα, τους τρόπους διανομής και το μάρκετινγκ που έχει δημιουργήσει μία άλλη εταιρεία και σε αντάλλαγμα αυτών της δίνει ένα ποσοστό επί των εσόδων από τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που πωλούνται με την άδεια της (Entrepreneur Europe, 2022).

5.7.Στρατηγικές συμμαχίες

Ο όρος στρατηγικές συμμαχίες (strategic alliances) εμπερικλείει συμφωνίες ανάμεσα σε δύο ή παραπάνω ανεξάρτητες εταιρείες με στόχο τη συνεργασία παραγωγής, ανάπτυξης ή πώλησης προϊόντων και υπηρεσιών ή άλλους επιχειρησιακούς στόχους. Ειδικότερα, υπάρχουν τρεις επιμέρους τύποι στρατηγικών συμμαχιών (Corporate Finance Institute, 2022):

(α) **Κοινοπραξία (joint venture)**: Σε αυτή την περίπτωση οι εταιρείες που προβαίνουν σε συμφωνία ιδρύουν μία νέα κοινή επιχείρηση. Εάν δεν διαθέτουν από το 50% των μετοχών

και οι δύο εταιρείες, αλλά μία εκ των δύο κατέχει το μεγαλύτερο μέρος των μετοχών (π.χ. 70% η μία και 30% η άλλη) τότε χαρακτηρίζεται ως πλειοψηφική επιχείρηση (majority-owned venture).

(β) **Στρατηγική συμμαχία με ίδια κεφάλαια (equity strategic alliance)**: Αναφέρεται στη περίπτωση όπου η μία εταιρεία αγοράζει ένα συγκεκριμένο ποσοστό μετοχικού κεφαλαίου (π.χ. 40%) της άλλης εταιρείας.

(γ) **Στρατηγική συμμαχία χωρίς ίδια κεφάλαια (non-equity strategic alliance)**: Σε αυτή την περίπτωση δύο ή περισσότερες εταιρείες προβαίνουν σε μία συμβατική σχέση ενώνοντας από κοινού τους πόρους και τις ικανότητες τους.

5.8.Γραφείο Αντιπροσωπείας

Το Γραφείο Αντιπροσωπείας (representation office) είναι η πιο συνηθισμένη μορφή εγκατάστασης σε πρώιμο στάδιο και επιτρέπει την τοπική παρουσία, τη μελέτη της αγοράς και την ανάπτυξη ενός δικτύου επαφών σε χαμηλό κόστος. Βέβαια, οι δραστηριότητες του Γραφείου Αντιπροσωπείας είναι περιορισμένες (π.χ. διαφήμιση, προώθηση συγκεκριμένου αγαθού ή υπηρεσίας, έρευνα αγοράς), ενώ παρέχει την πληροφόρηση για την συγκεκριμένη αγορά της χώρας- στόχου στην μητρική εταιρεία (Υπουργείο Εξωτερικών, 2022).

5.9.Κίνητρα και αντικίνητρα ΞΑΕ

Σε μία χώρα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν υπάρχουν παράγοντες που αποτελούν κίνητρα και αντικίνητρα στην προσέλκυση των ΞΑΕ. Όσον αφορά στα κίνητρα διαχωρίζονται σε κατηγορίες ανάλογα την προέλευση τους. Επεξηγηματικά, υπάρχουν κυβερνητικά κίνητρα που παρέχονται άμεσα από την χώρα υποδοχής, όπως οικονομικά και φορολογικά κίνητρα (π.χ. φοροαπαλλαγές, επιχορηγήσεις, επιδοτήσεις). Άλλα κίνητρα προέρχονται από την αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής, ή έμμεσα από την κυβέρνηση, ή από την παθητική στάση της αγοράς της χώρας υποδοχής (π.χ. γεωγραφική θέση, πληθυσμός, κλίμα, έλλειψη ανταγωνισμού) (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

Επιπλέον, υπάρχουν κίνητρα που πηγάζουν από την ίδια την πολυεθνική εταιρεία, όπως η ισχυρή εμπορική επωνυμία, η εμπειρία, η πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα, η καινοτομία και η τεχνογνωσία. Συγχρόνως, υπάρχουν κίνητρα τα οποία η πολυεθνική ανακαλύπτει μέσα από έρευνες και μελέτες πάνω στην συγκεκριμένη χώρα, όπως και κίνητρα που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον, δηλαδή από εξωγενείς αιτίες όπως οι πιέσεις της παγκοσμιοποίησης και του ανταγωνισμού, ο πόλεμος, ο κορεσμός στην χώρα

καταγωγής ή το άνοιγμα των αγορών του πρώην Ανατολικού μπλοκ (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Ένας πρόσθετος διαχωρισμός των κινήτρων μπορεί να προκύψει βάσει του περιεχομένου και του είδους των κινήτρων. Επεξηγηματικά, βάσει αυτής της κατηγοριοποίησης προκύπτουν κίνητρα που αφορούν τους κυνηγούς της αγοράς και προέρχονται από την ίδια την αγορά (π.χ. μέγεθος αγοράς και προοπτικές ανάπτυξης της χώρας υποδοχής), κίνητρα που αφορούν τους κυνηγούς της αγοράς αλλά από στρατηγική σκοπιά (π.χ. τοπικές ανάγκες και προτιμήσεις της αγοράς, έλλειψη τοπικού ανταγωνισμού, υπερβολική τοπική ζήτηση για συγκεκριμένα προϊόντα) και κίνητρα αναφορικά με τους κυνηγούς συντελεστών παραγωγής σε σχέση με το κόστος και την εκμετάλλευση τους (π.χ. διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, διοικητικά και οργανωτικά πλεονεκτήματα της χώρας υποδοχής, χαμηλό κόστος πρώτων υλών, εύκολη πρόσβαση σε υψηλή τεχνολογία) (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

Ταυτόχρονα, βάσει του περιεχομένου προκύπτουν κίνητρα που αφορούν τους κυνηγούς της αποδοτικότητας (π.χ. οικονομίες κλίμακας και οικονομίες διαφοροποίησης), που αφορούν τους κυνηγούς της γεωγραφικής τοποθεσίας (π.χ. η γεωγραφική ή πολιτισμική εγγύτητα, το κλίμα και οι υποδομές της χώρας υποδοχής), που προκύπτουν από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της εταιρείας (π.χ. καινοτομία, τεχνογνωσία, εμπορικές διασυνδέσεις, εμπειρία στην έρευνα αγοράς). Επιπλέον, δημιουργούνται κίνητρα από την κυβέρνηση (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις ή άλλα οικονομικά κίνητρα), από το πολιτικό περιβάλλον (π.χ. πολιτική σταθερότητα, ύπαρξη εθνικών μειονοτήτων), όπως και κίνητρα που προέρχονται στην προσπάθεια να ξεπεραστούν οι ατέλειες της αγοράς.

Στον αντίποδα, υπάρχουν ανασταλτικοί παράγοντες που λειτουργούν ως αντικίνητρα για την προσέλκυση των ΞΑΕ, τα οποία μάλιστα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με τις πηγές δημιουργίας τους. Συγκεκριμένα, υπάρχουν περιορισμοί αναφορικά με τη χώρα, όπως η γεωγραφική απόσταση, η έλλειψη πρώτων υλών, η ύπαρξη εγκληματικότητας, η κοινωνική αστάθεια και η απουσία τουριστικών ευκαιριών εξαιτίας του κλίματος ή της απουσίας θάλασσας κ.α. Ταυτόχρονα, υφίστανται περιορισμοί αναφορικά με το επιχειρηματικό περιβάλλον, όπως η χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας, η απουσία νέων τεχνολογιών, ο υψηλός ανταγωνισμός, η απουσία εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και η έλλειψη διοικητικών ικανοτήτων, τα φαινόμενα διαφθορά και δωροδοκίας, η

γραφειοκρατία και η έλλειψη επιχειρηματικότητας (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

Συγχρόνως, προκύπτουν αντικίνητρα εξαιτίας νομικών (π.χ. ασταθές νομικό πλαίσιο, απουσία νομοθεσίας), φορολογικών (π.χ. υψηλή φορολογία, υψηλός ΦΠΑ) ή πολιτικών περιορισμών (π.χ. κυβερνητική αστάθεια, αδυναμία υλοποίησης μεταρρυθμίσεων, έντονη κρατική παρέμβαση). Παράλληλα, μπορεί να συντρέχουν μακροοικονομικοί περιορισμοί (π.χ. υψηλός πληθωρισμός, χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ), περιορισμοί ως προς τις υποδομές (π.χ. υποδομές τηλεπικοινωνίας, δικτύων, διαδικτύου), όπως και πολιτισμικοί περιορισμοί, δηλαδή ο τοπικός πληθυσμός να είναι δύσπιστος προς τις ΞΑΕ, την ιδιωτικοποίηση, την κατανάλωση ή και να μην αγοράζει ξένα προϊόντα. Ταυτόχρονα, μπορεί να υπάρξουν περιορισμοί λόγω της θρησκείας, όπως η μη κατανάλωση συγκεκριμένων προϊόντων (π.χ. χοιρινό κρέας σε μουσουλμανικές χώρες ή το βοδινό κρέας στην Ινδία) (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

Την ίδια στιγμή, αντικίνητρα μπορεί να προκύψουν λόγω περιβαλλοντικών περιορισμών, όπως νομικοί περιορισμοί για λόγους υγείας και ασφάλειας, και λόγω κοινωνικών περιορισμών που καθορίζουν τα καταναλωτικά πρότυπα, όπως τα υγιεινά τρόφιμα ή η μεσογειακή διατροφή. Ωστόσο, ενδέχεται να υπάρχουν εξωγενείς περιορισμοί (π.χ. πόλεμος, οικονομική κρίση) και άλλοι περιορισμοί, όπως η απουσία συμμετοχής της χώρας υποδοχής σε διεθνείς οργανισμούς (π.χ. ΝΑΤΟ, ΟΟΣΑ) και η έλλειψη ευνοϊκών διμερών συμφωνιών (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

6.Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1.Η εμφάνιση της κρίσης στην Ελλάδα

Η χρηματοοικονομική κρίση φτάνοντας στην Ευρώπη εμφανίστηκε αρχικά ως τραπεζική κρίση και στη συνέχεια ως κρίση χρέους. Απόρροια αυτού ήταν οι κυβερνήσεις να προβούν σε πολιτικές λιτότητας που οδηγούσαν σε βαθιά ύφεση με υψηλά ποσοστά μακροχρόνια ανέργων και σε μεγάλα ελλείμματα των κεντρικών κυβερνήσεων και κεφαλαιακή ανεπάρκεια. Κατά αυτό τον τρόπο, το χρέος διογκώθηκε σε μη βιώσιμα επίπεδα που δεν μπορούσαν να εξυπηρετηθούν (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014). Στην Ευρώπη επηρεάστηκαν περισσότερο οι περιφέρειες του Νότου της Ευρωζώνης (Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα, Πορτογαλία), καθώς ήταν πιο ευάλωτες σε όρους εξωτερικής ανταγωνιστικότητάς και οικονομικής ευρωστίας (Οικονόμου & Τριαντόπουλος, 2018).

Στην περίπτωση της Ελλάδας η κρίση έφερε στην επιφάνεια τα τρωτά σημεία της χώρας, τα οποία προϋπήρχαν λόγω της μη προώθησης και υλοποίησης των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2017). Αναλυτικότερα, στην Ελλάδα από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, μέχρι την εμφάνιση της κρίσης το 2008, επικρατούσε οικονομική ευημερία που οφείλονταν στον έλεγχο της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών και της αγοράς εργασίας από προσοδοθηρικές ομάδες, όπως και στον άκρατο δανεισμό. Παρά την ύπαρξη ευημερίας στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο, η ποιότητα διακυβέρνησης και της κρατικής λειτουργίας παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα. Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας παρέμενε χαμηλή κυρίως εξαιτίας των πελατειακών σχέσεων (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

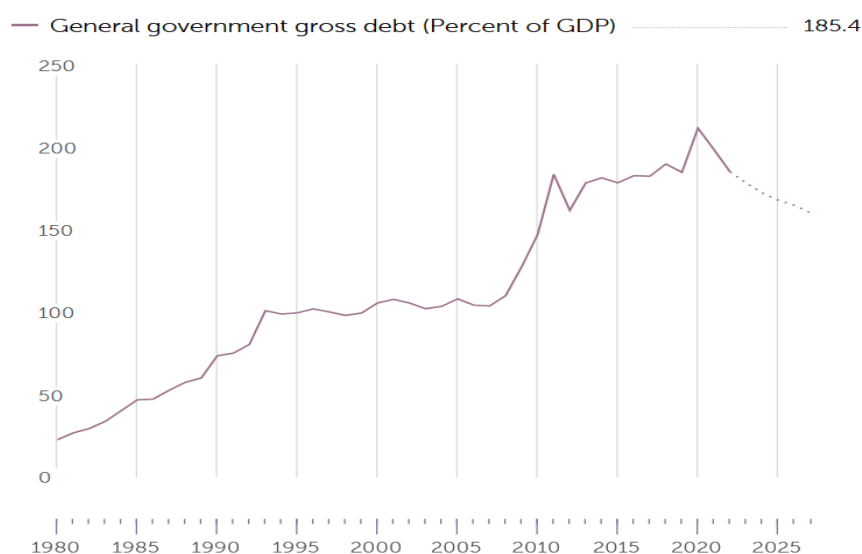
Ταυτόχρονα, οι κυβερνητικές δαπάνες παρέμεναν ανεξέλεγκτες, τα ποσοστά παραοικονομίας αυξημένα, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες δαιδαλώδεις, ενώ κυριαρχούσε έντονα η πολιτική και οικονομική διαφθορά (π.χ. οικονομικά σκάνδαλα) (Bitzenis, Papadopoulos, & Vlachos, 2013). Δεδομένα που συνέβαλαν στην χαμηλή θέση κατάταξης της Ελλάδας στους διάφορους δείκτες ανταγωνιστικότητας που εκδίδονται από διεθνείς οργανισμούς, όπως το World Economic Forum της Παγκόσμιας Τράπεζας (βλ. Παράρτημα 1) (Καραγιάννη & Κώτση, 2014).

Παράλληλα, το δημόσιο χρέος διογκωνόταν σε μη βιώσιμα επίπεδα λόγω της αναποτελεσματικότητας των μηχανισμών ελέγχου και είσπραξης, των υψηλών επιπέδων διαφθοράς της δημόσιας διοίκησης και των συνεχών διακανονισμών που οδηγούσαν σε συσσώρευση επισφαλών απαιτήσεων (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και

επενδύσεις, 2014). Πρέπει να σημειωθεί ότι το αυξημένο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος δεν αποτελούν αποτέλεσμα της κρίσης, αλλά συσσωρεύτηκαν από την δεκαετία του 80' και έπειτα. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα ήδη από την δεκαετία του 80' ήταν στο 8,1%, ενώ το δημόσιο χρέος από το 26% την ίδια δεκαετία έφτασε στο 71% και 101,5% το 1990 και το 2000 αντίστοιχα (Βαγιανός, Βέττας, & Μεγήρ, 2010).

Η εμφάνιση της κρίσης έφερε περαιτέρω επιδείνωση των δημοσιονομικών της χώρας. Χαρακτηριστικά, το 2009 το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης διαμορφώθηκε στο 12,9% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος έφτασε το 115,1% του ΑΕΠ και κορυφώθηκε το 2011 στο 183,9% (βλ. Διάγραμμα 1). Απόρροια των αρνητικών εξελίξεων ήταν η υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας. Η χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε όλες τις μακροοικονομικές και διαθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και οδήγησε σε αυστηρότερα κριτήρια για τη χορήγηση πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά εκ μέρους των τραπεζών, σε μείωση της κατανάλωσης και της ανάληψης επιχειρηματικών κινδύνων, όπως και σε υποχώρηση των επιχειρηματικών επενδύσεων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2010).

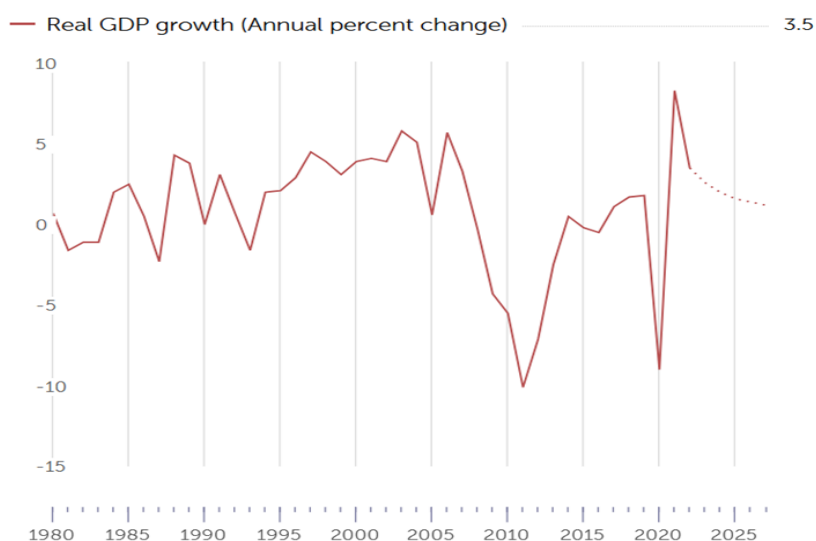
Διάγραμμα 1: Ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1980 έως σήμερα

(IMF, 2022)

Συνεπώς, η ελληνική οικονομία οδηγήθηκε σε μία βαθιά κρίση με αυξημένο δημοσιονομικό έλλειμμα και τεράστιο δημόσιο χρέος, ενώ η ανταγωνιστική θέση της χώρας είχε διαβρωθεί. Από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990 ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας ήταν σταθερά υψηλός, ενώ το 2008 με την εμφάνιση της κρίσης επιβραδύνθηκε σημαντικά (βλ. Διάγραμμα 1). Χαρακτηριστικά, ο ρυθμός ανάπτυξης από 5,7% το 2006

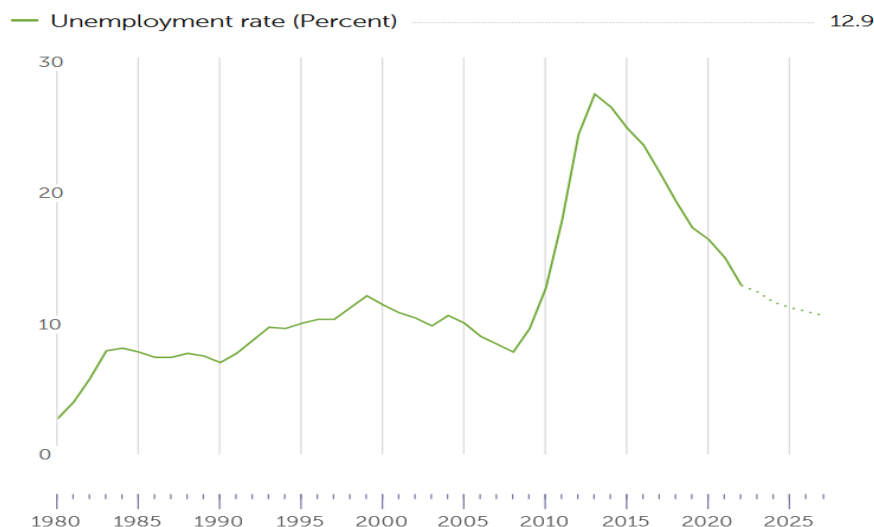
έφτασε στο -0,3% το 2008, ενώ το 2011 όπου η κρίση είχε βαθύνει άγγιξε το -10,1% (βλ. Διάγραμμα 2). Επιπλέον, άμεση συνέπεια της κρίσης ήταν η επιδείνωση του ποσοστού ανεργίας, καθώς από 7,8% το 2008 κορυφώθηκε στο 27,5% το 2013 (βλ. Διάγραμμα 3) (IMF, 2022).

Συμπληρωματικά, η αργή απονομή της δικαιοσύνης και το μέγεθος της γραφειοκρατίας οδηγούσαν σε έντονα φαινόμενα φοροδιαφυγής. Τα χαρακτηριστικά αυτά έκαναν την Ελλάδα να υπολείπεται ως χώρα υποδοχής επενδύσεων σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωζώνης. Συνεπώς, η χώρα οδηγήθηκε σε αδιέξοδο λόγω της έλλειψης ρευστότητας στην πραγματική οικονομία και της μη υλοποίησης απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων προκειμένου να δημιουργηθεί ένας υγιής κρατικός μηχανισμός (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Διάγραμμα 2: Ετήσια μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας από το 1980 έως σήμερα

(IMF, 2022)

Διάγραμμα 3: Τα ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας από το 1980 μέχρι σήμερα

(IMF, 2022)

Η Ελλάδα βίωσε μία κρίση δημοσίου χρέους, η οποία είχε σοβαρές επιπτώσεις στο επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας. Ουσιαστικά η χώρα αντιμετώπισε τρεις αλληλένδετες κρίσεις, δηλαδή τραπεζική, αναπτυξιακή και κρίση του δημοσίου χρέους. Απόρροια αυτών αποτελεί η μακροχρόνια ύφεση κατά την οποία οι τράπεζες αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας και χρηματοδοτούνταν μέσω της επέκτασης του δημοσίου χρέους. Την ίδια στιγμή, η αύξηση της φορολογίας, η δημοσιονομική λιτότητα οδηγούσαν σε συρρίκνωση του διαθέσιμου εισοδήματος, της εγχώριας ζήτησης και της παραγωγής, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των φορολογικών εσόδων και τη δημιουργία κρατικών ελλειμμάτων που δημιουργούσαν μεγαλύτερα κρατικά ελλείμματα και περαιτέρω επέκταση του χρέους. Έτσι, ήταν επιτακτική η λήψη μέτρων δημοσιονομικής λιτότητας, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος που κατέληγε σε ακόμα μεγαλύτερη ύφεση (Bitzenis, Papadopoulos, & Vlachos, 2013).

6.2. Οι μεταρρυθμίσεις και τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής

Η Ελλάδα τον Απρίλιο του 2010 έφτασε στο σημείο να μην μπορεί να δανειστεί από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, αντιμετωπίζοντας την πιο σοβαρή κρίση μετά από το 1974 (Bitzenis, Papadopoulos, & Vlachos, 2013). Απόρροια αυτού ήταν η χώρα να ζητήσει χρηματοδοτική συνδρομή από τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και το ΔΝΤ. Η Ελλάδα από το 2010 και μετά συμμετείχε σε τρία Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής, που σχεδιάστηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ, το ΔΝΤ, ενώ στο τρίτο συμμετείχε και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2017). Το πρώτο πρόγραμμα το 2010 ανερχόταν στα €110 δις, το δεύτερο το 2012 άγγιξε τα €17,6 δις

και συμπεριλάμβανε εθελοντικό «κούρεμα» των μεμονωμένων επενδυτικών και ιδιωτικών τραπεζικών ιδρυμάτων, ενώ το τρίτο πρόγραμμα το 2015 ανερχόταν στα €86 δις. Το πρώτο πρόγραμμα ξεκίνησε με στόχο να αντιμετωπίσει το πρόβλημα ρευστότητας, ενώ τα επόμενα είχαν στόχο να προωθήσουν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2017).

Τα δύο βασικότερα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα αφορούσαν δύο επιμέρους μέτωπα. Από τη μία πλευρά, τη μακροχρόνια συσσώρευση του δημοσίου χρέους λόγω των τεράστιων δημοσιονομικών ελλειμμάτων και από την άλλη το μεγάλο εξωτερικό χρέος λόγω των τεράστιων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Η θέση της τρώικας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΔΝΤ, ΕΚΤ) ήταν πως οι αιτίες της ελληνικής κρίσης του δημοσίου χρέους ήταν οι άκαμπτες αγορές εργασίας και προϊόντος, η απώλεια της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, όπως και η μη βιώσιμες δημοσιονομικές πολιτικές. Παράλληλα, οι κυβερνητικές σπατάλες, οι αδυναμίες των κρατικών μηχανισμών για την είσπραξη των εσόδων, όπως και εν γένει διαρθρωτικές δυσκαμψίες αναφέρονται συνήθως ως οι βασικές αιτίες συσσώρευσης χρέους. (Bitzenis, Papadopoulos, & Vlachos, 2013).

Η Ελλάδα κλήθηκε να εφαρμόσει τα πολυετή σχέδια δημοσιονομικής εξυγίανσης και διαρθρωτικών αλλαγών, προκειμένου να αντιμετωπίσει τα βαθύτερα αίτια της κρίσης. Δημιουργήθηκε έντονη αναγκαιότητα για την τόνωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας, προκειμένου να δημιουργηθούν συνολικά ευνοϊκές προσδοκίες στην ελληνική αγορά με μακροπρόθεσμο ορίζοντα (Bitzenis, Papadopoulos, & Vlachos, 2013).

Ως αντάλλαγμα η ελληνική κυβέρνηση απέναντι στα δάνεια που έλαβε προέβη σε σημαντικά δημοσιονομικά μέτρα, όπως η αύξηση της έμμεσης φορολογίας, η μείωση των μισθολογικών και συνταξιοδοτικών δαπανών και ο περιορισμός των προσλήψεων στο δημόσιο (Τράπεζα της Ελλάδος, 2010). Από το 2010 και έπειτα επικράτησε αυστηρή πολιτική λιτότητας προκειμένου να αποκατασταθεί η ανταγωνιστικότητα και η οικονομική ανάπτυξη. Εξ 'αρχής, το σχέδιο φάνηκε να λειτουργεί εφόσον οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων μειώνονταν και το έλλειμα περιοριζόταν. Η δημοσιονομική εξυγίανση, όμως, είχε οικονομικό αντίκτυπο η ελληνική οικονομία να βυθιστεί σε περαιτέρω ύφεση, καθώς ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ αντί να μειωθεί έφτασε από το 130% του ΑΕΠ το 2009 στο 180% το 2014 (Peterson Institute for International Economics, 2020).

Η Ελλάδα προκειμένου να αναμορφώσει τα δημόσια οικονομικά της προς θετική κατεύθυνση όφειλε να υλοποιήσει διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις με στόχο την καταπολέμηση της διαφθοράς, της φοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας, τη μείωση του δημόσιου τομέα και της γραφειοκρατίας, την αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος, την ενσωμάτωση μέρους της παραοικονομίας στο ΑΕΠ, την παροχή κινήτρων σε ΑΞΕ και την επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων. Στα μέτρα που θα οδηγούσαν στην διαχρονική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, ώστε να υπάρξει σύγκλιση με τις Δυτικοευρωπαϊκές χώρες συμπεριλαμβάνονταν οι διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, η προώθηση ολοκληρωμένου προγράμματος επενδύσεων, το άνοιγμα και η απελευθέρωση των αγορών, όπως και η δημιουργία ελκυστικού επενδυτικού περιβάλλοντος και η ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Καθοριστικής σημασίας ήταν, επίσης, η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η βελτίωση του φορολογικού συστήματος, η μείωση της φορολογίας, των φορολογικών συντελεστών, των εργοδοτικών εισφορών, της γραφειοκρατίας, της διαφθοράς, της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής μέσω καλύτερων ελεγκτικών μηχανισμών και ο η συρρίκνωση της ανεργίας μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας. Συγχρόνως, έπρεπε να αυξηθεί η εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας (π.χ. μέσω επενδύσεων στα Βαλκάνια), να προωθηθεί ο ψηφιακός μετασχηματισμός και να ολοκληρωθούν μεταρρυθμίσεις στο εργασιακό και το ασφαλιστικό σύστημα, με στόχο τη δημιουργία ανταγωνιστικού κόστους παραγωγής, καλών εργασιακών σχέσεων και ποιοτικών ανθρώπινων και φυσικών πόρων. Τέλος, στους στόχους συγκαταλέγονται η μείωση της απόστασης από το μέσο όρο του κατά κεφαλήν εισοδήματος της ΕΕ, η σταθεροποίηση της οικονομίας και ο διπλασιασμός του πραγματικού ρυθμού ανάπτυξης (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

6.3. Το τέλος της οικονομικής κρίσης

Η Ελλάδα μέσω των προγραμμάτων προσαρμογής κατάφερε να μειώσει σημαντικά τις μακροοικονομικές και δημοσιονομικές τις ισορροπίες, επιτυγχάνοντας μία δημοσιονομική προσαρμογή και μετατρέποντας το έλλειμα της γενικής κυβέρνησης από 15,1% το 2009 σε πλεόνασμα 0,8% το 2017 (efsyn.gr, 2018). Το διάστημα 2017-2019 η χώρα ανέκαμψε σημειώνοντας θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης μεταξύ 1,1 - 1,8% του ΑΕΠ (βλ. Διάγραμμα 2) (IMF, 2022). Ειδικότερα, στη συνέχιση της ανάκαμψης το 2019 συνέβαλαν η αύξηση των καθαρών εξαγωγών, κυρίως των αγαθών και υπηρεσιών (ναυτιλίας και τουρισμού), η

αύξηση των επενδύσεων, η τόνωση της ιδιωτικής κατανάλωσης λόγω της αύξησης του πραγματικού εισοδήματος των νοικοκυριών και η αύξηση της δημόσιας κατανάλωσης. Σε αντίθεση με την επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου το 2019, οι εξαγωγικές επιδόσεις της Ελλάδας παρέμειναν ισχυρές λόγω της βελτίωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας σε όρους σχετικών τιμών και κόστους εργασίας (Τράπεζα της Ελλάδας, 2020).

Θετικές εξελίξεις σημειώθηκαν, επίσης, στον χρηματοπιστωτικό τομέα με την αύξηση των τραπεζικών καταθέσεων και την βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης των τραπεζών. Εξάλλου, η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στον τραπεζικό τομέα αποτυπώθηκε με την πλήρη άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων το Σεπτέμβριο του 2019, όπως και με την έκδοση κρατικών ομολόγων σε πολύ χαμηλά επιτόκια (Τράπεζα της Ελλάδας, 2020). Επιπροσθέτως, είναι αξιοσημείωτη η βελτίωση της επίδοσης της Ελλάδας στον Δείκτη Αντίληψης Διαφθοράς κατά 13 μονάδες το 2021 σε σχέση με το 2012, καταλαμβάνοντας την 58^η θέση ανάμεσα σε 180 χώρες. Αυτό καταδεικνύει πως έγιναν σημαντικά βήματα για την ενίσχυση της διαφάνειας και τον περιορισμό του πελατειακού κράτους (Transparency International, 2022).

Ολοκληρώνοντας, το 2018, το τρίτο πρόγραμμα προσαρμογής όπως όλες οι χώρες που βγαίνουν από τα προγράμματα προσαρμογής, έτσι και η Ελλάδα μπήκε σε καθεστώς ενισχυμένης εποπτείας από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΚΤ και ΕΜΣ) και το ΔΝΤ. Σε τριμηνιαία βάση υλοποιούνται αξιολογήσεις για την χώρα, με στόχο να διασφαλιστεί η ολοκλήρωση των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων στις εξής κατηγορίες: α) τις δημοσιονομικές και διαθρωτικές πολιτικές, β) την κοινωνική ασφάλιση, γ) την αγορά εργασίας και προϊόντων, δ) τις ιδιωτικοποιήσεις και τον δημόσιο τομέα. Βάσει της 14^{ης} αξιολόγησης της χώρας, το τέλος της ενισχυμένης εποπτείας ενδέχεται να επέλθει τον Αύγουστο του 2022, γεγονός που αναδεικνύει την ανθεκτικότητα της ελληνικής οικονομίας απέναντι στις προκλήσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης (tovima.gr, 2022).

7.Η ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

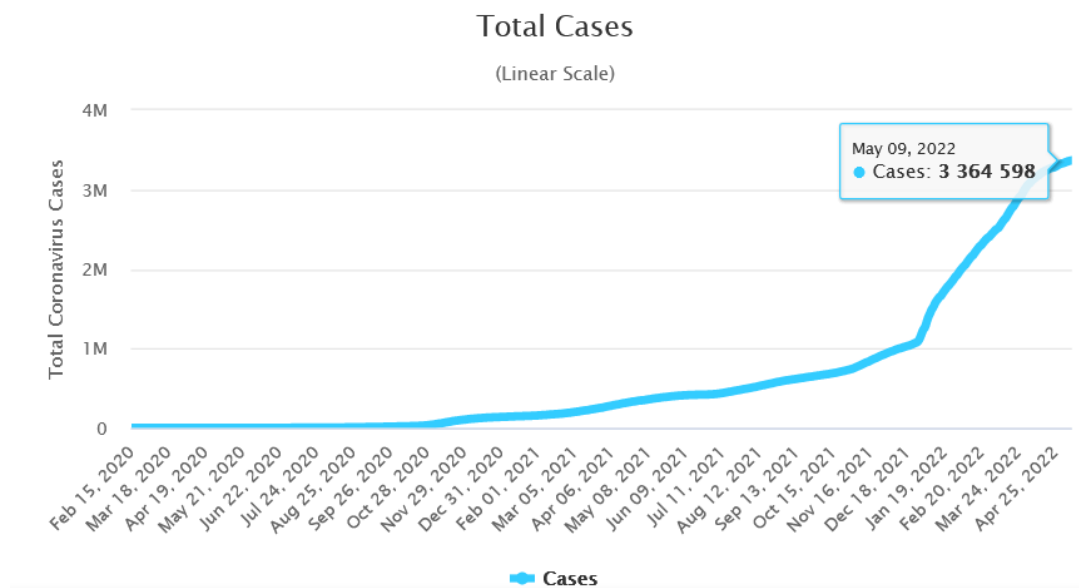
7.1.Η εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Για πρώτη φορά, ο νέος κορονοϊός COVID-19 εμφανίζεται στις αρχές του 2020 στην πόλη Γουχάν της Κίνας και παρά τα σκληρά περιοριστικά μέτρα εξαπλώνεται σε 18 ακόμα χώρες. Στις 26 Φεβρουαρίου 2020 εμφανίζεται το πρώτο κρούσμα στην Ελλάδα από μία γυναίκα που ταξίδεψε στην Βόρεια Ιταλία. Εκείνη την περίοδο είχαν αρχίσει ήδη τα περιοριστικά μέτρα στην ΕΕ διότι τα κρούσματα αυξάνονταν κατακόρυφα (Ευσταθίου, 2020). Ήδη στις μέχρι 1^η Ιουλίου τα κρούσματα στην Ελλάδα είχαν φτάσει 3.432 και τα περισσότερα σχετιζόνταν με ταξίδια στο εξωτερικό (Πέτρου, 2022).

Τα αυστηρά μέτρα αντιμετώπισης για το πρώτο κύμα της πανδημίας τέθηκαν σε ισχύ από την ελληνική κυβέρνηση σε εθνικό επίπεδο το Μάρτιο του 2020, όπου ανεστάλησαν πτήσεις από το εξωτερικό, έκλεισε η εστίαση, η ψυχαγωγία, τα μουσεία και οι αθλητικές εγκαταστάσεις. Συγχρόνως, απαγορεύτηκαν οι δημόσιες συναθροίσεις άνω των δέκα ατόμων, επιβλήθηκαν περιορισμοί στην κυκλοφορία και την μετακίνηση των ατόμων και έκλεισαν τα σύνορα με συγκεκριμένες χώρες (π.χ. Τουρκία, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία). Η επανέναρξη της λειτουργίας των επιχειρήσεων και των μετακινήσεων έγινε το Μάιο (Πέτρου, 2022).

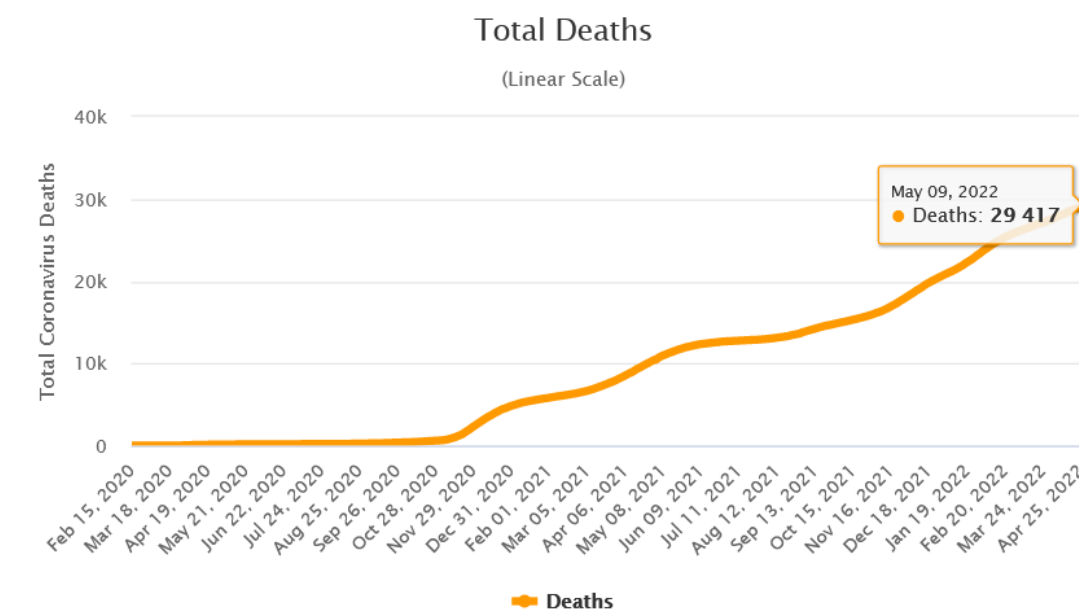
Τον Νοέμβριο με την έξαρση της πανδημίας εμφανίστηκε το δεύτερο κύμα και μαζί με αυτό επανήλθε εκ νέου ο περιορισμός των μετακινήσεων σε όλη τη χώρα και το κλείσιμο των σχολείων. Σε αυτό το στάδιο της πανδημίας, αρχίσε η εμφάνιση των εμβολίων και οι εμβολιασμοί ξεκίνησαν το Δεκέμβριο του 2020. Στη συνέχεια, το τρίτο κύμα της πανδημίας εμφανίζεται στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 2021 με την μετάλλαξη Δέλτα, η οποία ήταν η πιο επιθετική. Ακολούθησε η μετάλλαξη Όμικρον το Νοέμβριο του 2021, η οποία ήταν περισσότερο μεταδοτική αλλά πιο ήπια σε σχέση με την προηγούμενη (Πέτρου, 2022). Συνεπώς, παρατηρήθηκε μεγαλύτερη αύξηση των κρουσμάτων (βλ. Διάγραμμα 4) χωρίς όμως να παρατηρείται αντίστοιχη αύξηση θανάτων (Worldometer, 2022).

Σήμερα, η πανδημία βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη με συνολικό αριθμό των κρουσμάτων στην Ελλάδα να ανέρχεται στα 3.364.598 εκ. (βλ. Διάγραμμα 4), ενώ ο συνολικός αριθμός θανάτων που έχουν καταγραφεί στην χώρα αγγίζει τις 29.417 χιλ. (βλ. Διάγραμμα 5) (Worldometer, 2022). Οι εμβολιασμοί που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα φτάνουν τα 20.935.787 εκ. (gov.gr, 2022).

Διάγραμμα 4: Συνολικά κρούσματα COVID-19 στην Ελλάδα από την αρχή της πανδημίας μέχρι σήμερα

(Worldometer, 2022)

Διάγραμμα 5: Συνολικός αριθμός θανάτων λόγω του COVID-19 στην Ελλάδα από την αρχή της πανδημίας μέχρι σήμερα

(Worldometer, 2022)

7.2. Οι τρόποι αντιμετώπισης της υγειονομικής κρίσης

Εν γένει, για την αντιμετώπιση της πανδημίας και των συνεπειών της χρησιμοποιήθηκε επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και διευκολυντική νομισματική πολιτική (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022). Επεξηγηματικά, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων συμφωνήθηκε για πρώτη φορά σε επίπεδο ηγετών της ΕΕ η δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού μέσου ανάκαμψης του NextGenerationEU (NGEU). Βασικός στόχος ήταν η αποκατάσταση της

διαδικασίας σύγκλισης των κρατών μελών και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των πιο ευάλωτων οικονομιών σε αρνητικές διαταραχές που προκάλεσε η πανδημία σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

Στον πυρήνα του NGEU βρίσκεται ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Facility), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 19 Φεβρουαρίου 2021 και διαθέτει €738,8 δις για τη στήριξη των μεταρρυθμίσεων και των επενδύσεων των κρατών μελών της ΕΕ μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2026. Το ποσό αυτό θα διατεθεί σε δάνεια (385,8 δις ευρώ) και σε επιχορηγήσεις (338 δις ευρώ). Ο μηχανισμός αυτός είναι ευθυγραμμισμένος με τις προτεραιότητες της ΕΕ για μία βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς μετάβαση σε μία πράσινη και ψηφιακή οικονομία. Τα κράτη μέλη καλούνται να υποβάλλουν στη Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα εθνικά σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας παρουσιάζοντας τις προγραμματισμένες μεταρρυθμίσεις βάσει των προτεραιοτήτων της ΕΕ, προκειμένου να λάβουν χρηματοδότηση (European Commission, 2022).

Η Ελλάδα, από το NGEU για την στήριξη την περίοδο της πανδημίας θα λάβει €32 δις, τα οποία θα αξιοποιηθούν για την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων σε έξι τομείς: α) την περιφερειακή ανάπτυξη, β) τον ψηφιακό μετασχηματισμό, γ) την πράσινη ανάπτυξη, δ) την ενίσχυση των υποδομών, ε) την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή και στ) την έξυπνη επιχειρηματικότητα (Χρυσολωρά, 2020).

Επιπρόσθετα, η ΕΕ θέσπισε το μέσο SURE προκειμένου να παρέχει προσωρινή στήριξη στα κράτη-μέλη, τους εργαζομένους και τις επιχειρήσεις μετριάζοντας τους κινδύνους της ανεργίας και τονώνοντας την απασχόληση. Στόχος είναι η διατήρηση των θέσεων εργασίας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης. Το μέσο αυτό παρείχε δάνεια με ευνοϊκούς όρους στα κράτη-μέλη καλύπτοντας τις δαπάνες που συνδέονται με τη δημιουργία μειωμένου ωραρίου εργασίας. Η συνολική χρηματοδότηση από το μέσο SURE ανέρχεται στα €94,3 δις, εκ των οποίων στην Ελλάδα διοχετεύθηκαν τα €5,3 δις (European Council, 2022).

Συμπληρωματικά, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) δημιούργησε ένα πανευρωπαϊκό ταμείο εγγυήσεων, το οποίο παρέχει δάνεια ύψους μέχρι €200 δις για τις επιχειρήσεις, και κυρίως στηρίζοντας τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις της ΕΕ καλύπτοντας βραχυπρόθεσμες ανάγκες τους και στηρίζοντας τον τομέα της υγείας. Επιπλέον, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας έθεσε σε λειτουργία το προληπτικό πιστωτικό όριο με στόχο την ενίσχυση από την πανδημία, δηλαδή διαθέτει στα κράτη μέλη

δάνεια ύψους έως και 2% του ΑΕγχΠ τους, συνολικής αξίας μέχρι €240 (European Council, 2022).

Την περίοδο 2020-21 σημειώθηκε η μεγαλύτερη διόγκωση του παγκόσμιου χρέους μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα δημοσιονομικά μέτρα στήριξης απέτρεψαν την πανδημική κρίση να εξελιχθεί σε βαθιά κρίση αλλά δεν απέτρεψαν τη συσσώρευση υψηλού χρέους, η οποία διευκολύνθηκε από τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού χάρη στη συντονισμένη δράση μεγάλων κεντρικών τραπεζών (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022)

7.3.Οι συνέπειες της υγειονομικής κρίσης

Η πανδημία βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη καθώς παρατηρούνται νέες εξάρσεις εξαιτίας των μεταλλάξεων. Πάντως, η αποκλιμάκωση της είναι εμφανής στις ανεπτυγμένες χώρες και τα μέτρα έχουν μία λιγότερο αυστηρή κατεύθυνση. Εντούτοις, υπάρχει έντονη αβεβαιότητα για τις εξελίξεις με αποτέλεσμα η παγκόσμια οικονομία να μην επαναλειτουργεί πλήρως, καθώς επηρεάζονται οι αλυσίδες εφοδιασμού, οι διεθνείς μεταφορές και το διεθνές εμπόριο (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

Η κρίση δημόσιας υγείας μεταξύ των κλάδων της βιομηχανίας έπληξε κυρίως τα ταξίδια και τον τουρισμό, τις αεροπορικές εταιρείες, το λιανεμπόριο και τις αυτοκινητοβιομηχανίες, αλλά και την εστίαση προκαλώντας επιβράδυνση της καταναλωτικής ζήτησης. (Φλώρος, 2020). Ο όγκος του διεθνούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών το 2020 υποχώρησε κατά 8,2%, ενώ το 2021 αντισταθμίστηκε με αύξηση κατά 9,3%. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΔΝΤ, θα συνεχιστεί η αύξηση και το 2022 σε χαμηλότερους όμως ρυθμούς λόγω της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

Στην Ελλάδα οι επιπτώσεις της πανδημίας από την πλευρά της ζήτησης αφορούν στην μείωση της εγχώριας κατανάλωσης και των επενδύσεων, όπως και στην επιβράδυνση των ελληνικών εξαγωγών, τόσο των αγαθών όσο και των υπηρεσιών. Η μείωση των ελληνικών εξαγωγών αποτυπώνεται στο έλλειμα του εμπορικού ισοζυγίου για το έτος 2020. Οι βασικοί τομείς που επλήγησαν είναι οι μεταφορές, η ναυτιλία, η εστίαση, η ψυχαγωγία και ο τουρισμός (Τράπεζα της Ελλάδας, 2020). Η αναστολή των οικονομικών δραστηριοτήτων οδήγησε σε αρνητική αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ κατά -9% για το 2020, ενώ το δημόσιο χρέος ανήλθε στο 206,3% του ΑΕΠ (IMF, 2022).

Από την πλευρά της προσφοράς στις επιπτώσεις συγκαταλέγεται η διατάραξη των διεθνών και περιφερειακών αλυσίδων εφοδιασμού ενδιάμεσων και κεφαλαιακών αγαθών, όπως και

το κλείσιμο των επιχειρήσεων για τη μείωση της διασποράς του νέου κορονοϊού. Παράλληλα, από την πλευρά του χρηματοπιστωτικού συστήματος οι επιπτώσεις αποτυπώθηκαν στην δυσκολία άντλησης χρηματοδότησης για τις επιχειρήσεις, τις τράπεζες, τα νοικοκυριά και το Ελληνικό Δημόσιο. Αυτό οφείλεται στην αύξηση του κόστους χρηματοδότησης και την επιδείνωση των όρων δανεισμού εξαιτίας των κινδύνων που επικρατούν διεθνώς λόγω της πανδημίας (Τράπεζα της Ελλάδας, 2020).

Η Ελλάδα παρά τις διαδοχικές εξάρσεις της πανδημίας και των νέων προκλήσεων διεθνώς, συγκαταλέγεται στις χώρες που καταγράφουν συγκριτικά ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τις χώρες της Ευρωζώνης. Το 2021 το ΑΕΠ της χώρας σε σταθερές τιμές αυξήθηκε 8,3%, αντισταθμίζοντας την απότομη πτώση του πραγματικού ΑΕΠ κατά 9% το 2020. Στην ταχεία ανάπτυξη το 2021 συνέβαλλαν ο τουρισμός, η αύξηση των εξαγωγών, η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, η ενίσχυση της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης, η αύξηση της δημόσιας κατανάλωσης, η αύξηση των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων, όπως και η μείωση του ποσοστού ανεργίας (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022). Οι προβλέψεις για περαιτέρω ανάπτυξη το 2022, αν και με επιβραδυνόμενο ρυθμό λόγω του πολέμου στην Ουκρανία, οδηγούν τη χώρα σε αναπτυξιακή τροχιά που αναμένεται να συνεχιστεί τα επόμενα έτη (OECD, 2021).

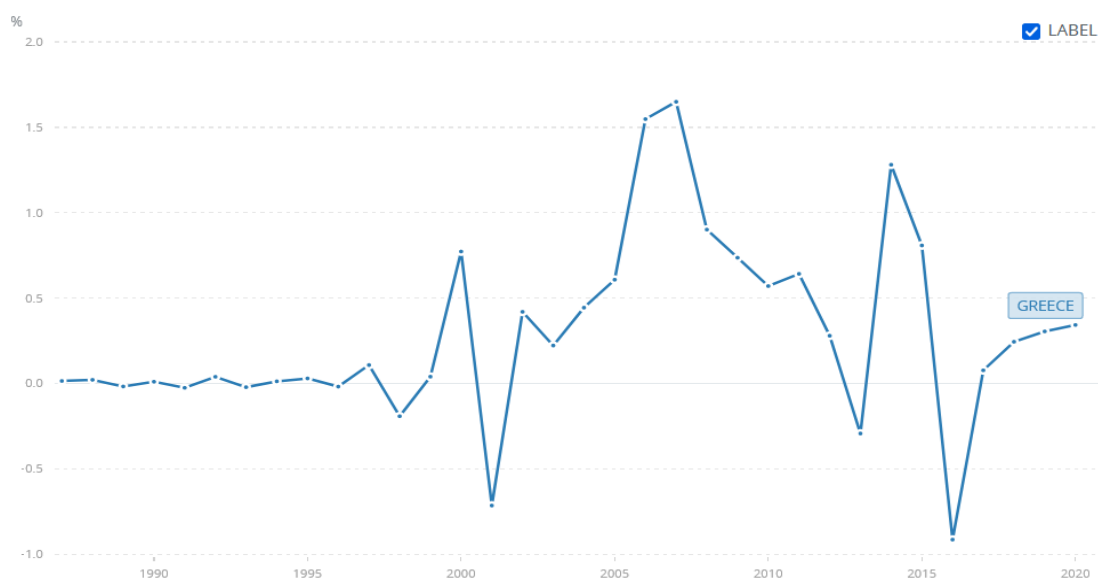
Σημαντικοί παράγοντες στην διατήρηση της οικονομικής ανάκαμψης από το 2022 και έπειτα είναι οι εξής: α) η προώθηση μεταρρυθμίσεων για τον ψηφιακό μετασχηματισμό, β) η ολοκλήρωση μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας με στόχο τη μείωση της ανεργίας, γ) η αύξηση των επενδύσεων, δ) η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και ε) η έγκαιρη και αποτελεσματική χρήση των πόρων του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, όπως και των πόρων του ΕΣΠΑ 2021-2027. Η έμφαση για τον μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας αναμένεται να δοθεί στην πράσινη και ψηφιακή οικονομία, την εξειδίκευση και την κοινωνική συνοχή (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

8.Η ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

8.1.Η πορεία των ελληνικών επενδύσεων

Οι ελληνικές ξένες άμεσες επενδύσεις άρχισαν να εμφανίζονται κυρίως από το 2000 και έπειτα, ενώ διαχρονικά αφορούν ένα πολύ μικρό ποσοστό του ΑΕΠ της χώρας. Μέχρι το 2000, οι καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις ήταν μηδαμινές, εφόσον οριακά ξεπερνούσαν το 0% ως ποσοστό του ΑΕΠ (βλ. Διάγραμμα 6). Παρά την οικονομική ευημερία που βίωνε η χώρα εκείνη την περίοδο, διέθετε πολύ χαμηλά ποσοστά ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας λόγω των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας που αναφέρθηκαν νωρίτερα (π.χ. γραφειοκρατία, πελατειακές σχέσεις, διαφθορά, παραοικονομία κτλ.). Η ύπαρξη χαμηλής εξωστρέφειας αποτυπώνεται στα χαμηλά ποσοστά ξένων άμεσων επενδύσεων εκείνης της περιόδου.

Οι ελληνικές ΞΑΕ άρχισαν να αυξάνονται από το 2000 και έπειτα, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά κεφαλαίων προς το εξωτερικό καταγράφηκαν λίγο μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα, την περίοδο 2001-2012 η πορεία των συνολικών κεφαλαίων που κατευθύνονταν σε ξένες επενδύσεις ήταν ανοδική, φτάνοντας μάλιστα το 2011 τα 37,2 εκατ. ευρώ (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

Διάγραμμα 6: Ελληνικές ΞΑΕ, καθαρές εκροές ως ποσοστό του ΑΕΠ

(World Bank, 2022)

Από το 2013, όπου η ελληνική οικονομία βίωσε την κρίση χρέους και στη συνέχεια την υγειονομική κρίση, τα συνολικά κεφάλαια σε επενδύσεις είχαν καθοδική πορεία. Επιπλέον, από το 2017 όπου η Ελλάδα διέθετε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και είχε επιτύχει την δημοσιονομική προσαρμογή, αποτυπώθηκε αντίστοιχη αύξηση στις άμεσες ξένες

επενδύσεις (βλ. Διάγραμμα 6) (World Bank, 2022). Η θετική όμως αυτή πορεία ανακόπηκε προσωρινά το 2020, εφόσον τα κεφάλαια των κατοίκων προς το εξωτερικό μειώθηκαν φτάνοντας τα €11,4 εκατ. από τα €17,1 εκατ. το 2019 (βλ. Πίνακα 1) (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην εμφάνιση της υγειονομικής κρίσης στις αρχές του 2020, όπως και στις επιπτώσεις που αυτή προκάλεσε στην ελληνική οικονομία.

Όσον αφορά στην κατεύθυνση των ελληνικών ΞΑΕ, αυτές προορίζονται κυρίως σε κράτη-μέλη της ΕΕ, εκ των οποίων η πλειοψηφία αφορά χώρες της Ευρωζώνης. Χαρακτηριστικά, τα €9,9 εκατ. των ελληνικών ΞΑΕ από το σύνολο των €11,4 εκατ. το 2020 κατευθύνθηκαν εντός της ΕΕ, εκ των οποίων τα 7,7 εκατ. ευρώ ήταν σε χώρες της Ευρωζώνης. Το 2020 οι βασικές χώρες προορισμού για τις ελληνικές ΞΑΕ βάσει του όγκου των κεφαλαίων ήταν η Κύπρος (€4,6 εκατ.), η Βουλγαρία (€1,3 εκατ.), η Ολλανδία (€1,1 εκατ.), ενώ ακολουθούν οι ΗΠΑ, η Σερβία και η Γερμανία (βλ. Πίνακα 1) (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

Συμπληρωματικά, οι καθαρές άμεσες επενδύσεις της Ελλάδας αφορούν κυρίως τον κλάδο χρηματοπιστωτικής και ασφαλιστικής δραστηριότητας, τον κλάδο των υπηρεσιών και τον κλάδο διαχείρισης περιουσίας. Ενώ, ο πρωτογενής τομέας παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα (βλ. Πίνακα 2) (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι άμεσες επενδύσεις των κατοίκων της Ελλάδας στο εξωτερικό ενισχύθηκαν κατά 992,9 εκατ. ευρώ το 2021 και κατευθύνθηκαν κυρίως στους κλάδους της διαχείρισης ακινήτων και των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων με κύριους προορισμούς την Κύπρο και το Λουξεμβούργο (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Άμεσες Επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό ανά χώρα υποδοχής

Συνολικά κεφάλαια (in terms of stocks) τέλος έτους αναφοράς

Χώρας Υποδοχής	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Αλβανία	108,2	142,6	208,3	175,0	284,5	389,6	441,4	487,1	350,1	412,0	402,3	511,8	589,0	888,8	931,7	879,0	791,5	545,5	221,4	121,1
Αυστρία	7,1	4,7	201,2	209,0	241,8	237,0	240,2	243,0	373,7	329,5	310,6	307,5	390,4	737,0	632,4	593,5	602,2	363,8	216,5	261,0
Βουλγαρία	554,7	445,3	493,5	568,7	721,5	924,7	1.155,0	1.352,7	1.505,4	2.102,8	2.026,1	1.914,9	1.717,3	1.643,0	1.622,5	1.259,9	1.229,6	1.182,8	1.091,8	1.374,9
Κύπρος	3.277,3	2.841,2	3.099,7	3.154,6	3.551,7	5.235,7	7.068,2	7.676,6	8.467,7	8.886,4	9.282,4	8.839,2	5.332,4	5.006,1	4.992,7	4.269,9	4.145,3	4.404,6	4.625,8	4.653,3
ΠΓΔΜ	160,7	202,3	273,1	371,5	272,7	367,0	423,1	430,9	366,3	384,6	372,2	311,7	269,9	337,8	383,8	193,4	196,8	202,3	228,8	403,0
Γερμανία	153,8	267,9	234,5	274,8	333,9	335,7	379,2	410,2	394,3	396,6	380,5	413,4	329,6	127,6	170,8	220,4	305,8	321,5	333,3	555,4
Χόγκκ-Κόνγκ	45,1	62,7	76,0	99,7	99,7	99,7	245,7	330,7	398,4	492,3	634,0	793,5	671,1	895,9	1.175,7	1.729,9	1.931,4	1.928,4	1.929,1	20,1
Ιταλία	51,8	64,8	74,2	86,6	94,6	89,5	87,1	100,0	115,7	99,3	31,4	207,8	234,3	506,3	490,3	322,3	474,1	489,5	506,7	342,7
Λουξεμβούργο	396,6	933,3	949,4	931,2	622,0	612,7	557,8	1.016,7	119,6	150,6	100,8	97,3	125,3	-100,3	373,8	-182,7	-319,8	-321,9	-100,6	425,7
Ολλανδία	121,9	168,5	181,5	163,8	143,9	270,0	724,5	2.303,6	4.443,1	2.455,9	5.856,2	5.404,7	2.214,4	962,8	1.962,9	1.929,6	1.821,9	1.767,7	1.578,6	1.155,8
Ρουμανία	662,9	771,8	1.130,5	1.158,3	2.002,8	2.452,5	3.940,6	3.253,8	3.350,4	3.795,2	3.115,5	2.847,5	2.325,8	2.913,4	2.598,4	2.359,0	1.494,6	1.544,1	1.248,6	560,5
Σερβία	203,4	254,6	338,7	377,2	659,2	1.335,5	1.645,7	1.761,7	1.889,9	2.126,4	1.822,8	1.497,4	1.264,0	1.332,0	902,4	683,3	386,6	279,6	188,0	634,0
Ισπανία	55,0	134,5	160,7	179,1	135,6	135,4	144,5	175,4	176,9	193,5	141,4	122,4	124,3	109,7	108,6	119,5	128,4	96,7	72,8	135,3
Τουρκία	16,1	15,5	42,3	73,4	55,9	2.248,7	3.805,7	3.369,5	4.069,2	4.539,6	4.876,2	3.725,7	4.623,5	5.336,9	3.297,1	136,1	128,0	238,6	235,3	310,5
ΗΠΑ	1.083,4	1.045,9	881,1	817,1	1.048,7	1.070,5	1.130,9	973,9	1.313,8	2.109,9	2.304,1	1.953,2	1.653,9	1.822,6	1.969,2	2.220,3	2.032,8	2.187,0	3.172,3	681,2
Ηνωμένο Βασίλειο	234,7	377,6	460,1	422,1	92,3	22,6	-347,3	134,0	-858,4	-373,0	-57,9	362,8	-49,6	-417,8	-1.421,7	-1.188,7	-653,9	-74,9	42,9	-1.924,3
Λοιπές χώρες	833,3	1.014,6	1.031,4	1.012,4	998,7	1.191,4	1.452,0	2.896,4	3.287,5	3.982,2	5.616,9	4.751,7	4.505,2	2.126,0	2.238,3	1.537,5	2.067,8	1.873,9	1.531,7	1.710,2
ΣΥΝΟΛΟ	7.965,9	8.747,6	9.836,4	10.074,6	11.359,7	17.018,1	23.094,3	26.916,2	29.763,4	32.083,8	37.215,6	34.062,4	26.320,7	24.227,9	22.428,8	17.082,2	16.762,9	17.029,4	17.122,9	11.420,4
Ευρωζώνη	4.158,7	4.505,5	4.988,7	5.092,5	5.227,6	6.996,4	9.269,9	11.987,1	14.162,6	12.578,5	16.147,9	15.442,6	8.754,3	7.666,8	9.289,1	7.358,4	7.370,7	7.337,0	7.458,7	7.979,7
ΕΕ	5.698,5	6.170,3	7.146,1	7.312,9	8.121,8	10.463,4	14.090,7	16.838,8	18.398,9	18.331,0	22.425,8	20.791,9	12.800,8	11.637,0	12.034,3	9.905,5	9.495,5	10.045,5	9.887,7	9.991,2
ΟΟΣΑ	2.340,0	3.231,4	3.407,1	3.375,9	3.004,4	5.227,0	6.897,0	8.925,0	10.495,3	10.252,4	15.176,4	12.865,4	9.664,6	8.905,0	7.519,3	4.335,5	4.102,7	4.620,6	5.586,1	3.636,2

Πίνακας 1: Οι Άμεσες Επενδύσεις της Ελλάδας ανά χώρα υποδοχής την περίοδο 2001-2020

(Τράπεζα της Ελλάδας, 2022)

Καθαρές ξένες άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021*
A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΕΙΑ (Τίτλος Α)	0	0	6	0	0	36	24	0	-24	2	1	6	1	-4	0	7	0	1	0	1
B	ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ (Τίτλος Β)	15	25	4	2	-2	13	253	7	1	0	2	-13	-94	-2	32	9	1	12	14	0
B06_09	<i>εκ των οποίων: Αντληση αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου και υποστηρικτικές δραστηριότητες εξόρυξης</i>	0	20	0	0	0	0	261	0	1	0	2	1	0	0	0	9	6	12	0	0
A_B	ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ (Τίτλοι Α και Β)	15	24	10	3	-2	49	276	7	-23	1	4	-7	-93	-6	32	16	1	14	14	1
C	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ (Τίτλος Γ)	408	-388	151	115	172	331	276	-187	34	-167	-83	-45	-19	-6	170	112	63	-102	60	54
C10T12	Είδη διατροφής, ποτά και προϊόντα καπνού	9	-562	49	24	105	96	13	39	-80	-136	0	8	10	5	26	37	30	8	45	32
C13_14	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών και προϊόντων	1	4	4	7	8	-2	2	-2	6	3	5	2	6	4	3	3	6	-1	6	0
C16T18	Βιομηχανία ξύλου, χαρτιού, δραστηριότητες εκτύπωσης και αναπαραγωγής	22	2	-5	0	5	20	15	-1	12	10	8	3	1	-7	-2	-1	-1	-1	0	0
C13T18X15	[ΣΥΝΟΛΟ κλωστοϋφαντουργικών υλών + βιομηχανίας ξύλου](C13_14+C16T18)	23	6	0	7	13	18	17	-2	18	13	13	5	8	-4	1	2	4	-3	5	0
C19	Προϊόντα οπάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	173	26	9	-6	-5	14	-16	-247	3	0	2	-2	-9	-7	4	3	4	3	-2	206
C20	Χημικές ουσίες και προϊόντα	2	3	-2	-2	35	107	40	19	11	2	1	1	1	-2	-2	-1	-2	-21	-7	3
C21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σκευασμάτων	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	1	16	0	0	1	1	-1
C22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό και πλαστικές ύλες	2	6	8	24	9	12	13	12	5	9	2	1	2	0	2	2	3	7	12	11
C19T22	[ΣΥΝΟΛΟ πετρελαίου, χημικών ουσιών, φαρμακευτικών προϊόντων, προϊόντων από ελαστικό και πλαστικών υλών] (C19+C20+C21+C22)	176	35	15	15	39	134	37	-216	20	11	7	2	-6	-7	20	4	5	-11	4	219
C24_25	Βασικά μέταλλα και μεταποιημένα μεταλλικά προϊόντα	117	31	51	47	1	40	48	17	26	27	-20	-8	-23	-17	-16	-9	0	31	32	5
C26	Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	18	30	31	16	9	18	0	5	-1	-7	-3	1	5	-1	-1	-1	-1	-1	1	0
C262	<i>εκ των οποίων: Υπολογιστές και περιφερειακός εξοπλισμός</i>	3	1	1	1	0	-7	-1	1	-2	-5	0	1	4	-1	-1	-1	-1	-1	1	0
C263_264	Εξοπλισμός επικοινωνίας και ηλεκτρονικών ειδών ευρείας κατανάλωσης	15	29	31	15	12	25	0	3	0	-2	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C265_266	Όργανα και συσκευές μέτρησης, δοκιμής και πλοήγησης, ρολόγια ακτινολογικά και ηλεκτρονικά μηχανήματα ιατρικής και θεραπευτικής χρήσης	0	0	0	0	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C28	Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	6	2	4	1	1	4	18	-1	-5	-1	-11	-4	-4	-3	-3	38	0	0	0	0
C24T28X27	[ΣΥΝΟΛΟ μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων] (C24_C25+C26+C28)	141	63	87	64	11	62	65	20	20	19	-34	-11	-22	-20	-20	28	-1	31	33	5
C29	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημρυμουλκούμενα	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
C30	Λοιπός εξοπλισμός μεταφορών	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C303	<i>εκ των οποίων: Κατασκευή αεροσκαφών και διαστημικών οχημάτων</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C29_30	[ΣΥΝΟΛΟ οχημάτων + λοιπού εξοπλισμού μεταφορών] (C29+C30)	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
C_ΟΤΗ	Άλλες μεταποιητικές βιομηχανίες	58	70	1	3	4	20	144	-28	56	-74	-69	-48	-9	21	143	40	25	-128	-28	-203
D35	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ (Τίτλος Δ)	0	0	0	0	-1	13	0	5	6	50	22	-11	8	8	7	24	40	12	-19	134
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ· ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ (Τίτλος Ε)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	5	4	1	-1	0	5	4
E36	Σύλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E37T39	Επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	5	4	1	-1	0	5	4

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021*	
F	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (Τίτλος ΣΤ)	1	11	10	37	22	67	62	38	39	12	16	9	-15	16	91	103	67	135	75	11	
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΙΚΛΕΤΩΝ (Τίτλος Ζ)	7	17	35	39	114	161	110	129	113	151	168	-44	218	281	364	134	255	49	-25	28	
G45	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	7	17	35	39	114	161	110	129	113	151	3	10	-5	4	-1	-3	2	-21	2	0	
G46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-37	25	37	38	68	41	125	-37	-24	4	
G47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	202	-79	186	238	297	96	128	106	-3	23	
H	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ (Τίτλος Η)	32	27	37	45	5	96	62	37	71	6	6	2	5	40	6	8	-43	7	19	2	
H49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω σωληναγωγών	0	1	1	0	0	0	1	0	2	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	-1	
H50	Πλωτές μεταφορές	32	27	33	44	5	95	61	38	64	17	4	4	4	7	8	5	-45	6	3	0	
H51	Αεροπορικές μεταφορές	0	0	4	0	0	1	0	-1	5	-11	0	0	0	30	-15	0	0	-2	15	0	
H52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-4	0	0	10	0	0	1	0	2	
HX53	[ΣΥΝΟΛΟ μεταφορών και αποθήκευσης] (H49+H50+H51+H52)	32	27	37	45	5	96	62	37	71	6	4	0	4	38	4	6	-45	5	19	2	
H53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2	2	2	2	2	2	2	0	0
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (Τίτλος Θ)	19	1	4	8	24	48	5	47	22	1	-1	0	0	0	6	1	-1	32	2	2	
J	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ (Τίτλος Ι)	73	366	160	227	60	94	-55	477	66	-175	30	-835	-27	-54	-171	-128	-125	-130	36	-623	
J59_60	Δραστηριότητες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, άλλων	11	2	-2	0	67	38	512	3	-2	-2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
J61	Τηλεπικοινωνίες	62	364	162	227	-8	56	-567	474	67	-172	38	-828	-13	-55	-173	-127	-129	-136	0	-488	
J58_62_63	Άλλες δραστηριότητες ενημέρωσης και επικοινωνίας	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-7	-7	-14	1	2	-2	3	6	36	-135	
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΑ)	68	271	308	614	2.961	2.657	572	658	630	1.349	331	316	2.249	1.165	-2.085	-297	41	244	225	718	
K64	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, εκτός από τις ασφαλιστικές εταιρείες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	55	79	146	409	2.891	2.477	395	448	220	1.045	231	350	2.148	1.597	-2.310	-286	-141	149	257	373	
K641	εκ των οποίων: Νομισματική διαμεσολάβηση	55	79	146	409	2.891	2.477	395	448	220	1.045	111	324	1.747	1.346	-2.092	-609	-389	30	-47	-89	
K642	Δραστηριότητες εταιρειών χαρτοφυλακίου	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	120	26	401	251	-217	324	247	119	303	463	
K643	Καταστήματα, κεφάλαια και συναφή χρηματοπιστωτικά μέσα	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
K65	Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	13	3	-3	-2	4	5	18	7	0	2	1	5	5	4	-5	-10	3	4	3	2	
K66	Δραστηριότητες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	0	189	165	208	66	175	159	202	409	301	99	-40	96	-436	229	-1	179	91	-35	342	
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ (Τίτλος ΙΒ)	7	-15	5	17	2	53	58	79	63	12	7	-12	-46	-38	-6	123	86	185	20	363	

Καθαρές ξένες άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας		2	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	8	9	2020*	2021*	
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΓ)	19	14	22	18	56	58	49	8	32	-8	0	0	-18	28	-20	-2	8	-30	-1	62	
M69	Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες	19	14	21	18	56	58	49	7	32	-9	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	54
M691	Νομικές δραστηριότητες	19	14	21	18	56	58	49	7	32	-9	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
M692	Δραστηριότητες λογιστικής, τήρησης βιβλίων και λογιστικού ελέγχου· δραστηριότητες π	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	54
M70	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παροχής συμβουλών σε θέματα διοίκ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	6	4	-19	-8	8	13	-2	6	6
M701	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	-2	-25	-15	1	2	0	0	0
M702	Δραστηριότητες παροχής συμβουλών σε θέματα διοίκησης	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	7	6	7	7	7	11	-2	6	6
M71	Δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	-4	-12	-7	-1	-23	0	0	0	0	2
M72	Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
M73	Διασάμηση και έρευνα αγοράς	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1
M731	Συμμετογή σε εμπορικές εκθέσεις	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1
M732	Έρευνα αγοράς και δημοσκοπήσεις της κοινής γνώμης	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
M74_75	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, κτηνιατρικές δραστηριό	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	-12	30	0	29	0	-43	1	0
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΔ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	5	5	-33	47	5	12	2	30	
N77	Δραστηριότητες εννοκίασης και εκμίσθωσης	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	5	5	-34	19	5	-3	2	27	27
N78T82	Άλλες διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28	0	15	1	2
N79	εκ των οποίων: Ταξιδιωτικά πρακτορεία, γραφεία οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	1	0
P85	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Τίτλος ΙΣΤ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΦ	-42	12	7	7	8	8	61	20	3	-15	-4	12	-3	-3	-6	-3	-4	-4	1	0	
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ (Τίτλος ΙΗ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	12	0	0	137	8	8	148	55	-20	
R90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	6	1	1	1	1	-1	10	0	0	0
R91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχαιοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηρ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
R92_93	Αθλητικές και λοιπές ψυχαγωγικές δραστηριότητες· τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	-1	-1	136	7	9	138	54	-20	-20
O_I_U	Δημόσια διοίκηση· δραστηριότητες νοικοκυριών και ετεροδίκων οργανισμών και φορέων (Τίτλοι ΙΕ, Κ, ΚΑ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
S	ΛΟΙΠΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλος ΙΘ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	2	0	-28	0	0	0	0	0	1
S94	Δραστηριότητες οργανώσεων	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
S95_96	Δραστηριότητες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης, άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	2	0	-28	0	0	0	0	0	1
GTU	ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλοι Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΣΤ, ΙΖ, ΙΗ, ΙΘ, Κ, ΚΑ)	183	693	577	976	3.230	3.175	860	1.454	999	1.320	545	-546	2.385	1.423	-1.836	-111	231	514	333	562	
NAL	Χωρίς κατανομή	8	1	57	35	-242	68	24	65	6	9	-2	0	0	-5	29	0	-1	0	7	10	
PRV_RE	Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων	78	24	23	14	45	131	152	97	117	50	25	6	6	-13	-1	4	4	2	7	9	
FDI_T	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	693	365	829	1.180	3.224	3.833	1.650	1.479	1.176	1.275	527	-592	2.273	1.422	-1.506	149	404	573	480	783	

Πίνακας 2: Καθαρές ξένες άμεσες επενδύσεις Ελλάδα στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας την περίοδο 2002-2021

(Τράπεζα της Ελλάδας, 2022)

8.2.Η πορεία των ελληνικών εξαγωγών

Σύμφωνα με έρευνα της διαΝΕΟσις η Ελλάδα αποτελεί μία σπάνια περίπτωση «μικρής ημίκλειστης οικονομίας, της οποίας το εξαγωγικό μοντέλο χαρακτηρίζεται από την υπερβολική συμμετοχή των υπηρεσιών στο σύνολο των εξαγωγών, τη μεγάλη εξάρτηση των εξαγωγών από τα πετρελαιοειδή, όπως και τη χαμηλή συμμετοχή του βιομηχανικού τομέα και του γεωργικού τομέα στο σύνολο των εξαγωγών. Παράλληλα, το μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας είναι χαμηλό, ενώ οι εξαγωγές γίνονται κυρίως από λίγες σε αριθμό επιχειρήσεις μεγάλου μεγέθους. Χαρακτηριστικά, το 2014 πάνω από το 50% των εξαγωγών προήλθε από τις εκατό μεγαλύτερες ελληνικές εξαγωγικές επιχειρήσεις, ενώ οι εξαγωγικές επιχειρήσεις με πάνω από 250 εργαζομένους πραγματοποίησαν άνω του 70% των συνολικών εξαγωγών. (Καλυβίτης, Κατσίμη, & Μούτος, 2018).

Η εξαγωγική επίδοση της Ελλάδας, σε σύγκριση με άλλες χώρες, παραμένει σχετικά στάσιμη τα τελευταία είκοσι χρόνια, καθώς το μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών στην παγκόσμια οικονομία παραμένει στα ίδια επίπεδα (βλ. Πίνακα 3). Βέβαια, στα θετικά συμπεριλαμβάνεται πως ο βαθμός διεύθυνσης της ελληνικής οικονομίας στην παγκόσμια αγορά επιδεικνύει σημαντικές αντοχές διαχρονικά. Η αύξηση που παρατηρήθηκε στις ελληνικές εξαγωγές από €12,7 δις το 2000 σε €28,9 δις το 2017 οφείλεται στην ανάκαμψη της χώρας λόγω των τριών προγραμμάτων δημοσιονομικής αναπροσαρμογής και στην αύξηση των εξαγωγών καυσίμων (ΣΕΒ, 2019).

	Δείκτης 2000 = 100				Μερίδιο (%)			
	Σύνολο	ΕΕ-28	Ευρωζώνη	Τρίτες χώρες	Σύνολο	ΕΕ-28	Ευρωζώνη	Τρίτες χώρες
2000	100	100	100	100	0,181%	0,294%	0,276%	0,111%
2001	101,1	100,9	94,8	98,3	0,183%	0,297%	0,262%	0,109%
2002	96,7	97,7	93,9	92,0	0,175%	0,288%	0,259%	0,102%
2003	102,1	103,7	99,8	92,6	0,185%	0,305%	0,276%	0,103%
2004	98,0	100,4	96,4	88,4	0,178%	0,296%	0,266%	0,098%
2005	97,2	98,5	97,1	92,8	0,176%	0,290%	0,268%	0,103%
2006	98,6	103,2	102,1	88,3	0,179%	0,304%	0,282%	0,098%
2007	104,5	104,6	101,8	101,2	0,189%	0,308%	0,281%	0,113%
2008	106,9	103,9	99,4	111,2	0,194%	0,306%	0,275%	0,124%
2009	110,3	102,6	102,7	125,1	0,200%	0,302%	0,284%	0,139%
2010	101,7	97,5	96,1	116,3	0,184%	0,287%	0,265%	0,129%
2011	102,0	94,6	94,2	122,6	0,185%	0,278%	0,260%	0,136%
2012	105,6	89,4	87,0	141,6	0,192%	0,263%	0,240%	0,158%
2013	105,4	95,6	90,1	133,9	0,191%	0,281%	0,249%	0,149%
2014	104,7	95,9	91,2	130,7	0,190%	0,282%	0,252%	0,145%
2015	95,9	99,4	101,7	105,5	0,174%	0,293%	0,281%	0,117%
2016	96,9	101,8	105,1	103,1	0,176%	0,300%	0,290%	0,115%
2017	101,5	102,6	104,3	114,0	0,184%	0,302%	0,288%	0,127%

Δ06: Μερίδια ελληνικών εξαγωγών αγαθών στις παγκόσμιες εξαγωγές – σύνολο (2000 = 100)
(World Trade Organization και Eurostat, 2017)

Πίνακας 3: Μερίδα ελληνικών εξαγωγών παγκοσμίως την περίοδο 2000-2017 συμπεριλαμβανομένων των καυσίμων

(ΣΕΒ, 2019)

Σήμερα οι ελληνικές εξαγωγές καυσίμων καταλαμβάνουν το 1/3 των συνολικών εξαγωγών καθώς αποκτήθηκαν σημαντικού μεγέθους υποδομές δύλισης πετρελαίου. Με αυτό τον

τρόπο, αντισταθμίζεται η ασθενική εξαγωγική διεύθυνση των αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων στην παγκόσμια οικονομία. Μάλιστα, φαίνεται πως οι ελληνικές εξαγωγές, χωρίς να ληφθούν υπόψη τα καύσιμα, έχουν συρρικνωθεί από το 2009 και έπειτα (βλ. Πίνακα 4) (ΣΕΒ, 2019). Χαρακτηριστικά, το 2009 αντιστοιχούσαν στο 0,188% των παγκόσμιων εξαγωγών, ενώ το 2016 στο 0,142%. Αυτή η συρρίκνωση οφείλεται στην εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα το 2009 και στις επιπτώσεις που επέφερε στην ελληνική οικονομία, όπως στην περαιτέρω μείωση της ανταγωνιστικότητας και γενικότερα στην επιδείνωση των τρωτών χαρακτηριστικών της ελληνικής οικονομίας.

Αναλυτικότερα, αυτή η ασθενική τάση των γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων και υπηρεσιών οφείλεται στην μεγάλη απώλεια της ανταγωνιστικότητας την περίοδο της οικονομικής ευημερίας (2000-2009), στις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, στην ελληνική κρίση χρέους, όπως και στη μείωση του ΑΕΠ, των εισαγωγών και των επενδύσεων την περίοδο των αναπροσαρμογών της οικονομίας. Επιπλέον, ως παράγοντες μείωσης των εξαγωγών συγκαταλέγονται οι δυσκολίες στην τραπεζική χρηματοδότηση, η απώλεια εμπιστοσύνης και η φυγή κεφαλαίων την περίοδο της κρίσης (ΣΕΒ, 2019).

	Δείκτης 2000 = 100				Μερίδιο (%)			
	Σύνολο	ΕΕ-28	Ευρωζώνη	Τρίτες χώρες	Σύνολο	ΕΕ-28	Ευρωζώνη	Τρίτες χώρες
2000	100	100	100	100	0,174%	0,302%	0,284%	0,092%
2001	104,7	101,6	94,6	107,4	0,183%	0,307%	0,269%	0,099%
2002	102,6	99,9	96,7	104,2	0,179%	0,302%	0,274%	0,096%
2003	110,9	107,3	104,0	108,7	0,193%	0,324%	0,295%	0,100%
2004	106,8	105,4	102,4	100,7	0,186%	0,319%	0,291%	0,093%
2005	106,4	105,8	105,8	103,4	0,185%	0,320%	0,300%	0,096%
2006	105,2	108,4	109,0	93,5	0,183%	0,328%	0,309%	0,086%
2007	105,8	106,7	105,1	97,1	0,184%	0,322%	0,298%	0,090%
2008	106,3	103,1	98,7	110,2	0,185%	0,312%	0,280%	0,102%
2009	108,0	101,6	103,0	123,5	0,188%	0,307%	0,292%	0,114%
2010	93,5	97,3	97,3	97,4	0,163%	0,294%	0,276%	0,090%
2011	89,9	96,6	97,8	90,2	0,157%	0,292%	0,278%	0,083%
2012	82,6	90,4	90,3	87,8	0,144%	0,273%	0,256%	0,081%
2013	81,3	92,2	90,8	82,7	0,142%	0,279%	0,258%	0,076%
2014	80,8	90,9	88,8	80,6	0,141%	0,275%	0,252%	0,075%
2015	79,4	92,7	93,8	75,8	0,138%	0,280%	0,266%	0,070%
2016	81,3	95,0	96,8	73,9	0,142%	0,287%	0,275%	0,068%
2017	81,8	95,0	94,7	75,9	0,143%	0,287%	0,269%	0,070%

Δ08: Μερίδια ελληνικών εξαγωγών αγαθών στις παγκόσμιες εξαγωγές - εξαιρουμένων των καυσίμων (2000 = 100) (World Trade Organization και Eurostat, 2017)

Πίνακας 4: Μερίδια ελληνικών εξαγωγών παγκοσμίως την περίοδο 2000-2017 εξαιρουμένων των καυσίμων

(ΣΕΒ, 2019)

Πάντως, το μερίδιο των βιομηχανικών προϊόντων (64% το 2018) παραμένει υπερδιπλάσιο σε αξία από αυτό των αγροτικών προϊόντων (28% το 2018). Τα αγροτικά προϊόντα στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αποτελούνται από τρόφιμα, ενώ στις βιομηχανικές εξαγωγές μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζουν τα χημικά (π.χ. φάρμακα, πλαστικά), τα βιομηχανικά προϊόντα με πρώτη ύλη το αλουμίνιο ή το σίδηρο, όπως και τα μηχανήματα και ο εξοπλισμός μεταφορών (βλ. Πίνακα 5) (ΣΕΒ, 2019). Αναφορικά με τους προορισμούς των ελληνικών

εξαγωγών σε προϊόντα, το μεγαλύτερο μέρος απορροφάται από την Ευρώπη (63%) και ακολουθούν η Ασία (23%), η Αμερική και η Αφρική (6,3%) και η Ωκεανία (0,9%) (ΕΒΕΑ, 2019). Ενώ, κατά κύριο λόγο κατευθύνονται σε γειτονικές χώρες με χαμηλό εισόδημα (π.χ. Τουρκία, Κύπρος, Βουλγαρία, Αίγυπτος, Λίβανο) (Καλυβίτης, Κατσίμη, & Μούτος, 2018).

(Eurostat, Νοε. 2018)

(ποσά σε € εκατ.)	Τρόφιμα	Ποτά, καπνός	Λάδι	Πρώτες ύλες	Χημικά	Βιομηχανικά είδη κατά πρώτη ύλη	Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών (εκτός πλοίων)	Διάφορα βιομηχανικά είδη	Άλλα	Σύνολο χωρίς καύσιμα και πλοία	Καύσιμα	Πλοία	Σύνολο
2000	1.892,6	594,3	308,4	697,0	993,1	2.362,4	1.534,0	2.228,0	260,0	10.869,9	1.751,3	57,2	12.678,4
2001	2.191,7	580,4	314,0	678,2	1.123,2	2.604,7	1.422,4	2.293,5	129,2	11.337,3	1.279,5	58,4	12.675,2
2002	2.128,1	531,7	261,1	635,3	1.357,1	2.391,0	1.465,3	2.112,3	183,8	11.065,6	931,7	58,6	12.055,9
2003	1.949,5	603,1	373,1	696,9	1.540,7	2.434,9	1.536,9	2.237,5	242,0	11.614,4	764,5	47,0	12.425,9
2004	2.018,9	519,1	199,5	711,5	1.807,3	2.834,1	1.615,1	2.164,1	323,6	12.193,3	911,9	82,2	13.187,4
2005	2.345,8	574,9	473,6	716,8	2.190,4	2.964,2	1.652,0	2.025,6	363,3	13.306,7	1.397,9	185,8	14.890,4
2006	2.560,8	523,6	544,3	876,7	2.341,2	3.526,9	2.139,9	2.068,1	451,8	15.033,3	2.183,4	56,8	17.273,5
2007	2.789,0	526,0	416,7	806,7	2.490,8	4.038,8	2.225,9	2.082,4	655,5	16.031,8	3.271,0	89,5	19.392,3
2008	3.049,9	624,5	374,1	842,4	2.433,7	4.235,5	2.375,0	2.038,5	562,0	16.535,7	4.576,2	207,4	21.319,3
2009	2.990,8	615,2	331,3	781,1	2.233,3	3.037,2	2.342,5	1.724,3	342,6	14.398,5	3.535,3	81,3	18.015,1
2010	3.301,7	569,6	330,3	1.049,6	2.548,5	3.503,8	2.181,6	1.745,3	531,0	15.761,4	5.421,3	117,7	21.300,4
2011	3.473,2	594,5	359,1	994,7	2.473,1	4.306,1	2.286,4	1.737,8	680,4	16.905,4	7.399,8	72,1	24.377,3
2012	3.609,9	637,0	402,5	1.259,9	2.478,2	3.885,5	2.205,4	1.704,8	628,6	16.811,7	10.649,4	117,9	27.579,0
2013	3.656,8	591,0	581,7	1.146,3	2.599,7	3.728,4	1.984,9	1.736,8	588,5	16.614,3	10.597,4	83,8	27.295,5
2014	3.775,2	593,4	323,2	1.036,4	2.694,5	3.782,8	2.159,2	1.793,7	576,0	16.734,4	10.257,2	128,9	27.120,5
2015	3.912,4	670,2	722,5	1.036,2	2.737,0	4.150,4	2.487,0	1.824,7	601,6	18.142,0	7.598,0	155,2	25.895,2
2016	4.289,4	739,1	675,6	1.027,9	2.746,9	3.981,4	2.488,0	1.951,1	547,7	18.447,0	6.896,7	119,8	25.463,5
2017	4.354,8	716,7	570,3	1.300,6	3.071,2	4.638,3	2.487,1	2.097,3	534,0	19.770,2	8.979,8	111,7	28.861,7
2017 11M	3.949,4	661,4	475,4	1.160,2	2.804,6	4.283,5	2.268,8	1.919,9	485,4	18.008,6	8.117,3	95,1	26.221,0
2018 11M	4.217,7	668,2	649,9	1.230,4	3.206,3	4.888,2	2.536,7	2.106,4	511,9	20.015,8	10.699,7	139,8	30.855,3

Πίνακας 5: Αξία ελληνικών εξαγωγών κατά κατηγορία

(ΣΕΒ, 2019)

Παραδοσιακά η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο, καθώς οι εισαγωγές είναι μεγαλύτερες από τις εξαγωγές (βλ. Πίνακας 6) (ΕΛΣΤΑΤ, 2022). Αυτό συμβαίνει διότι οι καταναλωτικές ανάγκες της χώρας οδηγούσαν σε αύξηση των εισαγωγών, την στιγμή που οι εξαγωγές υστερούσαν σημαντικά. Το έλλειμμα αυτό έφτασε στο αποκορύφωμα του το 2008 και τα επόμενα χρόνια άρχισε να αποκλιμακώνεται, γεγονός που οφείλεται τόσο στην αύξηση των εξαγωγών όσο και στην σημαντική μείωση των εισαγωγών τα χρόνια της κρίσης. Παρά τις προσπάθειες για τόνωση της εξωστρέφειας οι εξαγωγές έχουν παραμείνει σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (ΕΒΕΑ, 2019).

Το 2017, η χώρα άρχισε να σημειώνει και πάλι θετικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, μεταξύ άλλων και εξαιτίας της αύξησης των εξαγωγών. Η δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας, η υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας ως προς

τις τιμές οδήγησαν σε αύξηση των εξαγωγών την περίοδο 2017-2019. Χαρακτηριστικά, η αξία των εξαγωγών από €18 εκατ. το 2009 όπου εμφανίστηκε η οικονομική κρίση, κορυφώθηκε το 2019 στα €33,8 εκατ. (βλ. Πίνακα 6) (ΕΛΣΤΑΤ, 2022).

Ενόψει της υγειονομικής κρίσης, οι αυξημένες ελληνικές εξαγωγές την περίοδο 2017-2019, το 2020 υποχώρησαν κατά 9,3% σε σχέση με το 2019 και το εμπορικό ισοζύγιο υποχώρησε κατά περίπου 18% λόγω της ακόμα μεγαλύτερης υποχώρησης των εισαγωγών κατά 12,9%. Επιπλέον, το 2020 εξαιτίας της εμφάνισης της υγειονομικής κρίσης και κατ' επέκταση των αναταραχών στο παγκόσμιο εμπόριο, τις μεταφορές και τις εφοδιαστικές αλυσίδες, η αξία των ελληνικών εξαγωγών ανήλθε στα €30,8 εκατ. σημειώνοντας παροδική μείωση σε σχέση με τα €33,8 εκατ. το 2019 (βλ. Πίνακα 6).

Οι ελληνικές εξαγωγές αναμένεται να αυξηθούν στα επίπεδα προ κρίσης με την πρόοδο των εμβολιασμών και την πλήρη άρση των περιορισμών για την αντιμετώπιση της πανδημίας (naftemporiki.gr, 2021). Ήδη το 2021, οι ελληνικές εξαγωγές, συμπεριλαμβανομένων των πετρελαιοειδών, αυξήθηκαν κατά 29,2% (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων, 2022). Παράλληλα, βάσει προσωρινών στοιχείων η αξία των εξαγωγών για το 2021 αυξήθηκε στα €39,9 εκατ. (βλ. Πίνακα 6) και αναμένεται να συνεχιστεί η ανοδική πορεία τα επόμενα έτη (ΕΛΣΤΑΤ, 2022).

GREECE, TRADE BALANCE							
IMPORTS-ARRIVALS ⁽²⁾			EXPORTS -DISPATCHES ⁽²⁾			TRADE BALANCE ⁽²⁾	
YEAR	VALUE_IN_MILLION	Year on year change %	YEAR	VALUE_IN_MILLION	Year on year change %	Value in million €	Year on year change %
2004	45.148,1		2004	13.365,6		-31.782,5	
2005	46.436,7	2,9	2005	14.856,5	11,2	-31.580,1	-0,6
2006	53.574,2	15,4	2006	17.130,3	15,3	-36.443,9	15,4
2007	61.857,3	15,5	2007	19.313,4	12,7	-42.543,9	16,7
2008	65.528,3	5,9	2008	21.227,7	9,9	-44.300,6	4,1
2009	53.091,1	-19,0	2009	18.015,0	-15,1	-35.076,2	-20,8
2010	49.648,4	-6,5	2010	21.161,2	17,5	-28.487,2	-18,8
2011	47.888,2	-3,5	2011	24.242,5	14,6	-23.645,7	-17,0
2012	47.966,7	0,2	2012	27.478,4	13,3	-20.488,3	-13,4
2013	45.823,0	-4,5	2013	27.223,0	-0,9	-18.600,0	-9,2
2014	46.695,2	1,9	2014	27.085,5	-0,5	-19.609,7	5,4
2015	42.211,3	-9,6	2015	25.753,7	-4,9	-16.457,7	-16,1
2016	42.317,8	0,3	2016	25.445,8	-1,2	-16.872,1	2,5
2017	47.357,3	11,9	2017	28.865,4	13,4	-18.491,9	9,6
2018	54.119,7	14,3	2018	33.471,4	16,0	-20.648,3	11,7
2019	55.735,3	3,0	2019	33.871,1	1,2	-21.864,2	5,9
2020	48.953,9	-12,2	2020	30.800,2	-9,1	-18.153,8	-17,0
2021 ⁽¹⁾	64.236,5	31,2	2021	39.951,8	29,7	-24.284,7	33,8

Πίνακας 6: Εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας την περίοδο 2004-2021

(ΕΛΣΤΑΤ, 2022)

8.3.Τα εμπόδια στην αύξηση των εξαγωγών

Από την πλευρά της πολιτείας υπάρχουν αρκετά εμπόδια που δυσκολεύουν την αύξηση των ελληνικών εξαγωγών. Η Ελλάδα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μέλη της ΕΕ υστερεί λόγω των υψηλών επιπέδων διαφθοράς και γραφειοκρατίας, καθώς συντηρούν ένα ασθενές εργασιακό περιβάλλον και ένα χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας. Μάλιστα, πριν την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 στην Ελλάδα επικρατούσαν υψηλά επίπεδα διαφθοράς, παραοικονομίας, οικονομικά σκάνδαλα, αλόγιστες κρατικές δαπάνες και δαιδαλώδης γραφειοκρατία στη δημόσια διοίκηση (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Αναλυτικότερα, ο ελληνικός δημόσιος τομέας παρουσιάζει αρκετές δυσλειτουργίες, όπως η υπολειτουργία των δημοσίων φορέων, ο μεγάλος γραφειοκρατικός όγκος για την υλοποίηση εξαγωγών και η καθυστέρηση επιστροφής του ΦΠΑ. Ταυτόχρονα, η φορολογία στην Ελλάδα παραμένει σε υψηλά επίπεδα, ενώ το νομοθετικό πλαίσιο μεταβάλλεται συνεχώς. Για παράδειγμα, από το 1975 και μετά υπάρχουν τουλάχιστον 250 φορολογικά νομοσχέδια. Συγχρόνως, εμπόδια αποτελούν η έλλειψη της πρόσβασης σε τραπεζικά δάνεια και το κόστος ασφάλισης των εξαγωγών. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί πως το 70% των επιχειρήσεων εμφανίζουν χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα, ενώ υπάρχει αδυναμία άσκησης πολιτικών προώθησης των προϊόντων σε ξένες αγορές. (Καλυβίτης, Κατσίμη, & Μούτος, 2018).

Η βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων της Ελλάδας και η αύξηση των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ μέχρι το 2019 επήλθε λόγω της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας σε όρους σχετικών τιμών και κόστους εργασίας. Παρόλα αυτά, η χώρα υπολείπεται σε όρους διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας. Συγκεκριμένα, παραμένουν άλυτα σημαντικά ζητήματα, όπως το μη μισθολογικό κόστος, η υψηλή φορολογία των επιχειρήσεων, οι συνθήκες τραπεζικής χρηματοδότησης και το θεσμικό πλαίσιο. Απόρροια αυτών είναι η αναστολή ανάληψης εξαγωγικών δραστηριοτήτων και η μη ύπαρξη ευνοϊκού κλίματος για την επιχειρηματικότητα (Τράπεζα της Ελλάδας, 2020).

Από την πλευρά των επιχειρήσεων, ως εμπόδια στις εξαγωγές νοείται το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας των εξαγωγίμων προϊόντων λόγω της αδυναμίας δημιουργίας ισχυρής επωνυμίας και της διαφοροποίησης των ίδιων των προϊόντων. Συγχρόνως, εμπόδια αποτελούν το υψηλό κόστος παραγωγής, τα δίκτυα πώλησης του εξωτερικού και το μέγεθος των εταιρειών (Καλυβίτης, Κατσίμη, & Μούτος, 2018).

Πρόσθετα, οι εξαγωγικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα επικοινωνίας και συλλογής πληροφοριών αναφορικά με τις χώρες-στόχους, ενώ φαίνεται να δυσκολεύονται να προσαρμόσουν τα προϊόντα τους στις ανάγκες των εν λόγω αγορών και των συστημάτων διανομής τους. Μάλιστα, η πολυπλοκότητα στην ανάληψη εξαγωγικών δραστηριοτήτων δημιουργεί κυρίως προβλήματα στις επιχειρήσεις με μικρή εμπειρία στις εξαγωγές. Επίσης, επικρατεί έλλειψη στελεχών με εμπειρία στο τομέα των εξαγωγών και έλλειψη ενδιαφέροντος δημιουργίας τέτοιων στελεχών από την πλευρά των επιχειρήσεων προκειμένου να στηρίξουν τη γρήγορη μεγέθυνση (Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, 2014).

Οι ελληνικές εξαγωγές σήμερα δεν χαρακτηρίζονται ως ανταγωνιστικές, εξαιτίας της χαμηλής προστιθέμενης αξίας, του χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου και του μικρού βαθμού ενσωμάτωσης στις διεθνείς αλυσίδες αξίας (INE/ΓΣΕΕ, 2019). Ένα από τα βασικά προβλήματα αφορά στον κατακερματισμό της παραγωγικής βάσης και της αδυναμίας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων να δημιουργήσουν οικονομίες κλίμακας και να προβούν σε συνεργασίες, συμπράξεις ή συγχωνεύσεις. Ταυτόχρονα, σύνηθες φαινόμενα αποτελούν η έλλειψη μακροπρόθεσμης και δομημένης στρατηγικής, η μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων, η αδυναμία κατανόησης των ορίων του εξωτερικού περιβάλλοντος, η έλλειψη εξαγωγικής κουλτούρας. Επιπλέον, η κατάσταση δυσχεραίνεται εξαιτίας των προβλημάτων χρηματοδότησης, της υψηλής γραφειοκρατίας και της ύπαρξης εμποδίων αναφορικά με το ρυθμιστικό και φορολογικό πλαίσιο (EBEA, 2019).

Συμπληρωματικά, τα ελληνικά προϊόντα υπολείπονται ως προς την ενσωμάτωση της τεχνολογίας και την καινοτομία. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα βρίσκεται πολύ χαμηλά στον δείκτη πολυπλοκότητας, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι ελληνικές εξαγωγές χαρακτηρίζονται από χαμηλό τεχνολογικό περιεχόμενο και συνδέεται με την χαμηλή προστιθέμενη αξία των προϊόντων, όπως και με την χαμηλή επίδοση της χώρας στην ένταση επενδύσεων έρευνας και ανάπτυξης (EBEA, 2019).

9. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

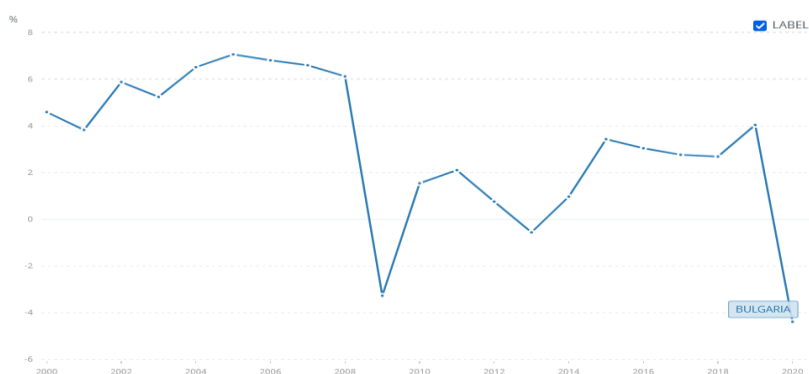
9.1. Ανάλυση PESTEL για την Βουλγαρία

9.1.1. Πολιτικό περιβάλλον

Η Βουλγαρία είναι μία κοινοβουλευτική δημοκρατία στη νοτιοανατολική Ευρώπη, όπου ο πρωθυπουργός κατέχει την ισχυρότερη θέση στην εκτελεστική εξουσία και είναι επικεφαλής της κυβέρνησης, ενώ ο πρόεδρος έχει κυρίως αντιπροσωπευτικές εξουσίες και περιορισμένη εξουσία για χρήση βέτο. Αποτελεί πρώην κομμουνιστικό ενιαίο κράτος με συγκεντρωτική δομή, που χωρίζεται σε 27 επαρχίες και έχει πρωτεύουσα τη Σόφια. Η Βουλγαρία εντάχθηκε στο NATO το 2004 και στην ΕΕ το 2007 χωρίς να αποτελεί μέλος της Ευρωζώνης, ενώ είναι σε διαδικασία ένταξης στην ζώνη Σένγκεν (European Union, 2022).

9.1.2. Οικονομικό περιβάλλον

Η Βουλγαρία διαθέτει μία ανοιχτή οικονομία με ισχυρή ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 2000-2008 η μέση ετήσια αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ ήταν άνω του 6% (βλ. Διάγραμμα 7) (World Bank, 2022). Εντούτοις, λόγω της οικονομικής κρίσης το διάστημα που ακολούθησε έως το 2015 η αύξηση παρέμεινε κάτω του 2%, ενώ τα επόμενα χρόνια η συνετή δημοσιονομική διαχείριση, τα ευρωπαϊκά αναπτυξιακά κονδύλια και η αύξηση των εξαγωγών, οδήγησαν την οικονομική ανάπτυξη περίπου στο 4% (The World Factbook, 2022). Πρόσθετα, ο αρνητικός ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ (-4,4%) το 2020 εξαιτίας της πανδημίας γρήγορα αντισταθμίστηκε το 2021 με αύξηση κατά 4,2% (IMF, 2022). Βέβαια, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (8.748 € για το 2020) παραμένει πολύ χαμηλό συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (15.000 € το 2020) (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Διάγραμμα 7: Ο ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ της Βουλγαρίας την περίοδο 2000-2020

(World Bank, 2022)

Πρόσθετα, το χρέος της γενικής κυβέρνησης το 2021 έφτασε 23,8% και η ανεργία από το 2019 και μετά κυμαίνεται γύρω στο 5% (IMF, 2022). Εν γένει, η οικονομία εξαρτάται σημαντικά από τις εισαγωγές ενέργειας και την εξωτερική ζήτηση των εξαγωγών, με αποτέλεσμα να καθίσταται ευαίσθητη ως προς τις συνθήκες της εξωτερικής αγοράς (The World Factbook, 2022).

	2016	2017	2018	2019	2020
Όνομαστικό ΑΕΠ (δισ. €)	48,64	52,32	56,11	61,24	60,64
Μεταβολή ΑΕΠ	3,8%	3,5%	3,1%	3,7%	-4,2%
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε €)	6.752	7.098	7.854	8.707	8.748
Ανεργία	7,6%	6,2%	5,2%	4,2%	5,1%
Πληθωρισμός	-0,8%	2,1%	2,8%	3,1%	1,7%
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	0,1%	1,2%	2,0%	2,1%	-3,4%
Πρωτογενές ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	2,3%	1,6%	0,8%	-0,4%	-2,5%
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	29,0%	25,4%	22,6%	20,4%	25,0%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	3,1%	3,3%	0,9%	1,8%	0,1%
Συναλλαγματική ισοτιμία (σταθερή)	1€ = 1.95583 BGN / Lev , 1 BGN / Lev = 0,511292€				
Βασικό επιτόκιο	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Συναλλαγματικά διαθέσιμα (δισ. €)	20,28	23,89	23,66	24,83	30,84

Πηγές: Eurostat, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB), β/Εθνικό Στατιστικό Ινστιτούτο (NSI)

Πίνακας 7: Τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της Βουλγαρίας την περίοδο 2016-2020

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Σόφια, 2021)

Αξίζει να σημειωθεί ότι από τη δεκαετία του 90' έχουν γίνει διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις προς μία πιο φιλελεύθερη οικονομία, όπως ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων, απελευθέρωση του εμπορίου και ενίσχυση του φορολογικού συστήματος. Οι αλλαγές αυτές μακροπρόθεσμα ωφέλησαν την προσέλκυση επενδύσεων, την οικονομική ανάπτυξη και την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (The World Factbook, 2022). Γενικά το επενδυτικό καθεστώς θεωρείται ευνοϊκό, κυρίως λόγω του χαμηλού ενιαίου φόρου εισοδήματος των εταιρειών. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα προκλήσεις, όπως η διαφθορά στη δημόσια διοίκηση, οι αδυναμίες του δικαστικού συστήματος, η χαμηλή ανταγωνιστικότητα και η έλλειψη διαφάνειας των δημοσίων συμβάσεων (The World Factbook, 2022).

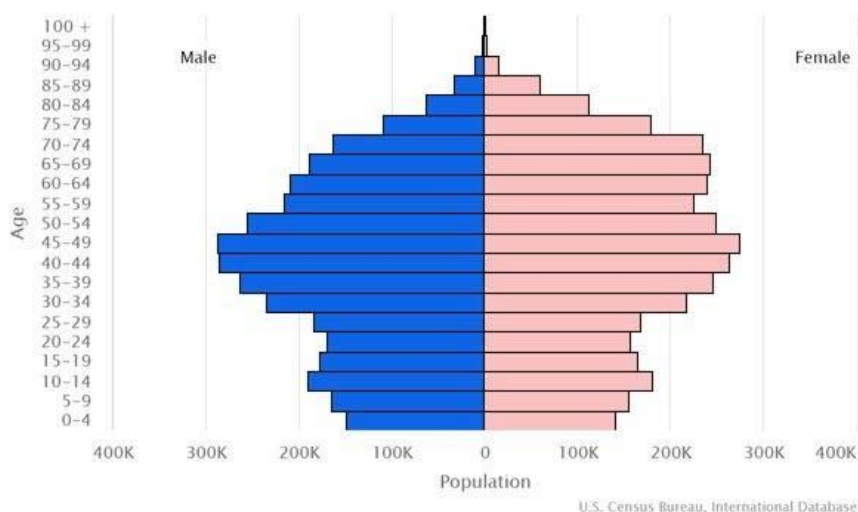
Η οικονομία κυριαρχείται από τον τομέα των υπηρεσιών (69,5% του ΑΕΠ) και ακολουθούν η βιομηχανία (26,5% του ΑΕΠ) και η γεωργία (4% του ΑΕΠ) (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021). Πρόσθετα, οι σημαντικότεροι τομείς της βουλγάρικης οικονομίας για το 2020 ήταν το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, οι μεταφορές, οι υπηρεσίες φιλοξενίας και η εστίαση (21,4%). Ακολουθούν, η βιομηχανία (20,4%), η

δημόσια διοίκηση, η άμυνα, η εκπαίδευση, η υγεία και η κοινωνική πρόνοια (16,7%) (European Commission, 2022).

Αναφορικά με το εμπόριο της Βουλγαρίας, το 66% των εξαγωγών κατευθύνεται εντός της ΕΕ, με βασικότερες χώρες τη Γερμανία (12%), τη Ρουμανία (9%) και την Ιταλία (7%), ενώ εκτός της ΕΕ το 6% κατευθύνεται στην Τουρκία και το 3% στην Κίνα. Όσον αφορά τις εισαγωγές το 61% προέρχεται από κράτη μέλη της ΕΕ και όμοια με τις εξαγωγές στις πρώτες θέσεις βρίσκονται η Γερμανία (12%), η Ιταλία και η Ρουμανία (7%) ενώ από την Τουρκία και τη Ρωσία προέρχεται το 7% και 6% αντίστοιχα (European Commission, 2022).

9.1.3. Κοινωνικό περιβάλλον

Ο πληθυσμός της Βουλγαρίας είναι 6,83 εκατ. και σχετικά ομοιογενής με το 76,9% να είναι Βούλγαροι, το 8% Τούρκοι και το 4,4% Ρομά. Το 59,4% του πληθυσμού είναι καθολικοί ορθόδοξοι και το 7,8% μουσουλμάνοι. Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού είναι από τους χαμηλότερους σε παγκόσμιο επίπεδο (-0,67%), η πληθυσμιακή αναλογία σχετικά με την ηλικία και το φύλο είναι ισοσκελισμένα (βλ. Διάγραμμα 8), ενώ το προσδόκιμο ζωής είναι τα 75,5 έτη. Η κατανομή του πληθυσμού είναι αρκετά ομοιόμορφη στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας και η πλειοψηφία (76,4%) κατοικεί στα αστικά κέντρα (The World Factbook, 2022).

Διάγραμμα 8: Πληθυσμιακή ανάλυση της Βουλγαρίας για το 2022

(The World Factbook, 2022)

9.1.4. Τεχνολογικό περιβάλλον

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενόψει του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού για την περίοδο 2021-2027 με την παροχή κονδυλίων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

(ΕΤΠΑ) προέβη σε συστάσεις προς τις κυβερνήσεις των κρατών μελών για την προώθησή των ευρωπαϊκών στόχων. Στην περίπτωση της Βουλγαρίας, η οποία θα λάβει €5 δις εντοπίστηκε έλλειψη στον τομέα της τεχνολογίας, της έρευνας και ανάπτυξης, όπως και της καινοτομίας και προτάθηκε η ενίσχυση τους με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας (Trading Topics, 2021). Χαρακτηριστικά, η Βουλγαρία για το έτος 2017 σύμφωνα με την έκθεση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ έλαβε την 49^η θέση στον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας ανάμεσα σε 138 οικονομίες, ενώ στο κομμάτι της τεχνολογικής εξοικείωσης έλαβε την 39^η θέση (World Economic Forum, 2017).

Στο πλαίσιο αυτό η Βουλγαρία προωθεί το πρόγραμμα “Digital Bulgaria 2025” σύμφωνα με το οποίο θα επέλθει η ενσωμάτωση των έξυπνων τεχνολογιών στην οικονομική και κοινωνική ζωή, ενώ θα ενισχυθούν οι ψηφιακές δεξιότητες των πολιτών. Οι τρεις επιμέρους στόχοι του προγράμματός είναι οι εξής: α) ο εκσυγχρονισμός της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον τομέα της Τεχνολογίας Πληροφοριών και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) μέσω του εκσυγχρονισμού των υποδομών και την αναβάθμιση προγραμμάτων εκπαίδευσης και διδασκαλίας, β) η αύξηση του αριθμού των ειδικών με υψηλά προσόντα στον τομέα ΤΠΕ μέσω της αύξησης των νέων που εκπαιδεύονται για επαγγέλματα ΤΠΕ και της ενίσχυσης της δια βίου μάθησης σε ψηφιακές δεξιότητες, και γ) η βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων ΤΠΕ του εργατικού δυναμικού (Jākobsone , 2021).

9.1.5. Περιβαλλοντικό περιβάλλον

Την περίοδο 2014-2020 υλοποιήθηκαν σημαντικά έργα στη Βουλγαρία στους τομείς υποδομών, μεταφορών, ενέργειας και περιβάλλοντος, τα οποία χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ. Συγκεκριμένα, από τα δυο επιχειρησιακά προγράμματα «Υποδομές και Μεταφορές 2014-2020» (3,7 δις BGN) και «Περιβάλλον 2014-2020» (3,4 δις BNG) Επιπροσθέτως, το 2020 η βουλγάρικη κυβέρνηση παρουσίασε το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας με σκοπό να λάβει €6,4 δις σε επιχορηγήσεις και €4,5 δις σε δάνεια με σκοπό να κατευθυνθούν σε τέσσερις επιμέρους τομείς: α) την ανταγωνιστική οικονομία βασισμένη στη γνώση και την έξυπνη ανάπτυξη, β) τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και στη διατήρηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, γ) τη βιώσιμη ανάπτυξη των περιφερειών βάσει της βελτίωσης των μεταφορών και της ψηφιακής συνδεσιμότητας και δ) την ένταξη, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ευημερία των μειονεκτούντων πληθυσμών μέσω της αύξησης της αποτελεσματικότητας των δημόσιων θεσμών (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

9.1.6. Νομικό περιβάλλον

Η διαδικασία για τη δημιουργία εταιρειών στη Βουλγαρία έχει απλοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό και υπάρχουν οι λεγόμενες “one-stop-shop” υπηρεσίες που επιτρέπουν τη γρήγορη ενσωμάτωση της, ενώ σύμφωνα με τον Νόμο περί εμπορικού μητρώου δεν είναι υποχρεωτική η εγγραφή σε κάποια επαγγελματική ένωση ή επιμελητήριο. Το κόστος σύστασης μιας επιχείρησης στη Βουλγαρία ανέρχεται στα 500-600€. Όσον αφορά στην επενδυτική νομοθεσία παρέχονται επενδυτικά κίνητρα (π.χ. προνομιακή διοικητική αντιμετώπιση, χρηματοδοτική βοήθεια σε έργα υποδομής), τα οποία εξειδικεύονται και υλοποιούνται από την Invest Bulgaria Agency υπαγόμενο στο Υπουργικό Συμβούλιο. Επίσης, βάσει του επενδυτικού νόμου 2009 υπάρχουν τα Επενδυτικά Σχέδια Προτεραιότητας, ενώ υπάρχουν τρεις βιομηχανικές ζώνες (Free Zone Ruse, Free Zone Vidin και Free Zone Svilengrad) στις οποίες παρέχονται διευκολύνσεις με στόχο την προσέλκυση ξένων εταιρειών (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Σόφια, 2021).

Επιπλέον, βάσει της φορολογικής μεταρρύθμισής του 2007 υπάρχει ένας ενιαίος φορολογικός συντελεστής 10%, ο οποίος ισχύει και για την φορολόγηση των εταιρειών. Οι σημαντικότεροι φόροι είναι ο φόρος φυσικών προσώπων (10%), ο εταιρικός φόρος (10%), ο φόρος μερισμάτων (5%), ο ΦΠΑ (20% και μηδενικός για τις εξαγωγές και τις ενδοκοινοτικές προμήθειες), όπως και ο φόρος επί των τραπεζικών καταθέσεων (8%). Συγχρόνως, οι επιχειρήσεις που επενδύουν σε υποβαθμισμένες περιοχές της χώρας επωφελούνται φορολογικών διευκολύνσεων (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Σόφια, 2021).

10. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

10.1. Εισαγωγές – εξαγωγές μεταξύ Ελλάδας - Βουλγαρίας

Η Ελλάδα και η Βουλγαρία έχουν διαχρονικά αξιόλογο όγκο διεθνούς εμπορίου, όπως αυτό αποτυπώνεται στο εμπορικό ισοζύγιο των δυο χωρών την περίοδο 2016-2020 (βλ. Πίνακα 9). Μάλιστα, οι εμπορικές συναλλαγές των δυο χωρών δεν διαταράχτηκαν ιδιαίτερα κατά την περίοδο της πανδημίας, ενώ η Ελλάδα κατέγραψε ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο με τις ελληνικές εισαγωγές από τη Βουλγαρία να υπερτερούν σε σχέση με τις εξαγωγές (βλ. Πίνακα 9) (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Έτος	2016	2017	2018	2019	2020
Εξαγωγές αγαθών (εκατ. ευρώ)	1312,1	1.396,0	1.487,7	1.639,7	1.542,4
Εισαγωγές αγαθών (εκατ. ευρώ)	1.609,1	1.736,7	1.881,5	1.993,5	1741,0
Εμπορικό ισοζύγιο (εκατ. ευρώ)	-296,0	-340,7	-393,8	-353,7	-198,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 8: Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας - Βουλγαρίας την περίοδο 2016 – 2020

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Για το έτος 2020 στην κατάταξη των ξένων προμηθευτών προϊόντων της Βουλγαρία η Ελλάδα έλαβε την 7^η θέση με ποσοστό 5% των εισαγωγών, μετά τη Γερμανία, την Κίνα, την Τουρκία, την Ιταλία, τη Ρωσία και τη Ρουμανία (βλ. Πίνακα 10). Εν γένει, οι ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία καταγράφουν όλο και μεγαλύτερη αύξηση τα τελευταία χρόνια. Αντίστοιχα υψηλές είναι οι εισαγωγές από τη Βουλγαρία, καθώς η Ελλάδα για το 2020 βρέθηκε στην 5^η θέση των βασικότερων χωρών-προορισμών των βουλγάρικων εξαγωγών με ποσοστό 6,2% των συνολικών εξαγωγών, μετά τη Γερμανία, τη Ρουμανία, την Ιταλία και την Τουρκία (βλ. Πίνακα 11) (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Η άνοδος των ελληνικών εξαγωγών στη Βουλγαρία, μεταξύ άλλων οφείλεται στην αύξηση των συναλλαγών επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων στη Βουλγαρία με Έλληνες προμηθευτές τους, όπως και στις αυξημένες ενδο-επιχειρησιακές συναλλαγές μητρικών εταιρειών στην Ελλάδα και θυγατρικών τους στη Βουλγαρία (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Κατάταξη	Χώρα	Αξία εισαγωγών €	% στο σύνολο	Μεταβολή μεταξύ 2 τελευταίων χρόνων
1	Γερμανία	3 δις 399 εκ.	11,0%	-239 εκ.
2	ΛΔ Κίνας	2 δις 880 εκ.	9,3%	+67 εκ.
3	Τουρκία	2 δις 181 εκ.	7,0%	-11 εκ.
4	Ιταλία	2 δις 132 εκ.	6,9%	-303 εκ.
5	Ρωσία	1 δις 952 εκ.	6,3%	-1 δις 136 εκ.
6	Ρουμανία	1 δις 664 εκ.	5,4%	-173 εκ.
7	Ελλάδα*	1 δις 542 εκ.	5,0%	-97 εκ.
8	Πολωνία	1 δις 037 εκ.	3,3%	-32 εκ.
9	Ολλανδία	895 εκ.	2,9%	+5 εκ.
10	Γαλλία	881 εκ.	2,8%	-116 εκ.

Πηγές: Κεντρική Τράπεζα της Βουλγαρίας (BNB) , β/Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο, (*ΕΛΣΤΑΤ ως προς τα ποσά για τις εισαγωγές της Βουλγαρίας από Ελλάδα)

Πίνακας 9: Οι σημαντικότεροι προμηθευτές της Βουλγαρίας και η θέση της Ελλάδας για το έτος 2020

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Κατάταξη	Χώρα	Αξία εξαγωγών €	% στο σύνολο	Μεταβολή μεταξύ 2 τελευταίων χρόνων
1	Γερμανία	4 δις 487 εκ.	16,0%	+80 εκ.
2	Ρουμανία	2 δις 544 εκ.	9,0%	-66 εκ.
3	Ιταλία	1 δις 923 εκ.	6,8%	-267 εκ.
4	Τουρκία	1 δις 803 εκ.	6,4%	-362 εκ.
5	Ελλάδα*	1 δις 741 εκ.	6,2%	-252 εκ.
6	Γαλλία	1 δις 074 εκ.	3,8%	-56 εκ.
7	Βέλγιο	964 εκ.	3,4%	+114 εκ.
8	ΛΔ Κίνας	922 εκ.	3,3%	+106 εκ.
9	Ολλανδία	737 εκ.	2,6%	-19 εκ.
10	Πολωνία	645 εκ.	2,3%	-50 εκ.

Πηγές: Κεντρική Τράπεζα της Βουλγαρίας (BNB) , β/Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο, (*ΕΛΣΤΑΤ ως προς τα ποσά για τις εξαγωγές της Βουλγαρίας προς Ελλάδα)

Πίνακας 10: Οι σημαντικότεροι προορισμοί των εξαγωγών της Βουλγαρίας και η θέση της Ελλάδας για το έτος 2020

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Παραδοσιακά, οι ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία είναι υψηλές όσον αφορά τα ορυκτά καύσιμα και έλαια, τα πλαστικά προϊόντα, τα καπνά, το σίδηρο και τον χάλυβα (βλ. Πίνακα 12). Ενώ, λαμβάνοντας υπόψη την πιο εξειδικευμένη διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών (βλ. Παράρτημα 2), φαίνεται πως η πρώτη κατηγορία των ελληνικών εξαγωγών στη Βουλγαρία για το 2019 – 2020 είναι το φυσικό αέριο. Τα υπόλοιπα προϊόντα που εξήγε η Ελλάδα στη Βουλγαρία κατά το 2020 ήταν ασφαλτος από πετρέλαιο, πολυπροπυλένιο σε αρχικές μορφές, σωλήνες από σίδηρο και χάλυβα, ράβδοι από αργίλιου, προϊόντα καπνού, παιχνίδια για παιδιά, μπανάνες, επιτραπέζιες ελιές, λιπάσματα, ντομάτες και βαμβακερά ενδύματα (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Έτος	2019		2020		Μεταβολή στην αξία
	Αξία (εκ. €)	% στο σύνολο	Αξία	% στο σύνολο	
2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
27 - ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ, ΟΡΥΚΤΑ ΛΑΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΑΞΗΣ ΑΥΤΩΝ	240,006,397	14,6	181,021,498	11,7	-58,984,899
39 - ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΥΛΕΣ	135,702,954	8,2	117,976,047	7,6	-17,726,907
24 - ΚΑΠΝΑ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΑ ΚΑΠΝΟΥ	68,568,485	4,1	68,925,498	4,4	+357,013
84 - ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ, ΛΕΒΗΤΕΣ, ΜΗΧΑΝΕΣ	87,737,584	5,3	67,742,284	4,3	-19,995,300
08 - ΚΑΡΠΟΙ ΚΑΙ ΦΡΟΥΤΑ ΒΡΩΣΙΜΑ	65,891,324	4,0	67,388,893	4,3	+1,497,569
85 - ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥΣ	59,546,863	3,6	65,973,132	4,2	+6,426,269
61 - ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ, ΠΛΕΚΤΑ	62,820,821	3,8	64,294,501	4,1	+1,473,680
72 - ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟΣ, ΣΙΔΗΡΟΣ ΚΑΙ ΧΑΛΥΒΑΣ	75,053,309	4,5	62,772,545	4,0	-12,280,764
73 - ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟ, ΣΙΔΗΡΟ Ή ΧΑΛΥΒΑ	25,377,369	1,5	61,180,528	3,9	+35,803,159
76 - ΑΡΓΙΛΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΡΓΙΛΙΟ	56,474,291	3,4	57,812,662	3,7	+1,338,371
95 - ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΝΗΛΙΚΕΣ	55,170,266	3,3	48,274,285	3,1	-6,895,981
74 - ΧΑΛΚΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΑΛΚΟ	56,456,725	3,4	44,180,904	2,8	-12,275,821
48 - ΧΑΡΤΙ ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΝΙΑ	37,476,938	2,2	41,847,880	2,7	+4,370,942
60 - ΥΦΑΣΜΑΤΑ ΠΛΕΚΤΑ	39,854,967	2,4	32,043,013	2,0	-7,811,954
31 - ΛΙΠΑΣΜΑΤΑ	40,038,130	2,4	30,630,656	1,9	-9,407,474
20 - ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ ΛΑΧΑΝΙΚΩΝ, ΚΑΡΠΩΝ ΚΑΙ ΦΡΟΥΤΩΝ	26,510,175	1,6	26,762,560	1,7	+252,385
87 - ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ ΟΧΗΜΑΤΑ, ΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ, ΠΟΔΗΛΑΤΑ	36,080,511	2,2	24,595,792	1,5	-11,484,719
15 - ΛΙΠΗ ΚΑΙ ΛΑΔΙΑ ΖΩΙΚΑ Ή ΦΥΤΙΚΑ	26,143,034	1,5	24,049,863	1,5	-2,093,171
07 - ΛΑΧΑΝΙΚΑ, ΦΥΤΑ, ΡΙΖΕΣ ΚΑΙ ΚΟΝΔΥΛΟΙ, ΒΡΩΣΙΜΑ	27,554,133	1,6	23,701,049	1,5	-3,853,084
19 - ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ, ΤΑ ΑΛΕΥΡΙΑ, ΤΑ ΑΜΥΛΑ ΚΑΘΕ ΕΙΔΟΥΣ Ή ΤΟ ΓΑΛΑ. ΕΙΔΗ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ	18,686,044	1,1	18,113,896	1,1	-572,148

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 11: Οι μεγαλύτερες κατηγορίες προϊόντων αναφορικά με τις ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Όσον αφορά στις εξαγωγές της Βουλγαρία προς την Ελλάδα παραδοσιακά επικεντρώνονται στα αγροτικά προϊόντα, τα ορυκτά καύσιμα και έλαια, τα υλικά από ξύλο, τα πλαστικά προϊόντα, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα έτοιμα ενδύματα. Συγκεκριμένα για το

έτος 2020 αφορούσαν την ηλεκτρική ενέργεια, τα αγροτικά προϊόντα, τα ορυκτά καύσιμα και έλαια, την αιθυλική αλκοόλη, τα υλικά από ξύλο, τα πλαστικά προϊόντα, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα ενδύματα (βλ. Πίνακα 13). Επιπλέον, όπως φαίνεται στον αναλυτικό πίνακα των εισαγωγών από τη Βουλγαρία (βλ. Παράρτημα 3) οι δύο μεγαλύτερες κατηγορίες για τα έτη 2019 – 2020 αφορούν στην ηλεκτρική ενέργεια και το καλαμπόκι (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

	2019		2020		Μεταβολή στην αξία
	Αξία	% στο σύνολο	Αξία	% στο σύνολο	
Ζηήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
10 - ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	198,739,900	9,9	174,927,684	10,0	-23,812,216
27 - ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ, ΟΡΥΚΤΑ ΛΑΔΙΑ	259,164,605	13,0	135,704,135	7,7	-123,460,470
44 - ΞΥΛΕΙΑ, ΞΥΛΟΚΑΡΒΟΥΝΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΞΥΛΟ	99,425,569	4,9	101,385,640	5,8	+1,960,071
39 - ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΥΛΕΣ	100,246,644	5,0	99,485,205	5,7	-761,439
84 - ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ, ΛΕΒΗΤΕΣ, ΜΗΧΑΝΕΣ	91,798,076	4,6	99,175,250	5,6	+7,687,129
61 - ΕΝΔΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΝΔΥΜΑΤΟΣ, ΠΛΕΚΤΑ	102,622,497	5,1	88,123,327	5,0	-14,499,170
85 - ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥΣ	80,669,139	4,0	68,155,331	3,9	-12,513,808
04 - ΓΑΛΑ ΚΑΙ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΑΣ	68,619,610	3,4	60,853,881	3,5	-7,765,729
94 - ΕΠΙΠΛΑ, ΕΠΙΠΛΑ ΙΑΤΡΟΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΑ. ΕΙΔΗ ΚΛΙΝΟΣΤΡΩΜΝΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΜΟΙΑ	46,105,062	2,3	54,305,430	3,1	+8,200,368
70 - ΓΥΑΛΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΓΥΑΛΙ	60,042,165	3,0	48,549,696	2,7	-11,492,469
48 - ΧΑΡΤΙ ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΝΙΑ	41,170,364	2,0	46,053,741	2,6	+4,883,377
15 - ΛΙΠΗ ΚΑΙ ΛΑΔΙΑ ΖΩΙΚΑ Ή ΦΥΤΙΚΑ	40,915,206	2,0	42,368,372	2,4	+1,453,166
02 - ΚΡΕΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΡΟΙΟΝΤΑ ΣΦΑΓΙΩΝ, ΒΡΩΣΙΜΑ	58,589,275	2,9	39,431,957	2,2	-19,157,318
87 - ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ ΟΧΗΜΑΤΑ, ΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ, ΠΟΔΗΛΑΤΑ	43,890,775	2,2	39,379,164	2,2	-4,511,611
73 - ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟ, ΣΙΔΗΡΟ Ή ΧΑΛΥΒΑ	34,018,152	1,7	36,320,159	2,0	+2,302,007
19 - ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ, ΤΑ ΑΛΕΥΡΙΑ, ΤΑ ΑΜΥΛΑ ΚΑΘΕ ΕΙΔΟΥΣ Ή ΤΟ ΓΑΛΑ. ΕΙΔΗ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ	36,198,464	1,8	33,676,385	1,9	-2,522,079
23 - ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ. ΤΡΟΦΕΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΕΣ ΓΙΑ ΖΩΑ	30,118,811	1,7	29,671,558	1,7	-447,253
22 - ΠΟΤΑ, ΑΛΚΟΟΛΟΥΧΑ ΥΓΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ	20,439,255	1,2	29,229,841	1,6	+8,790,586
74 - ΧΑΛΚΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΑΛΚΟ	43,078,548	2,1	28,254,370	1,6	-14,824,178
76 - ΑΡΓΙΛΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΡΓΙΛΙΟ	34,490,301	1,7	28,156,758	1,6	-6,333,543

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 12: Οι μεγαλύτερες κατηγορίες προϊόντων αναφορικά με τις ελληνικές εξαγωγές από τη Βουλγαρία

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

10.2. Ξένες Άμεσες Επενδύσεις Ελλάδας - Βουλγαρίας

Η Ελλάδα παραδοσιακά κατείχε την 3^η θέση μεταξύ των σημαντικότερων ξένων επενδυτών στη Βουλγαρία. Για πρώτη φορά, όμως, αυτή η θέση υποχώρησε το 2017 και σύμφωνα με τα στοιχεία του 2020 τα ελληνικά κεφάλαια στη Βουλγαρία ήταν μόλις αξίας €32,2 εκατ. (βλ. Πίνακα 14) καταλαμβάνοντας την 6^η θέση μεταξύ των σημαντικότερων ξένων επενδυτών στη Βουλγαρία έπειτα από την Ολλανδία, την Αυστρία, τη Γερμανία, την Ιταλία και την Ελβετία. Ο κύριος λόγος αποεπένδυσης την περίοδο 2016-2020 συνδέεται με την μείωση της παρουσίας των ελληνικών τραπεζών στη Βουλγαρία, στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης των ελληνικών τραπεζών στα Βαλκάνια. Σε κάθε περίπτωση, οι κυριότεροι τομείς ΞΑΕ της Ελλάδας στην Βουλγαρία αφορούν στο λιανικό και χονδρικό εμπόριο, το χρηματοπιστωτικό, βιομηχανικό και κατασκευαστικό τομέα, όπως και τους τομείς ενέργειας και συμβουλευτικών υπηρεσιών (βλ. Πίνακες 16 και 17) (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

	2016	2017	2018	2019	2020
Ροές (εκ. Ευρώ)	53,5	16,0	127,1	104,1	32,2
Απόθεμα (δισ ευρώ)	2,697.1	2,236.7	2,476.0	2,528.7	2,574.3

Πηγές: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Πίνακας 13: Οι ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία την περίοδο 2016 – 2020

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Αναφορικά με τις βουλγάρικες ΞΑΕ στην Ελλάδα παρατηρείται σημαντική αύξηση τα τελευταία χρόνια με συρρίκνωση το 2020 λόγω της πανδημίας (βλ. Πίνακα 15). Οι τομείς σημαντικής αύξησης αφορούν την αγορά ακινήτων κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα, τον τουριστικό και ξενοδοχειακό κλάδο, ενώ σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν και ο ενεργειακός και ασφαλιστικός κλάδος (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021). Τα τελευταία χρόνια οι βασικοί επενδυτές της Ελλάδας είναι η Κύπρος, η Βουλγαρία, ο Καναδάς, το Λουξεμβούργο, Ελβετία, το Χονγκ Κονγκ, η Κίνα και η Ιταλία (Σταθάτος, 2019).

	2016	2017	2018	2019	2020
Ροές	36,8 εκ. ευρώ	12,6 εκ. ευρώ	43,3 εκ. ευρώ	88,8 εκ. ευρώ	16,2 εκ. ευρώ
Απόθεμα	81,6 εκ. ευρώ	90,7 εκ. ευρώ	129,2 εκ. ευρώ	184,8 εκ. ευρώ	201,6 εκ. ευρώ

Πηγές: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Πίνακας 14: Οι επενδύσεις της Βουλγαρίας στην Ελλάδα την περίοδο 2016-2020

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

	Ιαν-Δεκ 2020*	Ιαν-Ιουν 2021*
Σύνολο	32.2	48.0
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	0.1	0.0
Ορυχεία και λατομεία	-0.05	0.0
Μεταποίηση	2.7	4.3
Ηλεκτρισμός και λοιπές ενεργειακές πηγές	0.0	0.0
Υδατα και αποχετευτικά δίκτυα	-	-
Κατασκευές	-0.7	-1.1
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή οχημάτων και μοτοσυκλετών	-12.4	11.1
Μεταφορές και υπηρεσίες αποθήκευσης	1.0	-6.5
Τουριστικές υπηρεσίες (Ξενοδοχεία, Εστίαση)	0.5	0.0
Δημιουργία και Διάδοση Πληροφοριών - Τηλεπικοινωνίες	-0.05	0.1
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	40.7	26.2
Αγορά ακινήτων	-5.2	11.9
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	0.4	0.05
Διοικητικές και υποστηρικτικές υπηρεσιών δραστηριότητες	0.7	2.4
Εκπαίδευση	-0.2	0.0
Υγεία και κοινωνική πρόνοια	0.0	0.0
Τέχνες, διασκέδαση και αναψυχή	0.0	0.0
Άλλες Υπηρεσίες	-0.05	0.0
Μη κατηγοριοποιημένες	4.7	-1.5

*Τα δεδομένα είναι προκαταρκτικά και υπόκεινται σε αναθεωρήσεις.

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Πίνακας 15: Ροή ελληνικών ΞΑΕ στη Βουλγαρία ανά τομέα δραστηριότητας το 2020 και το α' εξάμηνο του 2020 σε εκατ. €

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

	Έως 31.12.2020*	Έως 30.06.2021*
Σύνολο	2,574.3	2,601.5
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	8.1	6.6
Ορυχεία και λατομεία	5.7	5.7
Μεταποίηση	350.4	348.1
Ηλεκτρισμός και λοιπές ενεργειακές πηγές	1.3	1.3
Υδατα και αποχετευτικά δίκτυα	2.9	2.9
Κατασκευές	30.6	29.4
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή οχημάτων και μοτοσυκλετών	988.2	997.2
Μεταφορές και υπηρεσίες αποθήκευσης	214.9	208.4
Τουριστικές υπηρεσίες (Ξενοδοχεία, Εστίαση)	0.4	0.5
Δημιουργία και Διάδοση Πληροφοριών - Τηλεπικοινωνίες	32.6	32.8
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	471.6	497.9
Αγορά ακινήτων	215.9	218.1
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	87.6	87.3
Διοικητικές και υποστηρικτικές υπηρεσιών δραστηριότητες	42.0	44.4
Εκπαίδευση	2.8	2.8
Υγεία και κοινωνική πρόνοια	1.4	1.4
Τέχνες, διασκέδαση και αναψυχή	1.4	1.2
Άλλες Υπηρεσίες	4.5	0.6
Μη κατηγοριοποιημένες	111.3	109.6

*Τα δεδομένα είναι προκαταρκτικά και υπόκεινται σε αναθεωρήσεις.

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας (BNB)

Πίνακας 16: Απόθεμα ελληνικών ΞΑΕ στη Βουλγαρία ανά τομέα δραστηριότητας το 2020 και το α' εξάμηνο του 2021 σε εκατ. €

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

10.3. Θεσμικό πλαίσιο διμερούς οικονομικής συνεργασίας

Η Ελλάδα και η Βουλγαρία έχουν συνάψει ένα ευρύ φάσμα συμφωνιών, μνημονίων και πρωτοκόλλων τα οποία απαρτίζουν το θεσμικό πλαίσιο της διμερούς οικονομικής συνεργασίας. Αναλυτικότερα, έχουν κυρωθεί η Συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας αναφορικά με τους φόρους εισοδήματος και κεφαλαίου (N.2255/1994), η Συμφωνία για τα ύδατα του ποταμού Νέστου (N.2402/1996), η Συμφωνία διάνοιξης τριών νέων συντοριακών διόδων και συνδετικών οδικών αρτηριών μεταξύ Ελλάδας Βουλγαρίας (N.2428/1996), όπως και η Συμφωνία συνεργασίας για τον τουρισμό (N.2851/2000) (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Συμπληρωματικά, έχουν συναφθεί το Πρωτόκολλο Επιστημονικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας του 2002, η Συμφωνία πενταετούς προγράμματος αναπτυξιακής συνεργασία (N.3095/2005), η Συμφωνία για την προστασία του περιβάλλοντος (N.3367/2005), όπως και η Συμφωνία συνεργασίας αναφορικά με την τεχνολογία των πληροφοριών, των ταχυδρομείων και των τηλεπικοινωνιών (2012). Τέλος, στο θεσμικό πλαίσιο περιέχονται το Μνημόνιο Συνεργασίας για την ανάπτυξη διαχείρισης της παραγωγής και της πιστοποίησης της ποιότητας γεωργικών προϊόντων (2012), η Διακυβερνητική Συμφωνία για την υλοποίηση Διασυνδεδημένου Αγωγού φυσικού αερίου Ελλάδας-Βουλγαρίας (N.4769/2021), όπως και η Συμφωνία σιδηροδρομικής συνεργασίας που βρίσκεται υπό κύρωση (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

10.4.Εμπορικοί εταίροι Ελλάδας – Βουλγαρίας

Οι ελληνικών συμφερόντων επιχειρήσεις στη Βουλγαρία ανέρχονται σε αριθμό τις 18.136 και απασχολούν συνολικά 27.000 άτομα συγκεντρώνοντας ετήσιο κύκλο εργασιών €3,9 δις. Ως προς τη γεωγραφική κατανομή τους, παρατηρείται ότι οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους συγκεντρώνονται στην περιφέρεια Blagoevgrad στη Νοτιοδυτική Βουλγαρία και κυρίως κοντά στα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα (βλ. Εικόνα 1). Ακολούθως, συγκεντρώνονται στη Σόφια και στην ευρύτερη περιοχή αυτής (π.χ. Sofia Province, Pernik), όπου βρίσκονται συγκεντρωμένες κυρίως οι μεγάλες σε μέγεθος ελληνικές επιχειρήσεις, όπως και οι εντάσεως κεφαλαίου, τεχνολογίας και εργασίας (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Πηγή: HBCB & ICAP Bulgaria

Εικόνα 1: Κατανομή των ελληνικών και κυπριακών επιχειρήσεων ανά περιοχή στη Βουλγαρία

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Την περίοδο 2019-2020, παρά την εμφάνιση της πανδημίας του COVID-19 πραγματοποιήθηκαν ορισμένες σημαντικές επενδύσεις από ελληνικούς ομίλους στη Βουλγαρία. Ο λόγος γίνεται για τον όμιλο «ΒΙΟΧΑΛΚΟ», ο οποίος είναι ήδη

εγκατεστημένος στη Βουλγαρία μέσω της θυγατρικής “Etem Bulgaria EAD” και το 2020 προχώρησε σε επένδυση ύψους €30 εκατ. συνάπτοντας συμφωνία για τη δημιουργία δυο κοινοπραξιών με την “Gestamp”, έναν κορυφαίο όμιλο για την ανάπτυξη και παραγωγή μεταλλικών τμημάτων για την αυτοκινητοβιομηχανία. Ταυτόχρονα, πραγματοποιήθηκε επένδυση ύψους €2,8 ευρώ από την θυγατρική των «Μύλων Λούλη», “LOULIS MEL-BULGARIA EAD” για την κατασκευή σιλό δημητριακών στη βιομηχανική ζώνη Bozhurishte στη Σόφια. Επιπλέον, το 2020 ο «Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης Α.Ε» ανακοίνωσε τη δημιουργία του πρώτου Dry Port στη Βουλγαρία, δηλαδή ενός τερματικού σταθμού αποθήκευσης και διαχείρισης φορτίων. Συγκεκριμένα, ιδρύθηκε στην περιοχή στη Piyantsi στη Σόφια με την επωνυμία “ThPA Sofia EAD” (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Τέλος, μέχρι πρόσφατα ήταν ισχυρή η παρουσία των ελληνικών τραπεζών στη Βουλγαρία, ενώ την περίοδο 2017-2019 έγινε ένα κύμα αποεπένδυσης λόγω της αναδιάρθρωσης των ελληνικών τραπεζών στα Βαλκάνια. Έως τότε ήταν εγκατεστημένες, η θυγατρική της Εθνικής Τράπεζας ως United Bulgarian Bank A.D. και της θυγατρικής εταιρείας Interlease E.A.D., η θυγατρική της Τράπεζας Πειραιώς ως Piraeus Bank Bulgaria, όπως και η θυγατρική Eurobank Bulgaria AD (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

11.ΚΙΝΗΤΡΑ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Η Ελλάδα ανέλαβε πιο ενεργό ρόλο στην παραγωγή των εξωτερικών ξένων άμεσων επενδύσεων στα Βαλκάνια έπειτα από την πτώση των κεντρικά κατευθυνόμενων οικονομιών, τη μετάβαση τους σε πιο φιλελεύθερες οικονομίες και το άνοιγμα των συνόρων στο ελεύθερο εμπόριο και στις κινήσεις κεφαλαίου. Επομένως, από τη δεκαετία του 90' και μετά αυξήθηκαν οι ελληνικές ΞΑΕ κατευθυνόμενες σε μεγάλο βαθμό στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, δηλαδή τα Βαλκάνια, την Κύπρο και την Τουρκία (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Σημαντικοί παράγοντες ώστε να αναδειχθεί η Ελλάδα σε περιφερειακό επενδυτή ήταν η ελληνική βαλκανική πολιτική, η οποία συνδέεται με την πολιτική της ΕΕ, και την αναβάθμιση του Χρηματιστηρίου Αθηνών. Βέβαια, η Ελλάδα δεν κατάφερε να διατηρήσει αυτές τις προσδοκίες, καθώς αποδυναμώθηκε εξαιτίας της ελληνικής κρίσης δημοσίου χρέους (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Η Βουλγαρία αποτελεί περίπτωση πρώην κομμουνιστικής χώρας, η οποία μόλις τη δεκαετία του 90' προχώρησε σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για το άνοιγμα της οικονομίας και τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου. Σε αυτό συνέβαλε και η ένταξη της χώρας το 2007 στην ΕΕ, η οποία συνέβαλε στη δημιουργία ενός κλίματος πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής σταθερότητας (The World Factbook, 2022). Παράλληλα, η προοπτική υιοθέτησης του ευρώ αν και απέχει αρκετά χρόνια από την υλοποίηση, μέχρι στιγμής φαίνεται πως ανήκει στη ατζέντα της βουλγαρικής κυβέρνησης. Η εξέλιξη της υιοθέτησης του κοινού νομίσματος θα εξαλείψει τελείως τον συναλλαγματικό κίνδυνο και θα συμβάλλει στη μείωση του κόστους συναλλαγών με τους εμπορικούς εταίρους της Βουλγαρίας εντός ΕΕ και συνεπώς με την Ελλάδα (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

Παράλληλα, τα αναπτυξιακά κονδύλια της ΕΕ και τα κυβερνητικά κίνητρα που δόθηκαν για φοροαπαλλαγές και ιδιωτικοποίησης δημιουργούν ευνοϊκό κλίμα για τις ελληνικές ΞΑΕ (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014). Η Βουλγαρία θεωρείται ελκυστικός επενδυτικός προορισμός, την ίδια στιγμή όπου η κυβέρνηση προβαίνει σε παροχή κινήτρων για την προσέλκυση επενδύσεων (π.χ. προνομιακή διοικητική αντιμετώπιση, χρηματοδοτική βοήθεια σε έργα υποδομής). Γενικά το επενδυτικό καθεστώς θεωρείται ευνοϊκό, κυρίως λόγω του χαμηλού ενιαίου φόρου εισοδήματος των εταιρειών, της απλοποιημένης διαδικασίας δημιουργίας επιχειρήσεων. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε

ήδη παρέχονται κίνητρα από τη βουλγάρικη κυβέρνηση για τις τρεις θεσμοθετημένες βιομηχανικές ζώνες, όπως και κίνητρα για τις επενδύσεις σε υποβαθμισμένες περιοχές (π.χ. φορολογικές διευκολύνσεις).

Άλλο ένα κίνητρο για την διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στη Βουλγαρία αποτελεί η γεωγραφική εγγύτητα των δύο χωρών. Η γεωγραφική απόσταση μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας παίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς υπάρχουν χαμηλές δαπάνες μεταφορών και καλή πληροφόρηση σχετικά με τις συνθήκες της χώρας και τις επενδυτικές δυνατότητες. Ομοίως, η μικρή γεωγραφική απόσταση δημιουργεί μικρές αποκλίσεις αναφορικά με το κλίμα και τον πολιτισμό (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο οι Έλληνες επενδυτές προτιμούν τη Βουλγαρία ως προορισμό διεθνοποίησης αφορά στο μέγεθος της αγοράς, καθώς πρόκειται για μία αγορά με πληθυσμό κοντά σε αυτόν της Ελλάδας. Έχει διαπιστωθεί ότι οι Έλληνες επενδυτές ειδικά στο παρελθόν εκμεταλλεύτηκαν την αγορά της Βουλγαρίας ως μία αδύναμη οικονομία χωρίς ανταγωνισμό και χωρίς δυτικό ενδιαφέρον για επενδύσεις (Μπιτζένης, Η δυναμική των αγορών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης: Μετάβαση και οικονομική κρίση, 2014). Συνεπώς, κινητοποιήθηκαν προκειμένου να ικανοποιήσουν την αυξημένη τοπική ζήτηση. Πάντως, οι θετικές προοπτικές για τη συνέχιση της οικονομικής ανάκαμψης της Βουλγαρίας καθιστούν την αγορά περισσότερο ελκυστική προκειμένου να εισχωρήσουν στο επιχειρησιακό περιβάλλον, τη στιγμή που υπάρχει ευρύ θεσμικό πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας-Βουλγαρίας (Μπιτζένης, Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, 2009).

Άλλωστε, οι κύριοι λόγοι που παραδοσιακά οι Έλληνες επενδυτές κατευθύνονται προς τη βουλγάρικη αγορά ως χώρα επενδυτικού προορισμού αφορούν στη γεωγραφική θέση της Βουλγαρίας, τη χαμηλή φορολογία, το χαμηλό κόστος μεταφοράς, το φθινό εργατικό δυναμικό και το χαμηλό κόστος λειτουργίας. Συγκεκριμένα, το κόστος εργασίας είναι από τα χαμηλότερα εντός της ΕΕ (643 ευρώ ο μέσος μηνιαίος μισθός για το 2019 και 235€ ο κατώτατος μισθός), ενώ υπάρχουν σταθεροί εταιρικοί φόροι και φόροι εισοδήματος. Παρόλα αυτά η σταθερή αύξηση των μισθών τα τελευταία χρόνια, η οποία είναι μεγαλύτερη από την αύξηση της παραγωγικότητας, μπορεί να διαβρώσει το εν λόγω ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021). Ταυτόχρονα, παρόλο που η Βουλγαρία υπολείπεται στον τομέα των υποδομών, αυτό μπορεί να ενθαρρύνει μία ελληνική επιχείρηση να αναλάβει ΞΑΕ με σκοπό να παρέχει υποδομές

σε έναν τομέα που έχει ανάγκη (Μπιτζένης, Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις, 2014).

Εν κατακλείδι, πρέπει να σημειωθεί ότι οι ξένοι επενδυτές εκφράζουν τις ανησυχίες τους αναφορικά με το κράτος δικαίου στη Βουλγαρία, καθώς η διαφθορά επηρεάζει αρνητικά κυρίως τα μεγάλα έργα υποδομής και τον τομέα της ενέργειας. Άλλα προβλήματα που λειτουργούν ως ανασταλτικοί παράγοντες των επενδυτών αποτελούν το αβέβαιο θεσμικό πλαίσιο εξαιτίας των συχνών ρυθμιστικών και νομοθετικών μεταβολών, όπως και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021).

12.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομική ιστορία έχει δείξει πως η ομαλή λειτουργία της οικονομίας διακόπτεται από το ξέσπασμα κρίσεων. Η οικονομική κρίση αποτελεί μία περίοδο αρνητικής οικονομικής ανάπτυξης που μπορεί να αφορά μία ή περισσότερες οικονομίες, έναν οικονομικό κλάδο σε παγκόσμια κλίμακα ή ακόμα και το σύνολο της οικονομίας. Βέβαια, η κρίση στην οικονομία μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές, δηλαδή να αφορά τραπεζική ή νομισματική κρίση, κρίση χρέους ή κρίση λογαριασμών κεφαλαίων και ισοζυγίου πληρωμών. Ανάλογα με τα αίτια δημιουργίας πρέπει να λαμβάνονται αντίστοιχοι τρόποι αντιμετώπισης των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων από όλα τα κράτη και τους παίκτες της παγκόσμιας οικονομίας. Η αλληλεξάρτηση των οικονομιών και οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης οδηγούν σε ταχεία εξάπλωση της κρίσης. Χαρακτηριστικό γεγονός αποτελεί η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, όπου ξεκίνησε από τις ΗΠΑ λόγω της φούσκας των ακινήτων και της χρεοκοπία της Lehman Brothers, και τελικά προκάλεσε μία παγκόσμια οικονομική κρίση.

Πέρα από τις οικονομικές κρίσεις, η εμφάνιση μιας πανδημίας, δηλαδή μιας σοβαρής ασθένειας που επηρεάζει μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, μπορεί να διαταράξει την κανονικότητα επιφέροντας υγειονομική, οικονομική, κοινωνική και πολιτική αναστάτωση. Για την αντιμετώπιση και τον μετριασμό της εξάπλωσης χρειάζονται στοχευμένα μέτρα αντίστοιχα των χαρακτηριστικών της νόσου και του τρόπου μετάδοσης. Σημαντική είναι η πρόληψη και η ετοιμότητα αντιμετώπισης μίας πανδημικής κρίσης μέσω συνεχών επενδύσεων σε υποδομές δημόσιας υγείας, δομές επικοινωνίας και γραφειοκρατικές υποδομές, αποτελεσματικών δημόσιων θεσμών και ισχυρής οικονομίας. Από τις αρχές του 2020 έως σήμερα βρισκόμαστε εν μέσω της υγειονομικής κρίσης που προκάλεσε ο COVID-19 διαταράσσοντας την παγκόσμια οικονομία και προκαλώντας παροδική ύφεση. Η πρόοδος των εμβολιασμών, οι αυξημένες δαπάνες υγείας και η στήριξη της οικονομίας αναμένεται να οδηγήσουν στην αντιμετώπιση της πανδημίας και στην οικονομική ανάκαμψη.

Επιπροσθέτως, βασικό παράγοντα οικονομικής άνθησης μίας οικονομίας αποτελεί το διεθνές εμπόριο που αποτελεί εξελισσόμενο φαινόμενο βάσει θεωρητικών προτύπων και οικονομικών σχολών σκέψης. Ήδη τον 16^ο αιώνα, επικράτησε η σχολή του μερκαντιλισμού, ο οποίος μετατράπηκε αργότερα σε προστατευτισμό, υποστηρίζοντας τον κρατικό έλεγχο του εμπορίου με τη λήψη μέτρων για την διατήρηση του θετικού εμπορικού ισοζυγίου. Στη συνέχεια, όμως, τον 18^ο αιώνα επικράτησε η σχολή των φυσιοκρατών ως πρόδρομοι των

κλασικών οικονομολόγων, οι οποίοι ασπάζονταν την ιδέα του ελεύθερου εμπορίου χωρίς κρατικές παρεμβάσεις. Συγκεκριμένα, οι κλασικοί οικονομολόγοι (A.Smith, D.Ricardo κ.α.) κυριάρχησαν από τον 19^ο αιώνα υπερασπιζόμενοι την πλήρη απελευθέρωση του εμπορίου και της βιομηχανίας απαλείφοντας κάθε κρατικό εμπόδιο, καθώς θεωρούσαν το διεθνές εμπόριο παίγνιο θετικού αθροίσματος στο οποίο όλοι αποκομίζουν οφέλη.

Η επικράτηση της φιλελεύθερης θεωρίας, η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης έθεσαν τα θεμέλια για την προώθηση της εξωστρέφειας και του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων και εν γένει των οικονομιών. Στο σύγχρονο περιβάλλον, οι επιχειρήσεις καλούνται να διεισδύουν και να δραστηριοποιούνται στις διεθνείς αγορές, ενώ τα κράτη οφείλουν να δημιουργούν ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον δίνοντας κίνητρα και ενδυναμώνοντας την επιχειρηματική εξωστρέφεια. Συγκεκριμένα, υπάρχουν διάφοροι τρόποι διεθνοποίησης των εταιρειών, με πιο συνηθισμένο τρόπο αυτό των άμεσων ή έμμεσων εξαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών. Άλλοι τρόποι είναι ενδεικτικά η δικαιόχρηση, οι ΞΑΕ που μπορούν να εμφανιστούν με διάφορους ειδικότερους τρόπους (κοινοπραξία, εξαγορά και συγχώνευση κ.α.), όπως και οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου.

Προκειμένου να δραστηριοποιηθεί μία επιχείρηση στο εξωτερικό με τη μορφή ξένης άμεσης επένδυσης υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες στη χώρα υποδοχής που μπορεί να λειτουργήσουν είτε προτρεπτικά είτε αποτρεπτικά. Ειδικότερα, ως κίνητρα προσέλκυσης νοούνται τα κυβερνητικά κίνητρα, τα κίνητρα προερχόμενα από την αγορά εργασίας, κίνητρα έμμεσα από την κυβέρνηση ή από την παθητική στάση της χώρας υποδοχής, ενώ υπάρχουν κίνητρα που πηγάζουν από την ίδια την πολυεθνική εταιρεία ή το εξωτερικό περιβάλλον. Εντούτοις, ως αντικίνητρα λαμβάνονται υπόψη περιορισμοί αναφορικά με τη χώρα, το επιχειρηματικό περιβάλλον, νομικοί, φορολογικοί, περιβαλλοντικοί πολιτιστικοί, θρησκευτικοί και πολιτικοί περιορισμοί, όπως και εξωγενείς περιορισμοί.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, από τη δεκαετία του 1990 έως την οικονομική κρίση του 2008 επικρατούσε οικονομική ευημερία, ενώ στη συνέχεια ήρθαν στην επιφάνεια διαχρονικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας εξαιτίας της μη υλοποίησης των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων. Επιγραμματικά, κυριαρχούσαν η έλλειψη ανταγωνιστικότητας, οι πελατειακές σχέσεις, η παραοικονομία, η γραφειοκρατία, η αναποτελεσματικότητα των μηχανισμών είσπραξης, οι υπέρογκες κυβερνητικές δαπάνες, η πολιτική και οικονομική διαφθορά, όπως και η μη ποιοτική διακυβέρνηση. Συνεπώς, δημιουργήθηκε μεγάλο έλλειμα

στον προϋπολογισμό, υψηλό χρέος και μεγάλο ποσοστό ανεργίας. Η χώρα βίωσε μία τριπλή κρίση, δηλαδή τραπεζική, αναπτυξιακή και κρίση δημοσίου χρέους. Συνεπώς, για την επίλυση του ζητήματος ρευστότητας και της υλοποίησης μεταρρυθμίσεων για την αναδιάρθρωση της οικονομίας, η χώρα συμμετείχε σε τρία Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής (2010-2015). Από το 2017 η χώρα σημείωσε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, ενώ πλέον βρίσκεται σε καθεστώς ενισχυμένης εποπτείας.

Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης το 2009 στην Ελλάδα επηρέασε την εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων. Τα αυξημένα ποσοστά των ελληνικών εξαγωγών και των άμεσων ξένων επενδύσεων που παρατηρούνταν την περίοδο της οικονομικής ευημερίας (2000-2008) άρχισαν να συρρικνώνονται λίγο μετά την εμφάνιση της κρίσης. Η επιδείνωση των προβλημάτων που ήδη υπήρχαν στην ελληνική οικονομία, όπως η γραφειοκρατία, οι πελατειακές σχέσεις, η υψηλή φορολογία, η διαφθορά, η παραοικονομία, επηρέασαν αρνητικά τις επιχειρήσεις και τη διείσδυση τους στις ξένες αγορές. Ωστόσο, τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, η δημοσιονομική εξυγίανση, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας κυρίως σε όρους τιμών, η υλοποίηση διαθρωτικών μεταρρυθμίσεων για τη μείωση της διαφθοράς και της γραφειοκρατίας είναι κάποιοι από τους βασικούς παράγοντες που συνέβαλαν στην ανατροπή του δυσμενούς επιχειρηματικού κλίματος. Συνεπώς, την περίοδο 2017-2019 σημειώθηκε αύξηση των ελληνικών εξαγωγών και των άμεσων ξένων επενδύσεων, με αποτέλεσμα την εκ νέου αύξηση της εξωστρέφειας και ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων.

Σήμερα η Ελλάδα από τις αρχές του 2020 βιώνει υγειονομική κρίση εξαιτίας της πανδημίας που προκαλεί ο νέος κορονοϊός COVID-19. Μέχρι στιγμής, έχουν περάσει τρία πανδημικά κύματα, γεγονός που οδήγησε σε μεγάλο αριθμό κρουσμάτων και θανάτων. Η ελληνική κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της πανδημίας προέβη σε περιοριστικά μέτρα μετακινήσεων, προσωρινό κλείσιμο των χώρων εστίασης, ψυχαγωγίας, σχολείων, όπως και σε προσωρινό κλείσιμο των συνόρων. Όπως ήταν αναμενόμενο, μειώθηκε ο όγκος του εμπορίου λόγω της μειωμένης καταναλωτικής ζήτησης, ενώ επλήγησαν οι τομείς των μεταφορών, της ναυτιλίας, της εστίασης, της ψυχαγωγίας και του τουρισμού. Για την αντιμετώπιση των συνεπειών, ασκήθηκε επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και διευκολυντική νομισματική πολιτική. Αξιοσημείωτα είναι τα ευρωπαϊκά μέτρα στήριξης της οικονομίας, των επιχειρήσεων και της απασχόλησης, ενώ παρέχονται κονδύλια για τη μετάβαση σε μία βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς πράσινη και ψηφιακή οικονομία.

Η υγειονομική κρίση, όμοια με την οικονομική κρίση, διατάραξε την ελληνική οικονομία και την εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, το 2020 παρατηρήθηκε συρρίκνωση των ελληνικών άμεσων ξένων επενδύσεων και των ελληνικών εξαγωγών, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας αναταραχής στο παγκόσμιο εμπόριο, τις μεταφορές και τις εφοδιαστικές αλυσίδες. Βέβαια, στα θετικά σημειώνεται πως η ετοιμότητα της ΕΕ και η παροχή μέτρων οικονομικής στήριξης προς τα κράτη μέλη, μεταξύ αυτών και στην Ελλάδα, δεν άφησε την κρίση να βαθύνει. Συνεπώς, ήδη από το 2021 παρατηρείται οικονομική ανάκαμψη στην ελληνική οικονομία με ταυτόχρονη αύξηση των εξαγωγών και των ελληνικών ξένων άμεσων επενδύσεων, η οποία σύμφωνα με τις προβλέψεις αναμένεται να συνεχιστεί τα επόμενα έτη.

Πάντως, διαχρονικά η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα εξωστρέφειας, καθώς οι ελληνικές άμεσες επενδύσεις κυμαίνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα κατευθυνόμενες κυρίως προς την ΕΕ, ενώ παράλληλα υπάρχει συνεχές έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο. Πρόσθετα, παρατηρείται στασιμότητα των εξαγωγών, ενώ η αύξηση τους τα τελευταία χρόνια οφείλεται στα προγράμματα αναπροσαρμογής και στις εξαγωγές καυσίμων, που αποτελούν το 1/3 των συνολικών εξαγωγών. Η μειωμένη εξωστρέφεια οφείλεται στη μη ύπαρξη ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος και στην ύπαρξη πάγιων προβλημάτων τόσο από την πλευρά του κράτος (π.χ. γραφειοκρατία, νομοθετικό πλαίσιο) όσο και από την πλευρά των επιχειρήσεων (π.χ. μέγεθος επιχειρήσεων, έλλειψη εξαγωγικής κουλτούρας και καινοτομιών, χαμηλή προστιθέμενη).

Επομένως, κρίνεται επιτακτική η ενίσχυση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων και η διείσδυση τους σε αγορές όπως η Βουλγαρία. Η τελευταία, πρώην κομμουνιστικό κράτος, προέβη τη δεκαετία του 90' στο άνοιγμα των συνόρων και τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας και του εμπορίου, ενώ πλέον ανήκει στην ΕΕ. Διαθέτει διαχρονικά ισχυρή οικονομική ανάπτυξη και το επενδυτικό κλίμα θεωρείται ευνοϊκό λόγω των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων, όπως οι ιδιωτικοποιήσεις και η ενίσχυση του φορολογικού συστήματος. Παρόλα αυτά, ως προκλήσεις παραμένουν η διαφθορά της δημόσιας διοίκησης, οι αδυναμίες του δικαστικού συστήματος, η χαμηλή ανταγωνιστικότητα και η έλλειψη διαφάνειας των δημοσίων συμβάσεων.

Μέχρι σήμερα οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Βουλγαρίας είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες παρουσιάζοντας αξιόλογο όγκο διεθνούς εμπορίου και επενδύσεων, όπως και αξιόλογο θεσμικό πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας. Οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών

ξεκίνησαν να αναπτύσσονται τη δεκαετία του 90' με το άνοιγμα των συνόρων, τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου και την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων στη Βουλγαρία. Οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών δεν φαίνεται να διαταράχτηκαν ιδιαίτερα την περίοδο της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης. Αν και οι εισαγωγές από τη Βουλγαρία υπερτερούν έναντι των εξαγωγών, η Ελλάδα παραμένει στη 7^η θέση των ξένων προμηθευτών της Βουλγαρίας εξάγοντας κυρίως ορυκτά καύσιμα και έλαια, πλαστικά προϊόντα, καπνά, σίδηρο και χάλυβα. Παράλληλα, παραμένει στην 6^η θέση μεταξύ των σημαντικότερων επενδυτών στη Βουλγαρία, καθώς δραστηριοποιούνται περίπου 18.000 ελληνικές εταιρείες, κυρίως σε τομείς που αφορούν στο λιανικό και χονδρικό εμπόριο, το χρηματοπιστωτικό, βιομηχανικό και κατασκευαστικό τομέα, όπως και τους τομείς ενέργειας και συμβουλευτικών υπηρεσιών.

Η διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στην Βουλγαρία πρέπει να επεκταθεί περαιτέρω, καθώς υπάρχει πληθώρα κινήτρων που ευνοούν το επιχειρηματικό περιβάλλον. Επεξηγηματικά, η Βουλγαρία αποτελεί κράτος της ΕΕ με σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης και θετικές οικονομικές προοπτικές. Η υλοποίηση μεταρρυθμίσεων, η παροχή επενδυτικών κινήτρων και η απλοποίηση των διαδικασιών δημιουργίας εταιρειών έχουν αναμορφώσει το επενδυτικό κλίμα. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα μπορεί να επωφεληθεί της γεωγραφικής εγγύτητας, του μεγέθους της αγοράς, της χαμηλής φορολογίας, του χαμηλού κόστους μεταφοράς, του φθηνού εργατικού δυναμικού και του χαμηλού κόστους εργασίας. Η ενίσχυση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων και της περαιτέρω διείσδυσης στην βουλγάρικη αγορά αναμένεται να τονώσουν την ελληνική οικονομία και να αυξήσουν την κοινωνική ευημερία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bitzenis, A., Papadopoulos, I., & Vlachos, V. (2013). *Reflections on the Greek Sovereign Debt Crisis*. Cambridge Scholars Publishing.
- Claessens, S., & Kose, A. (2013). *Financial Crises: Explanations, Types and Implications*. IMF. Ανάκτηση 05 07, 2022, από <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1328.pdf>
- Corporate Finance Institute. (2022). *Strategic Alliances*. Ανάκτηση 05 19, 2022, από www.corporatefinanceinstitute.com: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/strategy/strategic-alliances/>
- efsyn.gr. (2018, 08 20). Το τέλος των μνημονίων και ο δρόμος που έχουμε να διανύσουμε. *Η εφημερίδα των συντακτών*. Ανάκτηση 04 16, 2022, από https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/161369_telos-ton-mnimonion-kai-o-dromos-poy-ehoyme-na-dianysoume
- Entrepreneur Europe. (2022). *Licensing*. Ανάκτηση 05 19, 2022, από www.entrepreneur.com: <https://www.entrepreneur.com/encyclopedia/licensing>
- European Commission. (2022). *Recovery and Resilience Facility*. Ανάκτηση 04 19, 2022, από www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en
- European Council. (2022). *COVID-19: the EU's response to the economic fallout*. Ανάκτηση 05 09, 2022, από www.consilium.europa.eu: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/covid-19-economy/>
- European Union. (2022). *Bulgaria - Overview*. Ανάκτηση 04 14, 2022, από www.european-union.europa.eu: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/bulgaria_en
- Gilpin, R. (2002). *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- gov.gr. (2022, 05 10). *Covid-19 | Στατιστικά δεδομένα εμβολιασμού*. Ανάκτηση 05 11, 2022, από www.gov.gr: <https://emvolio.gov.gr/vaccinationtracker>

- Hadziahmetovic, A., Halebic, J., & Colakovic, N. (2018). Economic Crisis: Challenge for Economic Theory and Policy. *Eurasian Journal of Economics and Finance*, 1-8. Ανάκτηση 05 05, 2022, από https://www.researchgate.net/publication/330198846_ECONOMIC_CRISIS_CHALLENGE_FOR_ECONOMIC_THEORY_AND_POLICY/fulltext/5c334812a6fdccd6b599aad8/ECONOMIC-CRISIS-CHALLENGE-FOR-ECONOMIC-THEORY-AND-POLICY.pdf?origin=publication_detail
- Heilbroner, R. (2000). *Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου: Η ζωή και οι ιδέες τους*. (Α. Μανιάτης, Επιμ., & Β. Λίγγρη, Μεταφρ.) Αθήνα: Κριτική.
- IMF. (2022). *International Monetary Fund*. Ανάκτηση 04 16, 2022, από www.imf.org: <https://www.imf.org/en/countries#G>
- Jākobsone, M. (2021, May 03). *Bulgaria - Digital Bulgaria 2025 National Programme*. Ανάκτηση 05 14, 2022, από Digital Skills & Jobs Platform: <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/national-initiatives/national-strategies/bulgaria-digital-bulgaria-2025-national-programme>
- Krugman, P., & Obstfeld, M. (2011). *Διεθνής οικονομική* (Τέταρτη εκδ.). Αθήνα: Κριτική.
- Madhav, N., Oppenheim, B., Gallivan, M., Mulembakani, R., Rubin, E., & Wolfe, N. (2017). *Pandemics: Risks, Impacts, and Mitigation*. Στο *Disease Control Priorities: Improving Health and Reducing Poverty*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank. Ανάκτηση 05 10, 2022, από <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK525302/>
- Merriam-webster. (2022). *Frequently Asked Questions About pandemic*. Ανάκτηση 05 10, 2022, από <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pandemic>
- N.4781. (2021). Οργάνωση και λειτουργία Υπουργείου Εξωτερικών, Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού, ρύθμιση θεμάτων διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας και άλλες διατάξεις. *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*(Α'31).
- naftemporiki.gr. (2021, Μάρτιος 06). *ΥΠΕΞ-έκθεση: Η πανδημία επιβάρυνε τον ρυθμό αύξησης των ελληνικών εξαγωγών*. Ανάκτηση 05 14, 2022, από www.naftemporiki.g: <https://m.naftemporiki.gr/story/1699830>

- O'Brien, R., & Williams, M. (2011). *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία* (Τρίτη εκδ.). (Π. Σκλιάς, Επιμ., & Κ. Κρίτσης, Μεταφρ.) Αθήνα: Παπαζήση.
- OECD. (2021, Δεκέμβριος). *Economic Forecast Summary*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). Ανάκτηση 04 16, 2022, από www.oecd.org: <https://s3.amazonaws.com/document.issuu.com/211128155200-b4db067439e2562fa53ca423b2cff42e/original.file?AWSAccessKeyId=AKIATDDRE5J7Z2DEP5HP&Expires=1650123926&Signature=4JN0WLPOpn4RpkcOHa4ODNTzDDo%3D>
- Peterson Institute for International Economics. (2020). *The Greek Debt Crisis*. Ανάκτηση 04 28, 2022, από www.piie.com: <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/greek-debt-crisis.pdf>
- Pettinger, T. (2010, July 17). *Types of Economic Crisis*. Ανάκτηση 05 05, 2022, από www.economicshelp.org: <https://www.economicshelp.org/blog/2294/economics/economic-problem/>
- The World Factbook. (2022). *Explore All Countries - Bulgaria*. Ανάκτηση 04 16, 2022, από www.cia.gov: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bulgaria/>
- tovima.gr. (2022, 04 07). Bloomberg: Τον Αύγουστο η έξοδος της Ελλάδας απο το καθεστώς ενισχυμένης εποπτείας. *Το Βήμα*. Ανάκτηση 04 15, 2022, από <https://www.tovima.gr/2022/04/07/finance/bloomberg-ton-aygousto-i-eksodos-tis-elladas-apo-to-kathestos-enisxymenis-epopteias/>
- Trading Topics. (2021, January 20). *The EC: Bulgaria should create Conditions for a Research and Innovation Ecosystem to help Its Economy*. Ανάκτηση 05 14, 2022, από www.trendingtopics.eu: <https://www.trendingtopics.eu/the-ec-bulgaria-should-create-conditions-for-a-research-and-innovation-ecosystem-to-help-its-economy/>
- Transparency International. (2022, 01 25). *CPI 2021 For Western Europe & European Union: Trouble ahead for stagnating region*. Ανάκτηση 04 13, 2022, από www.transparency.org: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-western-europe-european-union-trouble-ahead-for-stagnating-region>
- World Bank. (2022). Ανάκτηση 05 06, 2022, από www.data.worldbank.org: <https://data.worldbank.org/country/bulgaria?view=chart>

- World Economic Forum. (2017). *Global Competitiveness Index*. Ανάκτηση 05 14, 2022, από www.reports.weforum.org: <https://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2016-2017/competitiveness-rankings/>
- Worldometer. (2022, 05 10). *Greece*. Ανάκτηση 05 11, 2022, από www.worldometers.info: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/greece/>
- Αβραμίδης, Π. (2020, Μάρτιος 20). Η οικονομική κρίση του 2008 και της πανδημίας. Αθήνα. Ανάκτηση 04 30, 2022, από <https://www.kathimerini.gr/economy/international/1070134/i-oikonomiki-krisi-toy-2008-kai-tis-pandimias/>
- Βαγιανός, Δ., Βέττας, Ν., & Μεγίρη, Κ. (2010, Αύγουστος 5). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία. Αθήνα. Ανάκτηση 04 30, 2022, από http://users.uoi.gr/kammas/Meghir_et_al_2010.pdf
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας. (2021, 11 12). *Ετήσια έκθεση έτους 2020 για τη Βουλγαρία*. Ανάκτηση 05 07, 2022, από www.agora.mfa.gr: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/77846>
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στη Σόφια. (2021, 11 05). *Επιχειρηματικός Οδηγός για τη Βουλγαρία*. Ανάκτηση 04 04, 2022, από www.agora.mfa.gr: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/77701>
- ΕΒΕΑ. (2019). *Ελληνικές εξαγωγές & νέο μοντέλο ανάπτυξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων*. Ανάκτηση 05 15, 2022, από www.acci.gr: https://adminportal.acci.gr/images/ErevnaEBEAexport2019_F-1781993573.pdf
- Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου. (2014). *Διεθνοποίηση Εμπορικών Επιχειρήσεων*. Ανάκτηση 05 09, 2022, από http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/6953/1660_2_%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%206_COVER.pdf
- ΕΛΣΤΑΤ. (2022). *Εισαγωγές-Αφίξεις, Εξαγωγές-Αποστολές και Εμπορικό Ισοζύγιο, με διάκριση Ενδοκοινοτικού Εμπορίου και Εμπορίου με Τρίτες Χώρες, σε Αζία και Ποσότητα (Προσωρινά Στοιχεία) (Ιανουάριος 2004- Φεβρουάριος 2022)*. Ανάκτηση 04 14, 2022, από Ελληνική Στατιστική Αρχή: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFC02/->

- Ευρετήριο Οικονομικών Όρων. (2022). *Δικαιόχρηση (Franchising)*. Ανάκτηση 05 19, 2022, από www.euretirio.com: <https://euretirio.com/dikaoxrisi-franchising/>
- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2017, Νοέμβριος 16). *Προγράμματα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα: παρά τις αδυναμίες, ορισμένες μεταρρυθμίσεις είναι γεγονός, δηλώνουν οι ελεγκτές της ΕΕ*. Ανάκτηση 04 29, 2022, από www.eca.europa.eu: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/INSR17_17/INSR_GREECE_EL.pdf
- Ευσταθίου, Ν. (2020). Το χρονικό της πανδημίας, όπως αποτυπώνεται στις σελίδες της «Κ». *Η καθημερινή*. Ανάκτηση 05 10, 2022, από <https://www.kathimerini.gr/world/1074508/to-chroniko-tis-pandimias-opos-apotyponetai-stis-selides-tis-k/>
- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ. (2019, Οκτώβριος). Διαρθρωτικές και τεχνολογικές μεταβολές της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο της κρίσης. *Ενημέρωση*, σσ. 1-22. Ανάκτηση 04 08, 2022, από https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2019/11/OKTOBRIOS_2019.pdf
- Καλυβίτης, Σ., Κατσίμη, Μ., & Μούτος, Θ. (2018, Δεκέμβριος). *Εξαγωγές και Εξαγωγικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα*. Ανάκτηση 05 14, 2022, από www.dianeosis.org: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/12/exports_final.pdf
- Καραγιάννη, Ρ., & Κώτση, Α. (2014, Δεκέμβριος). *Δείκτες ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας*. Ανάκτηση 04 12, 2022, από www.researchgate.net: https://www.researchgate.net/profile/Roxani-Karagiannis/publication/304493231_Deiktes_antagonistikotetas_tes_ellenikes_oikonomias/links/57712f9108ae6219474a385b/Deiktes-antagonistikotetas-tes-ellenikes-oikonomias.pdf
- Κιτωνάκης, Ν. (2021). *Αρχές Διεθνούς Μάρκετινγκ - Εξαγωγικό Μάρκετινγκ Ελληνικών Προϊόντων*. Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Κότιος, Α., & Παυλίδης, Γ. (2012). *Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις*. Αθήνα: ROSILI.
- Κωνσταντόπουλος, Γ. (2021, Σεπτέμβριος 10). *Η εξωστρέφεια πρέπει να αποτελέσει τη βάση του νέου παραγωγικού μοντέλου της χώρας*. Ανάκτηση 05 09, 2022, από

<https://m.naftemporiki.gr/story/1772022/i-eksostreifeia-prepei-na-apotelese-ti-basi-tou-neou-paragogikou-montelou-tis-xoras>

Λυμπερόπουλος, Κ. (2021, Μάρτιος 16). *Άμεση ανάγκη εξωστρέφειας*. Ανάκτηση 05 09, 2022, από www.capital.gr: <https://www.capital.gr/me-apopsi/3532203/amesi-anagki-exostreifeias>

Μανώλη, Π., & Μαρής, Γ. (2015). *Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα: Κάλλιπος.

Μπιτζένης, Α. (2009). *Παγκοσμιοποίηση, πολυεθνικές, επενδύσεις και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα*. Αθήνα: Σταμούλη Α.Ε.

Μπιτζένης, Α. (2014). *Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις*. Αθήνα: Σταμούλη Α.Ε.

Μπιτζένης, Α. (2014). *Η δυναμική των αγορών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης: Μετάβαση και οικονομική κρίση*. Αθήνα: Σταμούλη Α.Ε.

Οικονόμου, Φ., & Τριαντόπουλος, Χ. (2018). *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Ανάκτηση 04 13, 2022, από www.kepe.gr: https://www.kepe.gr/images/meletes/meleth-79/Meleth_79_LOW.pdf

Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων. (2022, Μαρτίου 08). www.pse.gr. Ανάκτηση 04 05, 2022, από *Αλλάζει ο χάρτης των ελληνικών εξαγωγών το 2021*: http://www.pse.gr/deltia_typou?page=1

Πέτρου, Ε. (2022, 02 26). *Δύο χρόνια κορονοϊός στην Ελλάδα: Η πορεία, τα lockdowns, τα μέτρα και η ελπίδα*. Ανάκτηση 05 10, 2022, από www.ertnews.gr: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/dyo-chronia-koronoios-stin-ellada-i-poreia-ta-lockdowns-ta-metra-kai-i-elpida/>

ΣΕΒ. (2019, Ιανουάριος 29). *Το παράδοξο της αύξησης των Ελληνικών εξαγωγών και της στασιμότητας της διεξόδου τους στις παγκόσμιες αγορές*. Ανάκτηση 05 15, 2022, από www.sev.org.gr: https://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/51826/EcoBulletin_29_01_2019_V6.pdf

Σταθάτος, Η. (2019, 11 13). *Ποιές χώρες δίνουν επενδυτική ψηφο εμπιστοσύνης στην Ελλάδα - Διαδραστικός χάρτης*. Ανάκτηση 05 16, 2022, από www.fortunegreece.com:

<https://www.fortunegreece.com/article/pies-chores-dinoun-ependitiki-psifo-empistosinis-stin-ellada-diadrastikos-chartis/>

Τράπεζα της Ελλάδας. (2020, Μάρτιος). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2019*. Ανάκτηση 04 10, 2022, από <https://www.bankofgreece.gr/Publications/ekthdkth2019.pdf>

Τράπεζα της Ελλάδος. (2010, Απρίλιος). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2009*. Ανάκτηση 04 29, 2022, από www.bankofgreece.gr: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/ekthdkth2009.pdf>

Τράπεζα της Ελλάδος. (2022, Απρίλιος). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2021*. Ανάκτηση 04 25, 2022, από www.bankofgreece.gr: <https://www.bankofgreece.gr/ekdoseis-ereyna/ekdoseis/ekthesh-dioikhth>

Τσούνης, Ν. (2015). *Θεωρία Διεθνούς Εμπορίου*. Αθήνα: Κάλλιπος.

Υπουργείο Εξωτερικών. (2022). *Γραφείο Αντιπροσωπείας*. Ανάκτηση 05 19, 2022, από www.agora.mfa.gr:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja>

[&uact=8&ved=2ahUKEwiPhfK-](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiPhfK-)

[nev3AhVLR_EDHVahAgAQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fagora.mfa.](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiPhfK-)

[gr%2Finfofiles%2F%25CE%2593%25CF%2581%25CE%25B1%25CF%2586%25](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiPhfK-)

[CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25BF%2520%25CE%25B](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiPhfK-)

Φλώρος, Χ. (2020, Δεκέμβριος 17). *Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση 2008 εναντίον παγκόσμιας κρίσης πανδημίας 2020*. Ανάκτηση 04 17, 2022, από www.huffingtonpost.gr: https://www.huffingtonpost.gr/entry/paykosmia-chrematopistotike-krise-2008-enantion-paykosmias-krises-pandemias-2020_gr_5fdb1c01c5b6aa861e5bdfcc

Χρυσολωρά, Ε. (2020). *Οι έξι άξονες του σχεδίου αξιοποίησης των 32 δισ. ευρώ. Η καθημερινή*. Ανάκτηση 05 09, 2022, από <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1084919/oi-exi-axones-toy-schedioy-axiopoisis-ton-32-dis-eyro/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: Κατάταξη της Ελλάδας με βάση τους δείκτες ανταγωνιστικότητας

Κατάταξη (ranking) της Ελλάδας με βάση τους δείκτες ανταγωνιστικότητας			
Διαστάσεις δεικτών	Θέση της Ελλάδας/Αριθμός χωρών		
Doing Business ¹			
	2010 Αριθμός χωρών 183	2014 Αριθμός χωρών 189	2015 Αριθμός χωρών 189
Ευκολία στην ίδρυση επιχειρήσεων (Ease of Doing Business)	109	65	61
Έναρξη επιχειρήσεων (Starting Business)	140	57	52
Αδειοδότηση κατασκευών (Dealing with Construction Permits)	50	90	88
Πρόσβαση στην ηλεκτροδότηση (Getting Electricity)	147	73	80
Μεταγραφές ακινήτων (Registering Property)	107	170	116
Πρόσβαση σε χρηματοοικονομική πίστωση (Getting Credit)	87	67	71
Προστασία επενδυτών (Protecting Investors)	154	61	62
Αποπληρωμή φόρων (Paying Taxes)	76	41	59
Εξωστρέφεια (Trading Across Borders)	80	50	48
Εκτέλεση συμβάσεων (Enforcing Contracts)	89	155	155
Επίλυση χρεοκοπίας (Resolving Insolvency)	43	51	52
Global Competitiveness Index ²			
	2009-2010 Αριθμός χωρών 133	2013-2014 Αριθμός χωρών 148	2014-2015 Αριθμός χωρών 144
Συνολικός δείκτης (Overall)	71	91	81
Βασικές προϋποθέσεις (Basic requirements)	56	88	76
Θεσμοί (Institutions)	70	103	85
Υποδομές (Infrastructure)	47	38	36
Μακροοικονομικό περιβάλλον (Macroeconomic environment)	103	147	135
Υγεία και πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Health and primary education)	41	35	41
Ενισχυτές αποδοτικότητας (Efficiency enhancers)	57	67	65
Ανώτατη εκπαίδευση και μετεκπαίδευση (Higher education and training)	43	41	44
Αποδοτικότητα της αγοράς αγαθών (Goods market efficiency)	75	108	85
Αποδοτικότητα της αγοράς εργασίας (Labor market efficiency)	116	127	118
Ανάπτυξη χρηματοοικονομικών αγορών (Financial market development)	83	138	130
Τεχνολογική ετοιμότητα (Technological readiness)	53	39	39
Μέγεθος αγορών (Market size)	34	47	49
Παράγοντες καινοτομίας (Sophistication Factors)	66	81	74
Επιχειρησιακή οργάνωση (Business sophistication)	66	83	74
Καινοτομία (Innovation)	65	87	79

Διαστάσεις δεικτών	Θέση της Ελλάδας/Αριθμός χωρών		
World Competitiveness Scoreboard ³			
	2010	2013	2014
	Αριθμός χωρών	Αριθμός χωρών	Αριθμός χωρών
	60	60	60
Συνολικός (Overall)	46	54	57
Οικονομική αποδοτικότητα (Economic Performance)	48	59	60
Εγχώρια οικονομία (Domestic Economy)	31	60	59
Διεθνές εμπόριο (International Trade)	56	45	37
Διεθνείς επενδύσεις (International Investment)	48	50	51
Απασχόληση (Employment)	48	60	60
Τιμές (Prices)	40	5	7
Κυβερνητική αποδοτικότητα (Government Efficiency)	54	56	57
Δημόσια χρηματοδότηση (Public Finance)	58	52	59
Δημοσιονομική πολιτική (Fiscal Policy)	47	54	54
Θεσμικό πλαίσιο (Institutional Framework)	43	55	55
Νομοθεσία επιχειρήσεων (Business Legislation)	41	45	40
Κοινωνική υποδομή (Societal Framework)	39	40	40
Αποδοτικότητα επιχειρήσεων (Business efficiency)	45	47	54
Παραγωγικότητα & αποδοτικότητα (Productivity & Efficiency)	30	32	37
Αγορά εργασίας (Labor Market)	50	48	52
Χρηματοδότηση (Finance)	38	54	53
Πρακτικές Διοίκησης (Management Practices)	44	48	51
Συμπεριφορές και αξίες (Attitudes and Values)	45	48	53
Υποδομές (Infrastructure)	33	35	39
Βασική υποδομή (Basic Infrastructure)	31	37	45
Τεχνολογική υποδομή (Technological Infrastructure)	35	39	46
Επιστημονική υποδομή (Scientific Infrastructure)	35	41	39
Υγεία και Περιβάλλον (Health and Environment)	28	26	26
Εκπαίδευση (Education)	32	29	34
The Euro Plus Monitor ⁴			
	2011	2012	2013
	Αριθμός χωρών	Αριθμός χωρών	Αριθμός χωρών
	17	20	20
Διαδικασία προσαρμογής (Adjustment Progress)	2	1	1
Προσαρμογή εμπορικού ισοζυγίου (External adjustment)	5	5	7
Δημοσιονομική προσαρμογή (Fiscal adjustment)	1	1	1
Προσαρμογή εργατικού κόστους (Labour cost adjustment)	6	3	2
Πρόοδος μεταρρυθμίσεων (Reform drive)	Μη διαθέσιμο	1	1
Οικονομική ευρωστία (Fundamental Health)	17	20	17
Μακροχρόνια ανάπτυξη (Growth)	13	16	18
Ανταγωνιστικότητα (Competitiveness)	16	16	18
Δημοσιονομική σταθερότητα (Fiscal sustainability)	17	20	15
Χρηματοοικονομική προσαρμοστικότητα (Resilience)	15	13	13

* Από το 2014 και μετά οι κατατάξεις έχουν αλλάξει λόγω αλλαγής της μεθοδολογίας και αναθεώρησης των στοιχείων.
Πηγή: ¹ The World Bank 2014, ² World Economic Forum 2014, ³ IMD 2014, ⁴ Berenberg and Lisbon Council 2013.

Πηγή: (ΚΕΠΕ,2014)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: Ελληνικές εξαγωγές στη Βουλγαρία – κυριότερα προϊόντα

	2019		2020		Μεταβολή στην αξία
	Αξία	% στο σύνολο	Αξία	% στο σύνολο	
8ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
'27112100' - Αέριο φυσικό σε αεριώδη κατάσταση	85.838.212	5,2	94.354.221	6,1	+8.516.009
'27101943' - Περιεκτικότητας κατά βάρος σε θείο που δεν υπερβαίνει το 0,001 %	26.260.829	1,6	50.597.484	3,3	+24.336.665
'39021000' - Πολυπροπυλένιο σε αρχικές μορφές	54.462.008	3,3	44.781.516	2,9	-9.680.492
'95030095' - Από πλαστική ύλη	50.045.918	3,0	42.595.390	2,8	-7.450.528
'24022090' - Τσιγάρα που περιέχουν καπνό (εκτός από αυτά που περιέχουν γαρίφαλο)	30.008.429	1,8	34.994.634	2,3	+4.986.205
'76042910' - Ράβδοι από κράματα αργιλίου	37.739.132	2,3	32.192.005	2,1	-5.547.127
'72131000' - Χοντρόσυρμα από σίδηρο ή από όχι σε κράμα χάλυβα, ακανόνιστα περιελιγμένο, με εγκοπές, ραβδώσεις, κοιλώματα ή ανάγλυφα που γίνονται κατά την έλαση (EKAX)	24.087.920	1,4	26.391.902	1,7	+2.303.982
'74040010' - Απορρίμματα και θραύσματα από εξευγενισμένο χαλκό (εκτός από ακατέργαστους άγκους [πλινθώματα] ή εκτός από παρόμοιες ακατέργαστες μορφές, από ρευστοποιημένα απορρίμματα και θραύσματα από χαλκό, εκτός από τέφρες και κατάλοιπα (σκωρίες)	29.609.124	1,8	23.320.968	1,5	-6.288.156
'73061990' - Συγκολλημένοι ελικοειδείς	17.830.696	1,1	22.947.065	1,5	+5.116.369
'27132000' - Ασφαλτος από πετρέλαιο	20.860.122	1,2	18.431.765	1,2	-2.428.357
'24011095' - Άλλα καπνά	21.374.516	1,3	17.500.958	1,1	-3.873.558
'20057000' - Ελιές	14.994.849	0,9	15.707.591	1	+712.742
'73051200' - Σιλήνες των τύπων που χρησιμοποιούνται για αγωγούς	1.465	0,0	13.880.663	0,9	

πετρελαίου και αερίου μεγάλου μήκους, κυκλικής διατομής και εξωτερικής διαμέτρου > 406,4 mm, από σίδηρο ή χάλυβα, με επιμήκη συγκόλληση ραφών (εκτός αυτών με καλυμμένο ηλεκτρικό τόξο)					+13.879.198
'08039010' - Νωπές	17.343.697	1,0	13.311.246	0,8	-4.032.451
'76042990' - Πλήρη είδη με καθαρισμένη μορφή, από κράματα αργιλίου, π.δ.κ.α.	10.657.663	0,7	10.937.619	0,7	+279.956
'23040000' - Πίτες και άλλα στερεά υπολείμματα, έστω και σπασμένα ή συσσωματωμένα με μορφή σβόλων, από την εξαγωγή του σογιέλαιου	26.063	0,0	10.648.791	0,7	+10.622.728
'84713000' - Αυτόματες μηχανές επεξεργασίας δεδομένων, ψηφιακές, φορητές, βάρους <= 10 kg, που αποτελούνται τουλάχιστον από μια κεντρική μονάδα επεξεργασίας, ένα πληκτρολόγιο και μια οθόνη (εκτός από τις περιφερειακές μονάδες)	10.641.101	0,6	10.089.661	0,7	-551.440
'31052090' - Λιπάσματα ορυκτά ή χημικά που περιέχουν τα τρία λιπαντικά στοιχεία άζωτο, φωσφόρο και κάλιο, περιεκτικότητας σε άζωτο <= 10% κατά βάρος του άνυδρου προϊόντος σε ξερή κατάσταση (εκτός από αυτά που παρουσιάζονται είτε σε δισκία ή παρόμοια σχήματα, είτε	87.864	0,0	9.421.345	0,6	+9.333.481
'61061000' - Μπλουζές και μπλουζές-πουκάμισα σεμιζέ, πλεκτές, από βαμβάκι, για γυναίκες ή κορίτσια (εκτός από τι-σερτ και φανελάκια)	6.033.033	0,4	9.406.039	0,6	+3.373.006
'60062200' - Βαμμένα	10.427.094	0,6	9.297.608	0,6	-1.129.486

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: Ελληνικές εισαγωγές στη Βουλγαρία – κυριότερα προϊόντα

Πίνακας 16: Ελληνικές εισαγωγές από τη Βουλγαρία – κυριότερα προϊόντα

8ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας	2019		2020		Μεταβολή στην αξία
	Αξία (εκ. €)	% στο σύνολο	Αξία (εκ. €)	% στο σύνολο	Αξία (εκ. €)
'27160000' - Ηλεκτρική ενέργεια	112,495,063	5,6	92,281,279	5,3	-20,213,784
'10059000' - Καλαμπόκι (εκτός από αυτό που προορίζεται για σπορά)	82,813,572	4,1	60,684,843	3,4	-22,128,729
'10019900' - Άλλα	56,889,901	2,8	56,247,414	3,2	-642,487
'27101245' - Με αριθμό οκτανίων (RON) ίσο ή μεγαλύτερο του 95, αλλά μικρότερο του 98	116,444,181	5,8	25,606,301	1,4	-90,837,880
'15121191' - Λάδι ηλιοτρόπιου, ακατέργαστο	18,199,768	0,9	21,996,717	1,2	+3,796,949
'22071000' - Αιθυλική αλκοόλη μη μετουσιωμένη, με κατ' όγκο αλκοολικό τίτλο >= 80% vol	12,593,948	0,6	20,815,202	1,1	+8,221,254
'74031100' - Χαλκός καθαρισμένος, σε μορφή καθόδων ή τμημάτων καθόδων	6,314,078	0,3	16,837,727	0,9	+10,523,649
'78019990' - Άλλος	18,232,254	0,9	15,683,468	0,9	-2,548,786
'38260010' - Μονοαλκυλεστέρες λιπαρών οξέων, που περιέχουν κατ' όγκον 96,5 % ή περισσότερο σε εστέρες (FAME)	6,383,598	0,3	15,645,121	0,8	+9,261,523
'70109043' - Ανώτερη του 0,33 l αλλά κατώτερη του 1 l	14,786,439	0,7	15,063,922	0,8	+277,483
'10011900' - Άλλο	13,121,048	0,6	14,347,784	0,8	+1,226,736
'27101943' - Περιεκτικότητας κατά βάρος σε θείο που δεν υπερβαίνει το 0,001 %	16,189,182	0,8	14,306,724	0,8	-1,882,458
'30049000' - Άλλα	9,378,420	0,4	13,661,387	0,7	+4,282,967

'44101130' - Επιφανειακώς καλυμμένα από χαρτί εμποτισμένο με μελαμίνη	13,867,401	0,6	13,249,012	0,7	-618,389
'39202021' - Πλάκες, φύλλα, μεμβράνες, ταινίες και λουρίδες	14,766,321	0,7	12,994,432	0,7	-1,771,889
'61062000' - Μπλούζες και μπλούζες	14,827,902	0,7	12,328,293	0,7	-2,499,609
'19049010' - Ρύζι, προμαγειρευμένο ή αλλιώς παρασκευασμένο, π.δ.κ.α.	13,129,667	0,6	12,054,298	0,6	-1,075,369
'84733080' - Άλλα	1,187,732	0,0	11,984,777	0,6	+10,797,045
'79011100' - Ψευδάργυρος σε ακατέργαστη μορφή	11,731,283	0,5	11,487,701	0,6	-243,582
'85171800' - Άλλες	197,314	0,0	11,043,728	0,6	+10,846,414

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σόφιας, 2021)

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**
LIFE

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Σ.Δ.Δ.Α.)

Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Ταύρος

τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479

www.ekdd.gr